

BOLLEBYGDS HÄRADS RÄTT

Valda mål från början av 1700-talet

Jonny Olofsson
jonnyolof95@gmail.com

Innehåll

Inledning.....	5
1700 – 1714.....	6
Tore Olofsson i Kulla anklagad för landsköp	6
Extraordinarie ting i Bollebygd, 18 april.....	7
Ett självspillingsmål i Villingsgårde.....	7
En vagabond uppehållit sig i socknen.....	8
Anders Andersson i Horsvad besvärat sig över olydiga barn	9
Ett testamente efter Anna Svendsdotter i Sjönered.....	12
Kronan begär sin del i en bistock, upphittad av klockaren Anders i Barkulla	13
Anders Olofsson i Elmhult tillfogat sin syster ett köttår	13
Sven och Anders i Sjönered försökt städja trosspojke till soldat	14
1715.....	15
Elisabeth Catharina Sjöblad i tvist med piga	15
Bönder går i borgen för uppbördsskrivaren Anders Jonsson i Holmen	15
Nämndeman Anders i Hällingsjös obeskedliga förrättning.....	16
Håkan Håkansson i Gissle vill vräka änkan Kerstin Andersdotter	17
Jägerifiskalen Sven Thelning anklagad för förskingring.....	17
Om flottning av ekvirke till Göteborg.....	18
Olaga avverkning beordrad av framlidne häradshövdingen Hoffdahl	19
Johan Lång ny brofogde och ängsvaktare	20
Försäljning av frälseskattehemmanet Habäck i Björketorp	21
Gamle och korpulente Johan Jernsköld kunde inte ta sig till Marks häradsrätt	21
1716.....	23
Barn kastat upp i Bollebygds kyrka.....	23
Ödehemmanet Kaggesbo ska ej betala skatt	23
Anders Bengtsson ny häradspofoss	24
Förre sockenskräddaren i Björketorp drunknat, efterträdare ska utses.....	24
Döde soldaten Anders Höks far vill ha ersättning av roten.....	24
Elisabeth Catharina Sjöblad vill stödja sina i Ryssland fångna söner	25
1717.....	26
Om ett testamente i Rävlanda	26
Häradets bönder om svedjande	26
Om betalning av upphandlingsavgifter	27
Huruvida skatteköp hanterats enligt lag	28
Om en skattefrälsetomt vid Gräsryd, Björketorps socken	28

1718.....	31
Länsmän Lars Svenssons son anklagad för lönskaläger	31
Korpralen Lars Collings dotter tjänat som piga utan lön.....	31
Per Olofsson i Hunnared betalt för mycket i kontribution.....	32
1719.....	33
Gustaf Otto Billberg instämmer Björketorps sexmän för ärvd ljuskrona.....	33
Sven Jonsson i Sjönered och pantsatta kläder	33
Anders Jonsson i Klippan fått sitt arv i mynttecken	34
1720.....	35
Om fänrik Otto Wilhelm von Helmers giftermål	35
Tvist om en vadmalstamp i Hällingsjö	35
Soldaten Andor Eriksson Lind begått våldtäkt	36
Gästgivaren Lars Månsson i Bugärde klagar på skjutsbönder	37
Bönder ej fått betalt för sina trosshästar	37
Soldaten Abraham Liedgren stulit en brännvinspanna	38
Drängen Anders Gabrielsson slagit bonden Torkel Persson	39
1721.....	40
Händelser vid leverans av gärd till Vänersborg.....	40
Om leverans av avrad och kronotionde till Göteborg	40
Baron Conrad Sparre i tvist med sina frälsbönder i Holmen.....	41
Getter ätit upp en rågsvedja för Lars Torkelssons i Inlag.....	42
Om adelns privilegier att försälja öl	43
1722.....	44
Ett frälseskattköp av hemmanet Berg, Björketorps socken	44
Kapten Wilhelm Claude de Laval fällt högdjur på Bollebygds allmänning	44
Om en botäppa i Holmared	45
Isac Silverhielm bistår sin mjölnare Lars Jönsson vid tinget.....	45
Isac Silverhielm om Fläskjums gästgivargård	45
Gustaf Andersson i Kärret har problem med att lösa ut sina syskon.....	46
Kronoskytten Gunnar Tjäder avancerar till skogvaktare.....	47
1723.....	48
Bönders ersättning för inkvarterade officerare	48
Soldatänkan Anna Hansdotter sålt släprock	48
Carl Gustaf Billberg köper frälshehemmanet Kråketorp, Bollebygds socken	49
Skjutsbönder vid Fläskjums gästgivargård förmanas att inskaffa hästar	49
Joakim Gabrielsson Barfodius får bördsbrev.....	50

1724.....	51
Lunetta Hamilton behöver ekar till gästgiveriet Bugärdes reparation	51
Sven Jonsson får fasta för ¼ skattejord i Sjönnared.....	51
1725.....	52
Frälsebönder på Stora Gesebol får frihetsbrev	52
Elin Larsdotter i Getabrohult förlikt med sin son om några äppelträd	53
Om misstänkt landsköp av tobak	53
Om skatteköp av hemmanet Råddeby – hur värdera	54
1726.....	56
Om pastoralier i Björketorp och Töllsjö	56
Bollebygds skallelag har slagit tre gamla vargar	56
Elin Ambjörnsdotter i Sjönnared misstänkt för att ha förgiftat sin man.....	57
Johan Jernskiöld i tvist med Carl Larsson på Sjönnareds torp	58
Komminister Anders Fjerman vill uppta ödeshemmanet Stenaskium.....	59
1727.....	60
Bengt Assarsson i Gräsryd instämnd för stöld av korn.....	60
Om avkortning i saköreslängder.....	60
Kyrkoherden Zachris Brandtberg uppfostrat son till avrättade soldaten Petter Bremer	61
1728.....	62
Isac Gabriel Silverhielm köper åtta dalers årlig ränta i Västra Hunnared	62
Gustaf Andersson i Erikstorp förmår inte betala skatt.....	63
Hans Nilsson i skattefrälsehemmanet Dalagården uppsagt sin måg från gården	63
Georg Aminoff säljer frälsehemmanet Hällingsjö till madam Adelheit Thornton	64
Baron B A Wrangel kräver skatt av hemmanet Gräsryd	64
Soldaten Didrik Blom och Ingegerd Danielsdotter levit ihop som ogifta.....	65
1729.....	67
Lars Jönsson i Sjönnared får spöstraff för olovlig avverkning	67
En skatteandel i Sjönnared uppjudes för andra gången	67
Bengt Kråkman och föraren Abraham Skoug i tvist om piga	68
Om resterande kronoutlagor för 1728.....	69
1730 – 1736.....	70
Kerstin Gustafsdotter straffad för enkelt hor.....	70
Gymnasisten Hans Hedelius kräver innestående djäknepenningar.....	70
Häradskommisarietjänster indragna i Älvsborgs län	71
Om en häradskista vid tinget.....	72
Carl Lambert Jernskiöld skjutit studenten Lanerius	72

Carl Lambert Jernskiöld kräver Sven Gunnarsson i Villingsgårde på ersättning för husröta	74
Måns Rangilsson med hustru instämda för oenighet och elak sammanlevnad i äktenskapet	76

Inledning

Gamla domböcker tar upp mål som ofta ger en inblick i hur man levde förr. I denna skrift tar jag upp sådana mål som jag tyckt varit intressanta av en eller annan anledning. Speciellt intressant är det ju om det rör någon av mina egna anor. I de fallen markerar jag det.

Under 1700- och 1800-talen hölls tingen vid Bollebygds häradsrätt i Fläskjum. Häradsrätterna var den första instansen på landsbygden och fanns kvar ända fram till 1971. Den utgjordes av tolv nämndemän, i regel framstående bönder i häradet. Ordförande var häradshövdingen eller dennes vikarie. Man hade ordinarie ting tre gånger om året, vinter, sommar och höst.

Jag har valt att i de flesta fall återge den handskrivna texten, i helhet eller i valda delar, ordagrant. En svårighet vid läsningen är att man inte var så noga med att sätta ut punkter och inleda meningar med versaler. Dessutom förekommer många ålderdomliga ord. För dessa har jag ibland infogat en förklaring inom parentes. I detta sammanhang är Svenska Akademiens ordbok (SAOB) en ovärderlig källa. Man kan nämna att många paragrafer inleds med förkortningen "S:d", vilket skall uttydas "Samma dag".

1700 – 1714

Tore Olofsson i Kulla anklagad för landsköp

Att borgare i Borås och allmogen i Sjuhäradsbygden sedan lång tid tillbaka tvistat om rätten att bedriva handel är omvittnat. Boråsborgarna hade ju sedan stadens grundande 1622 fått särskilda privilegier för att köpa upp varor och idka försäljning i stort sett var de ville. Bönder runt om i Sjuhäradsbygden hade å andra sidan, haft en lång tradition av att bedriva gårdfarihandel. Att det uppstod tvister mellan dessa parter är därmed inte att förvåna.

I följande mål från vintertinget 1710 är det stadsfiskalen Per Hägg i Borås som instämt Tore Olofsson i Kulla, Bollebygds socken. Den senare anklagas för att bedriva landsköp i och med att han vid Lidköpings marknad försålt stora partier av lärft och säckar av blaggarn. Stadsfiskalen, hade genom länsman Lars Svensson, låtit sekvestrera (belagt med kvarstad) 157 alnar lärft, som han menade var ämnad för olaga handel.

Tore Olofsson försvarar sig med att de varor han handlat med var sådana som tillverkats av hans eget husfolk och gårdens barn, varför handel med sådant var tillåten och inte räknades som landsköp. Rätten håller med Tore och friar honom från stadsfiskalens tilltal och dömer att kvarstaden skall hävas.

*Stadz Fiscalen infrån Boråhs, Wählachtad
Per Hägg
emot
Tore Olofsson i Kulla*

Kjåranden uti sin ingifne skrift andrager, det skal Tore Olofsson tijd efter annan wara befunnen med landtkiöp, i det han åhrligen wid Lijdköpings marknad försäljer anständige partier af lärft och sydda blaggarnssäckar, som han ock nu, uti nästledit åhrs sommar marknad dersammastädes, skal äfwen en stoor dehl sådane wahrör föröyttrat, det han genom handelsmännens i Boråhs, Anders Persson Hähles, och Bengt Holms utgifne attester söker fulltyga, och skal han derföre blifwit föränlåten, med Ländsmannens Wählachtad Lars Svenssons tillhielp och handräkning, hoos swarande sequestera 157 alnar lärft, dem han förmenar honom af andra sig tilhandlat, och ärna drifwa der med wijdare kjöpenkap. Och som slijk handel, utom hwad genom des eget afwel kan wara tillwärcat, skal sträfwa emoot innehållet af det 6 Capit: Kiöpmåhlalbalken LL:n och Handelsordningen d. Anno 1546, § 14, sampt Handelsordinatien 1617, § 7 & 17, jämwäl stadens Boråhs wälfångne Privilegier så är hans påstående, af icke allenast det sequesterade godzet må erkjännas för confiscabelt, och swaranden med den plicht beläggas, som i ofwanrörde lagsens rum statuerat finnes, sampt at umgiälla des rese och tingsbekåstnad, efter bijfogad upsatz, til 8 d:r 24 ./.. silfwermynt; utan ock han i öfrigit förbjudes hädan efter ijdka en sådan, för stadens Boråhs inwånare högst præjudicerlig, handel, der igenom warorne skola blifwa dyrkade [dyrka; fördyra] långt öfwer det wärde, för hwilket de eljest kunde stå at bekommas.

Swaranden Tore Olofsson här emoot förnekar aldeles at hafwa handlat, eller kjöpslaget med några andra waror, antingen af lärft eller annat dylijkt, än hwad genom hans eget husfolk, och barnen som bo uti samma gård, warit tillwärcat eller hwad som han af andra warit tilllåten at föra med sig till marknaderne, och på deras wägnar föröyttra, det han riktigt skal hafwa uti Lijdköping förtullat, förskjutandes sig derutinnan till Nämndens witnessmåhl, hwilka tillijka med Cronones Ländzman och sampte. närwarande allmogen, enhälligen lemnade honom det witnessbörd, at han aldrig plägar bruka något samkiöp emädan han icke eller är af de wilkoher och förmögenheet, at han kunnat det

giöra, utan hwad han wid marknaderne kan hafwa försåldt, skal besådt af egit afwel, förutan det som hans grannar honom tillijtit at medtaga, och åth dem försälja, som han och nu bewijsar med Jon Mathissons i Kulla eedelige intygande, hwar emoot Fiscalen intet reelt hade at inwända, det öfwer de nu hos honom sequestrerade lärftz- och blaggarnsstycken, af Tores der i gården boende barn äro tillwärdade; anhållandes altfördenskull, at godzet från sequestern må endtledigas, och han i öfrigit från Fiscalens kjäromåhl befrijas.

Resolutio: Såsom Häradz Rätten, af alt föregående, icke kan pröfwa swaranden Tore Olufsson wara säker till Fiscalens påstående, eller at hafwa förbrutit sig emoot de af honom allegerade Kong. förordningar, och 6 Capit: uti Kjöpmaalbalken, som allenast omtalar, och har sitt afseende på samkiöp eller gårdfari, hwilket honom Tore Olufsson i ingen måtto kunnat öfwertygas, dy blifwer han för Fiscalens tilltal befrijad, samp det sequestrerade godzet löösgifwit och under hans frija disposition lemnat, som parterne till efterrättelse ländar.

Nämnden argumenterar ganska kraftfullt för Tore Olofssons sak, vilket kanske visar var allmogens sympatier låg. Man vittnar om att Tore inte ägnat sig åt *samköp*, som innebar att man köpte upp andras produkter, för att därefter handla med dessa. Samköp var inte tillåtet, men det måste i praktiken varit svårt att skilja detta från förfarandet att någon åtog sig att föra med sig även grannars varor till en marknad. Det senare var tillåtet.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:301, bild 70 (1710).

Extraordinarie ting i Bollebygd, 18 april

Vid ett extraordinarie ting i Bollebygd behandlades tre mål. Det första rör Börta Svendsdotter i Villingsgårde, som blivit funnen död vid åbrädden i Kärra gårde (bör vara gården Kärra i Sätila socken, belägen vid Storån inte långt från Villingsgårde). Därefter följer ett mål om torparen Hans Andersson, som blivit funnen död vid Anviken i Nedsjön. Vid bägge dessa mål gällde det att utröna dödsorsaken.

Tinget avslutas med ett mål där Anders Andersson i Horsvad, Bollebygds socken, besvärar sig över olydiga barn. De tre målen inleds med följande protokolltext.

Anno 1711 d: 18 Aprilis företog sig ord. Häradzhöfdingen med halfwa Ballebygdz Häradz Nämnd under en Extra Tingz förrättning, at undersöka och ransaka, öfwer ett så förment och angifwit siälfspillingsmåhl, beträffande en gammal hustru benämnd Börta Swensdotter, uthi Willingzgiärde, som är döder igienfunnen wid Åbrädden i Kiärra giärde. Så ock öfwer torparen Hans Andersson hwilken för någon tijd sedan, blefwit död på wägen, up wid Nedsjön och Anwijken emillan hemmanen Johlåhs och Smedzbo. Sammaledes öfwer drängen Jöns Andersson i Hårdzwad, om hwilkens förhållande och bedrifter Högwälborne Herr General Major och Landzhöfdingen Faltzburg gifwit ordres till Cronones Befallningzman, att ställas under laga ransakning och domb, närwarande Ländzmannen Lars Swensson och efterskrefne af Nämnden nämnd.

*Ambiörn i Hulta, Assar i Bua,
Anon i Hestra, Pehr i Nättlehult
Pehr i Öhrelid, Nils i Backa*

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:333, bild 1840 (1711).

Ett självspillingsmål i Villingsgårde

Enligt Björketorps dödbok begravdes Börta Svendsdotter, 86 år, från Villingsgårde den 21 april 1711. Dödsfallet verkar dock ha skett redan dagen efter trettondagen det året. Anledningen till

fördröjningen torde ha varit att man var tvungen att utreda omständigheterna för att utesluta självmord.

Cronones Ländzman Wälachtad Lars Swensson föredrog den då förmente siälfspillingzmåhl beträffande hustru Börta Swensdotter i Willingzgiärde hwilken uthi 43 åhr som hon lefwat i enkiestånd sökt sig sielf sin föda, till hwilken ända hon ock dagen efter 13:de dagen gått ifrån Willingzgiärde der hennes dotter war boende ock till Buagiärde ock om aftonen der ifrån ehrnades sig tillbaka hem igien, då hon imedlertid under wägen blefwit borta. Soldaten Joen Lång refererar sig hafwa sett henne wid Hällinsiö ohs, om aftonen, då det ock warit så skumt, att man intet kunnat se wägen, ock kan han intet finna det ryckett som gått om hennes sielfspilling bestå af någon sanning, emedan hon förnimmades, hafwa warit af ett gott förstånd och glatt mod då hon gått hemmaifrån. Gunne Swensson i Willingzgiärde ock Håkan i Gislo besanna ock det samma, om hennes wähl förda lefwerne. Herr Kyrkioherden Törnsten ingaf äfwenwähl sin berättelse, det hon sedan han kom hit till församlingen, fört ett Christeliget ock wackert lefwerne, samt brukat sine salighetz medel, jämte det hon förståt sine Christendomsstycken ock förmenar han förwisso henne intet siälf hafwa warit orsak, till sin död, emedan hon städzle fört ett wackert lefwerne ock omgäenge, samt wid hans warande i Willingzgiärde, wist sig af ett tåligt sinne. Dy pröfwar Rätten skiähligit wara att såsom detta befinnes skiet af fullan wåda, emedan hon 1: fört ett Christeliget lefwerne ock brukat sina sahlighetz medel, och för det 2 warit af en swag hörsel att hon intet kunnat hört något brusande watn samt yttermehra för det 3:die har den samma afton warit ett mycket tycknot wäder, att man intet kunnat särdeles wäg leda sig, hälst hon 4:to som warit af en swag syn ock det af ålderdoms bräckelighet, derföre hon 5:to intet kunnat warat sig för någon fara; det hon altdreföre må af sina näste förwanter, med Christe. ceremonier i Kyrkiogården begrafwas, hwilket till efterrättelse lämbnas.

Rätten anför alltså flera olika omständigheter som pekar på att händelsen skett av olycka och slår fast att hon kan begravas på kyrkogården med kristliga ceremonier. Som självmördare hade hon istället fått begravas någon annanstans, utan några ceremonier.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:333, bild 1840 (1711).

[En vagabond uppehållit sig i socknen](#)

Målet med Hans Andersson illustrerar de hårda regler man tillämpade på utsocknes, fattiga personer. Av rädsla för att socknen skulle belastas med extra fattigunderstöd, kunde sockenborna förbjudas att ge logi åt sådana personer. Om Hans nämns att han gick med kappen och säcken, vilket torde innebära att han gick runt och tiggde.

Det vittnas också om den rädsla för pest man hyste vid tiden. Året innan hade pest kommit till landet och skördat ett stort antal offer. I dödboken för Björketorp 1710 anges att sex personer dog av pest i Sjönered och tio stycken i övriga socknen. De pestdöda begravdes utom kyrkogården.

Sedan föredrog Ländzmannen om en torpare ock inhyses man benämbd Hans Andersson, hwilken uppehållit sig på ett torp, benämt Ehlekiärr, Kyrkioherden tillika med Nämnden berätta, honom hafwa warit vagabundus som sällan gått till kyrkian men aldrig till Herrans Nattward, sedan han kom hit till församlingen, uthan allena haft lust att gå med kiäppen ock säcken, dock elliest aldrig hört något särdeles ondt i hans gemena lefwerne, uthan gådt om kring till Mattis-mässe dag, då Anders i Jordåhs, när folket kommit uhr kyrkian skall sett honom andas och ändå hafwa något lif. Oluf Olufsson i Elfwiken ock Jöns Andersson på Swediorna, ingafwo sin berättelse att han om Mattismässe dag legat halfdöd på wägen, men efter den stränga förordningen som war uthgängen, att ingen

skulle antaga någon tiggare, som gådt utom sochnen, hafwa de intet diärftz honom uptaga, emedan han ock allaredan skutit fråhatt [frade-hatt; blåsa av fradga] för munnen, samt ock i befarande för den smittosamma siukdommen, som då för tiden gick i swang, samt det så mycket mehr som han intet achtade hwart han gick, uthan snarest gjorde det som förbödz. Dy fans skiähliget att såsom han en vagabundes berättas hafwa varit ock derjämte som sådannen gemenligen låta orenlighet låda wid sig, dy har snart kunnat händt att han af päst blefwit angrepen hwar till ock gifwes god anledning af hans siukdomb som honom så hastigt ansatt, att han inom några timar blefwit måhllös; det han utom någre vidare ceremonier straxt begrafwes i nästa backe, af des förwanter ock slächt; diupt ned i jorden.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:333, bild 1850 (1711).

Anders Andersson i Horsvad besvärat sig över olydiga barn

I följande mål, där Elin Andersdotter och Jöns Andersson, stod anklagade för att ha slagit och smädat sin gamle far, Anders Andersson i Horsvad, kan man ana rättens tveksamhet att döma efter lagens hårda bokstav.

Delar av protokolltexten antyder att fadern var gammal och orkeslös, kanske senil och oförmögen att hjälpa till vid gården. Eftersom Jöns fört ett lösdrivande liv och på senare tid tagit tjänst som knekt, hade det fallit på Elin att ensam ansvara för gårdsbruket. En osämja, framförallt mellan Elin och fadern, hade rått i flera år och resulterat i att hon ”uppsatt sig mot fadern, med ord och åtbörder”. Men hon hade även, enligt vittnen, vid något tillfälle slagit Anders.

Elin döms till dödsstraff men rätten anför också flera förmildrande omständigheter, som är intressanta att notera:

- Viss skuld läggs på fadern som varit grälsjuk gnällig
- Elin har varit omistlig vid gårdsbruket och arbetat flitigt
- Det förekommer, hos det ”gemena folket”, att ungdomen ”illa upptuktas och retas till arghet”
- Osämja kan uppstå ”när svårt är efter livsmedel” och inte alla vid gårdsbruket kan tjäna
- Fadern beder för Elin och förmodar att hon ska bli bättre till sinne

Målet hänvisas till hovrätten för vidare prövning.

Widare efter Högwälborne Herr General Majorens ock Landzhöfdingens ordres angaf Cronones Ländzman Lars Swensson att hafwa låtit hitkalla Anders Andersson på cronohemmanet Hårswad, som ofta gånger skall besvärat sig öfwer des olydige barn, nämblingen sohnen Jöns Andersson och dotteren Elin Andersdotter, hans älsta barn af förra kullen, huru som de med ord ock giärdningar, honom illa handterat ock på sina gamla dagar wahnwyrdat, beklagandes jämte Herr Kyrkioherden Törnsten att denne Jöns Andersson, nu på fiärde åhret hållit sig ifrån Herrans Heliga Nattward, ock församlingens gemenskap sällan varit hemma wid husen uthan hållit sig mehrendels om sommartiden på skougen, ock elliest såsom en vagabundus ifrån ett hemman till annat, uthi andra kringliggiande sochner tagit vägen af ock till. Dotterne Elin Andersdotter, skall ock wist sig olydig ock upsatt sig emot fadren, med ord ock åthbörder, men elliest alltid blefwit hemma wid husen, dock ofta faderen ock henne emillan, många eeder ock banskap föreluppit, som nästboende grannar skola wetta att intyga; hwarför ofwan bemälte deras fader Anders Andersson inkallades, hwilken i begynnelsen icke giärna hwad således barnen ock honom emillan passerat welat tillstå, men omsider /: då Nämbedemannen Per Andersson i Öhrelid berättat, att han förleden wintras, wist sig för honom mycket blodig, ock sagt der till med, om intet likare blifwer, nödgas han öfwer hwad honom wederfars, angifwa för lag och rätt, tyckandes han der med skall varit ment, om berörde des barns

förhållande emot honom, som äfwen ock den tredie Bönedagen nästledit åhr, wist honom twänne refwor ock åkommor den ena wid wänstra ögat, men den andra nederst på benet, som dotteren Elin skall honom tillfogat, yttermehra tredie gången nu nästleden Påfwelsmässe dag skall han wist Nämbedemannen huru denna hans dotter slagit honom med en tredklubba, att huden gått af benet:/ Tillstår änteligen denne gamble Anders Andersson att så wara tillgånget, beklagar sin olägenhet, med sina eldre barn ock uppå närmare tillfrågan om ohrsaken der till, berättar det allenast derföre wara, att han will se till i huset om ett ock annat emedan barnen wilja wara siälfwa råddande, ehrkiänner ock der hoos, att enär icke alt efter hanns tycke går lika till, är han som oftast olätig [grälsjuk] ock knarrvulin [vresig, gnällig], enär det föga kunde behöfwat, då åter barnen bedia honom naska [pallra sig iväg] sig på dörren, emedan han intet annat gangn kan giöra, kalla honom din gamble saggel [av sagga; tjata, gnata] ock ställe, du wet ej hwad du säijer, ock om han hotat dem att wilja klaga skola de der med sökt afskräckia honom, att de sagt sig wähl finna uthwägar ock blifwa bättre hörde, än han, gifwer ock till kiänna att sedan Ländsmannen för någon tid tillbaka, sökt att antasta des sohn Jöns Andersson, såsom en löödrifware, att brukas ibland de till Skåne förskaffade Arbollerie Kutskar har han icke stort wistas hemma wid gårdzbruket, uthan nu nyligen begifwit sig till Kulingz härad och därest under Herr General Majoren Pattkuls Regemente tagit knektepenningar, hwarföre resolverades, at bref skall afgå till Högwälborne Herr General Majoren ock Landzhöfdingen Faltzburg att mehrberörde Jöns Andersson, igenom tiänlige medel må uthi det som här angifwes, ställas under laga ransakning och domb, emedan Ländzmannen berättar, att han med godo ingalunda lærer sig infinna; Faderen beklagar äfwenwähl att han föga achtar om sitt lif; Rätten befalte att pigan Elin Andersdotter, imedlertid skulle efterskickas, att wara här på Tingz Platzen tillika med des yngre halvesyster Karin Andersdotter i mårgon bitideligen ock som snarest det skie kan.

Den 19 Aprilis före middagen continuerade Extra Tinget

Inkom Ländzmannen Lars Swensson som i natt warit åstad till hemmanet Hårdzwad, förmäländes att med storr möda kunnat få desse personer med sig nämbe. Elin och Karin Andersdöttrar, emedan den senare uthi ett så kallat häbbar sig innestäng; ankommandes straxt efter för Rätten ofta berörde Elin Andersdotter och med en fräck åthbörd äfwen – som will förundra att hon så skall blifwit med Ländzmannen hitkallad, förmenar sig intet ondt giordt ock om hennes fader här närwarande något klagat, öfwer henne så weth han wähl siälf det han är mycket elack ock olätig, som intet annat gangn kan giöra än stödia sig wid kiäpp eller stöör, samt gå in ock uth i husen af ock till, hwilket är dem ofta mycket till hinder wid deras arbete: Altså uplästes ock refererades för henne ock des syster Karin hwad som faderen förleden gårdag bekiant ock uppenbarat, der på hon swarade ja det kan wähl så wara att jag måst ibland wärna mig då fahr bannat eller welat slagit mig ock enär man henne förhåller den heder och wyrndadt, som hon efter Gudz bud sina föräldra plichtig är, ock der emoth det straf, som Gud ock Öfwerheten öfwer det föracht som elliest timas will hafwa förordnat, säijer hon, att allenast en gång det hände, då gubben gott i fähuset ock onödigt wis låtit illa, medan hon icke welat tillåta honom, gå i husen ock på all rum, skall han welat slaget henne, då hon af hastighet, tagit till wedklubban ock kastat efter honom, kunnandes icke just wetta, om hon råkat honom på benet, eller om siälf gort sig den skadan som wid Påfwelsmäss tiden wistes för Nämbedemannen i Öhrelid, men förnekar aldeles det öfrige och säijer sig aldrig vidare handterat honom med hugg och slag, dock omsider måste tillstå att hafwa brukat de håniske ord emot faderen nämbe. gl. saggel och ställe, förklarar sig icke ment något ondt dermed, uthan är sådant skiedt under hans illa låth och att han giärna will förderfwa det han intet borde, som en gång skall wara händt, att då gl. Anders gått utuhr fähuset, och denna dotteren Elin kommit dit skall hon funnit en kalf död liggande som hon förment han skolat dödat, och när man frågat orsaken der till weth hon intet att föregifwa; Gubben säijer det är narri att hon welat haft sådane tankar om honom ty hwarföre skulle han dräpa sitt eget och emedan man nogare efterfrågar, om icke hon en annan gång skall stött honom som

Nämbdemannen berättat säjer hon om det änte. skiet så kan snart hända i hastighet man går förbi ock råkar stöta en menniskia, ock då hon kastat klubban skall gubben haft en yxa i handen, för hwilken hon fruchtat sig, ock gärna welat wärna sitt lif, hwarpå Anders swarar; Det är dårskap hon talar, hon wet det wähl bättre, han har ock ofta måst höra de förargelige orden, att de budit honom naska sig uth bygden, emedan han intet har hemma att göra hwilket ock dotteren icke kunde förneka, uthan jämbwähl ehrkiänner att den frånwarande broderen warit stoor orsak till detta owäsende, efter de ofta förtrutit att Anders intet kan göra något gangn; Widare berättar Nämbdemannen Pehr i Öhrlid, att Elin som redan är kommen till öfwer några ock trättio åhr, wähl bort haft ock har bättre förstånd, än som skiet då han en gång kommit till Hårdzwa skall den förbemälte Jöns Andersson warit mycket öfwerdådig, ock Elin äfwen hulptit under att reta honom, budit Nämbdemannen tiga stilla, efter hans förmaning woro onödig säijandes det Jöns intet achtar att slå ihühl en karl, men den yngre broderen Anfast som ock tagit knektetienst, ha tystat munnen på honom, ock således friat Nämbdemannen, att han kommit der ifrån på hemwägen; Grannarne der omkring uthi Buagiärde Bråtared ock flere ställen här närwarande jämte Herr Kyrkioherden beklaga mycket det elacka lefwerne, som nu några åhr, der ifrån Hårdzwa faderen ock barnen emillan är försport, will ock förmenas att Anders i Hårswad äfwen skall warit styf emot sina föräldrar, hwarpå han swarar Gud bättre han kunnat warit syndare som andra, men likwähl icke så stält sig, den andra dotteren Karin Andersdotter blef jämbwähl noga examinerad, men berättar sig icke synner. hört af deras owäsende, eller huru det en ock annan gång afluppit, widare än andra skall hafwa tahlad der om, emedan hon intet warit hemma stadder, uthan på andra ställen i tjänst, doch wet ho wähl att det gått oskickeligen till, ock att hon allenast sett den ena gången att des halfbroder Jöns Andersson tagit i kiäppen med sin fader, samt derpå ryckt kiäppen ifrån honom, då gubben fallit tillbaka i golfwet ock stött sig annars weth hon intet här om att tillkiänna gifwa, faderen med gråtande uthlåtelse förmäler, att denna dotteren Karin och des broder soldaten Anfast, begge af senare kullen äre honom lydige barn, som hwarken med ord eller gärningar honom förolämpat, fällandes ock för denna dotteren Elin en ödmiuk förbön, hoppas Gud lærer ock henne tillgifwit, säijandes sig icke warit sinnad att klaga, om icke Herr Kyrkioherden ock Ländzmannen hade angifwit denna saken, begiärade att hon måtte blifwa ledig, hemma wid gårdzbruket emot löftesman, hwilka Ländzmannen förmenar at hwarken faderen eller hon kan förskaffa, emedan de alt stilla, haft någon osämja med grannarne; Resol: Såsom pigan Elin Andersdotter, dels är öfwerlyg, dehs tillståt ock bekiänt, att hafwa icke allenast med wahnwyrndnad, upsatt sig emot sin gamla fader, uthan ock tillfogat honom håniska ock oqwädins ord kallat honom saggel ock ställe, samt det som wärre är kastat efter honom handlöst, att han der af blefwit skadad på ben ock ledamot [kroppsdel], fört med honom annan osämja, under eder och banskap, afwist honom åth bygden att söka sin föda, med flere otidigheter, som ransakningen ock förtäljer: hwarföre hon här med af denna Underrätten, finnes brottzlig att sakfällas till dödzstraffet after Gudz lag Lev: 20 v 9, Exod: 21 v: 17 Deut: 21 dock submitteras Höglof. Kong. Rättens widare nådige ompröfwande; hwarjämte man icke underlåta kunnat att i underdånighet andraga de lindrande skähl ock omständigheter, som synas meritera någon förskoning uthi straffet 1:o ehrkiännes faderen att han siälf är som oftast otålig ock knarrwulen, enär det föga kunde behöfwas; 2:do denna Elin warit elliest omistlig wid gårdzbruket, som hon wähl förstår ock arbetar flitigt till uthlagorna 3:tio händer mycket på sådant sätt hoos gemena folcket, förmedelst det barnen uthi ungdommen illa uptucktas ock retas till arghet, 4:to under tiden när swårt är efter lifsmedel, samt uthskylders betalande, så frågas mäst efter hwilken wid gårdzbruket kan något förtiäna, förorsakas ock der igenom nog osämia; 5:to beder faderen för henne på det högsta, ock förmodar denna skrämsten lærer skaffa henne ett bättre sinne hoppas om höga Öfwerhetens nåd för henne som alt der hän i underdånighet hemställes.

Elin slapp uppenbarligen dödsstraff för i mantalslängden för 1713 står hon upptagen i Horsvad. År 1718 anges att hon och systemen Karin avvikit till Halland.

1734 års lag, Missgärningsbalken, kapitel 14, stadgar följande:

2. §. Slår barn sin egen fader, eller moder; miste lifwet, eller straffes med fyratijo par spö, tretijo par rijs, eller en månads fängelse wid watn och bröd, efter omständigheterna...

3. §. Fäller barn smädeord emot fader, eller moder; straffes med tiugu trij par spö, aderton par rijs, eller tiugu dagars fängelse wid watn och bröd...

Det normala var att hovrätterna mildrade de hårdaste straffen, vilket kanske är en antydning om att ett annat tänkesätt var på väg.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:333, bild 1870 (1711).

Ett testamente efter Anna Svendsdotter i Sjönered

Sven Jonsson i Sjönered var gift med sin anmoder [Elin Ambjörnsdotter](#) i hennes andra gifte. Sven hade tidigare varit gift åtminstone två gånger. Vid sommaringet 1711 uppvisar han ett testamente efter sin andra hustru, Anna Svendsdotter, då hon anges vara död. Testamentet upprättades 10 januari samma år och målet avhandlades 19 maj, vilket ger ett tidsintervall för Anna Svendsdotters dödsdag.

I mantalslängden för 1711, upprättad 20 februari detta år, anges att Sven i Sjönereds hustru var död av pesten, vilket snävar av tidsintervallet ytterligare. Troligtvis dog Anna Svendsdotter strax efter det att testamentet upprättades och hon fick nattvarden 10 januari.

Samma dag upwiste för Rätten, Swen Jonsson i Sjönered, ett wittnesmåhl, öfwer sin sahl. hustrus Anna Swendsdotters till honom gjorde testamente, af Cappellanen Wyrdige ock Wällärde Herr Laurentius Fridelius inrättad, af följande innehåld, deruthinnan Herr Fridelius berättar, huru som d. 10 Januarij innewarande åhr är blefwen kallad till bemälte Swen Jonssons hustru i Sjönered Anna Swendsdotter henne i sin siukdom med Herrans Högwördiga Nattward att besöka, då hon sig uthi följande ord skall uthlåtitt; Såsom I nu till mig ären ankombne, att bespisa min siähl med Herrans lekamen och blod, så will jag des förinnan göra ett testamente till min man, att om så skulle hända det Herren täckes kalla mig här ifrån, så skola mina slächtingar slätt intet hafwa att fordra, efter min hädanfärd, af min qwarlämbnade k: man, uthom hwad som finns i husen till lösören, det skall höra till min k: man, uthan något klander; Och här på will jag i Jesu namn anamma Herrans Nattward. Hwilket att wara den sahl. aflednes ord uthan exeption, attesterar han med sitt namns undersättiande och ehrbuder sig der det skulle behöfwat, samma med eed stadfästa. Och såsom intet klander här emot är inkommit, eller inom natt ock åhr inkommandes warder låter ock Rätten derwid beroo ock förblifwa.

Forts samma dag:

Samma dag præsentade Swen Jonsson i Sjönered ett testamente uthgifwit af des sahl. hustru Anna Swendsdotter i Sjönered, till bemälte Swen Jonsson, hwilket Cappellanen Herr Laurentius Fridelius underskrefwit och verificerat, ock som ingen samma testamente... disposition emotsade, uthan Nämndemannen Anders Swensson i Hellingsjö, den allenast påstår sin fordran, hwilken Swen Jonsson icke förnekar eller undandraget sig att fullgjöra; Dy begiärades här öfwer laga inprotocollering, som in quantum juris bewiljades.

Avsikten med Annas testamente sammanfattas i passagen *så skola mina slächtingar slätt intet hafwa att fordra, efter min hädanfärd, af min qwarlämbnade k: man, uthom hwad som finns i husen till lösören, det skall höra till min k: man, uthan något klander.*

Att hon säger att hennes släktingar inte skall ära något kan tyda på att det inte fanns några efterlevande barn i äktenskapet. Hade barn funnits var detta en onödig anmärkning, eftersom dessa alltid stod först i arvsordningen.

Om inga barn fanns så skulle Annas föräldrar ära om inget testamente fanns (1734 års lag, Ärvdabalken, kap. 3 § 1).

Föräldrarna skulle då ära följande: 1) Annas arvejord och 2) Annas del i giftorättsgodset, dvs 1/3 av lösören och avlingeajorden (Om giftorättsgods, se Giftmålalbalken, kap. 10 § 2).

Nu testamenterar Anna bort allt utom lösören. Det hon testamenterar bort till Sven bör då vara hennes del i avlingeajorden. Arvejord fick man ju inte testamentera bort. Avlingeajord var fast egendom som gemensamt förvärvats uunder äktenskapet.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:333, bild 2020 (1711).

Kronan begär sin del i en bistock, upphittad av klockaren Anders i Barkulla

Vid sommartinget 1712 anmälde länsman Lars Svensson att klockaren Anders i Barkulla, Björketorps socken, hittat en bistock med innehållande honung och vax. Här framgår det att en tredjedel av ett sådant fynd skulle tillfalla kronan. I penningar beräknas kronans del till 7 1/3 öre.

18. S:d uppå Cronones Ländzmans Lars Swenssons andragande om en biståck, som Klåckaren Anders i Barkulla bergiat på allmenningen och der af åthniutit 6 mark hånong ock ½ mark wax, hwaraf Cronan 1/3dehl tillkommer, och han som hittat ock bergiat 2 lutter, eftersom eeken eller trädet, redan varit ofruchtbart, samt till Cronans nytta och tjänst, såsom till Ammiralitetz skieps byggeriet i Giötheborg användt, dy blifwer Cronans andel i detta måhl berächnadt till 7 1/3 öre smt som bemälte Klåckare bör gifwa ifrån sig i ledning af det 39 Cap: Byggningab: L:L:

”L:L:” torde avse ”landslagen”, närmare bestämt Kristoffers landslag, som föregick 1734 års lag.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:365, bild 3050 (1712).

Anders Olofsson i Elmhult tillfogat sin syster ett köttår

Följande mål från vintertinget 1713 handlar om Anders Olofsson i Elmhult, som efter en *ringa ordwäxling* tillfogat sin syster Elin ett köttår i huvudet. De har ingått en förlikning, men Anders döms ändå till böter.

10. S:d klagade pigan Elin Olufsdotter till des broder Anders Olufsson i Elmhult, för det han tillfogat henne ett köttår i hufwudet, som hon låtit besichtiga, hwilket Anders här inför Rätten tillstår wara skiedt, förmedelst en ringa ordwäxling dem emillan, hwaröfwer de nu sedermera efter deras tillstående skohla wara förlikte, men Rätten icke des mindre, såsom sådant efter egen bekiännelse finnes bewisliget pröfwar skiähligt att pålägga Anders Olufsson 6 mark smt böter, och i öfriget hwad skadeståndet och expenser widkommer, låter beroo med deras samtyckte förlikning.

I 1734 års lag, Missgärningsbalkens kapitel 35 anges:

2. §. Gör man mindre sår, slår annan blå eller blodig; böte för hwarje blånad eller blodwite två daler.

Två daler är lika med åtta mark, så antingen var det lindrigare böter före 1734 eller så fick Anders rabatt. Kanske tog man hänsyn till att han genom förlikningen redan betalt något till Elin.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:397, bild 3670 (1713).

Sven och Anders i Sjönnared försökt städja trosspojke till soldat

Att rotebönder vid den här tiden hade besvär med att uppsåra och rekrytera knektar är välbekant. I detta mål från sommaringet 1713 är det två gårdsbor i Sjönnared som försökt städja en soldat. Kornetten Jonas Björnberg hade därmed gått till tinget, där han påtalar att denne i själva verket var hans trosspojke. Parterna ingår en förlikning.

Trosspojkar eller trossdrängar var personer, inte sällan tonåringar, som hade hand om trossens hästar och vagnar. Dessa skulle rekryteras av rotarna och var ofta soldatsöner och blev sedan soldater.

10. Samma dag lät Cornetten Wälborne Herr Jonas Biörnbergh igenom Swen i Siönnareds till Rätten insinuera des skriftl. andragande hwarutinnan bem:te Herr Cornet tillkiännagifwer, sig nu mehra wara förlikt med Swen och Anders i Siönnared angående en des trässepoike, som de sökt att städia till soldat, hälst emedan de skaffat honom trässepoiken tillbaka, hwilket uppå wederbörandes ansökning således anfördes, låtandes Rätten, wid denna deras träffade förening beroo ock förblifwa.

Den Jonas som omtalas kan vara den Björnberg som finns i [Björnberg nr 359 - Adelsvapen-Wiki](#), tabell 3. Han sägs där vid tiden vara kornett vid Västgöta kavalleriregemente.

Sjönnared ingick i rote nummer 264 vid Älvsborgs regemente, Marks kompani. Dess soldat, Börje Andersson Sjöberg dog 1712 i Stralsund (se Karl Engströms bok Marks kompanis indelta soldater). Så det var väl denne soldat man ville ersätta.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:397, bild 3770 (1713).

1715

Elisabeth Catharina Sjöblad i tvist med piga

Vid vintertinget 1715 hade länsman instämt pigan Elin Olofsdotter från Älmås i Björketorps socken för att hon avvikit från sin tjänst hos friherrinnan Elisabeth Catharina Sjöblad på Forssa. Elin anger att hon varit nödsakad förmedelst åthskillig henne påbördad osanning. Hon döms enligt legohjonsstadgan från 1686 att till fru Sjöblad betala den gängse årslönen för en ladugårds- och kökspiga, nämligen sex daler silvermynt. Dessutom skall hon lämna tillbaka städjepenningen om 20 öre samt en halv skeppa råg och tre par skor.

Crono Ländzman Wäll:tt Lars Svensson framställte tienste pigan Elin Olufzdotter i Ellmåhs, hwilken förleden Michaelis tijd, efter erhållen laga fästepenning skall antagit tienst hoos Högwälborne Fru Frijherrinnan Elisabeth Chatharina Siöblad på Fårsa, men sedermera nästledne Sondag efter trättonde dagen, olagligen bordtwekit utur des tienst, anhållandes i dy Wälbem:te Fru Frijherrinnan om laga plicht uppå denna des lagstadde tienste hion efter legehions stadgans innehåld. Elin Olufzdotter närwarandes tillstår således sant wara, förebärandes dock uppå tillfrågan sig der till varit nödsakad förmedelst åthskillig henne påbördad osanning, som ock at hon ej skall kunnat giöra Fru Frijherrinnan till pass; ärbiudandes sig dock giärna willia tråda uti des tienst tillbaka igen, om sådant kunde henne tillåtas, hwarföre Tingz Rätten bewilljade henne Elin Olufzdotter tillstånd samma hoos Högwälborne Fru Frijherrinnan at försöka till mårgondagen.

Målet fortsatte dagen därpå som var den 18 januari. Här meddelar friherrinnan Sjöblad att hon inte vill återta Elin i sin tjänst. Rättens dom lyder:

Resolutio

Tingz Rätten kan uti så beskaffat måhl icke skrida ifrån Kong. Majj:tz Legehions stadgas d. A:o 1686 d. 23 Novembris klara och tydlige innehåld utan finner henne Elin Olufzdotter i Ellmåhs, som olag. och utan skiähl bordtwekit utur des lagstadde tienst förfallen till det straff och warnagell som Högbem:te stadgas 4 och 5 § § dictera, hwarföre hon äger betahla till Högwälborne Fru Frijherrinnan Elisabeth Catharina Siöblad så mycket en dylik ladugårdz och kiökz piga plägar består, nemb. sex dahl. silf:vmt om åhret, jempte den undfångne städie penning 20 öre smt sampt förnöija wälbem:te Fru för den uppå löhnen allaredan upburne ½ skieppa torr roug och 3 par skoer af behållit smorläder, orkar hon ej botum gånga så länge till tienst eller arbete, till des hon sig der med uthlöser.

Forssa säteri i Bollebygd tillhörde vid tiden släkten Silverhielm. Elisabeth Catharina var gift med Isac Georg Silverhielm (död 1692). Det finns inga Silverhielmar eller Sjöblad angivna i mantalslängderna i Forssa, så förmodligen vistades man här bara sporadiskt. Elisabeth Catharina dog 1725 på Stavsjö säteri i Malmbäcks socken, Jönköpings län.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 50 (1715).

Bönder går i borgen för uppbördsskrivaren Anders Jonsson i Holmen

Av följande mål från vintertinget 1715 framgår att kronofogden Arvid Ahlgren antagit en Anders Jonsson i Holmen som uppbördsskrivare, med uppgift att uppbära kronans räntor i Bollebygds härad. Det framgår vidare att det krävdes att uppbördsskrivaren hade personer som gick i borgen för honom. Sex åboer i Töllsjö socken hade i detta fall undertecknat en kautionsskrift, dvs en borgensförbindelse, där de förband sig att ersätta kronofogden för skatt som Anders Jonsson, mot förmodan, inte lyckades uppbära.

Uppå Befallningzmannen Wälbet:de Herr Arvid Ahlgrens anmodan præsenterte Crono Ländzman Lars Svensson för Rätten en af åthskillige åboer ifrån Töllsiö sochn näm. nämbdemannen Torsten Torstensson i Tårsta, Måns Jonsson i Hollmen, Anders Månsson i Gantaråhs, Thore Torstensson i Höghult, Per Biörnsson i Laggaregården sampt Per Larsson i Boosgården underskrefne cautions skrift hwarmedelst bem:te åboer förbinda sig en för alla och alla för en, at willja gå i borgen för Anders Joensson i Hollmen, hwilken Herr Befallningzman Ahlgren antagit till upbördzskrifware at upbära Kong. Maj:ttz räntor under des anförtrödde befallning här uti Bållebygds härad, som kommer at taga sin begynnelse för innewarande åhr 1715, förbindandes sig åfwanbem:te åboer i så måtto skohla wara Herr Befallningzmannen fullkomligen responsable för alt hwad han Anders Joensson emoth förmodan på upbörden skulle komma at kårta, och der någon af dem denna caution af hwarjehanda händelse skulle willja upsäja så förplichta de sig derom 6 månader föruth hoos Herr Befallningzman angifwa, men imedlertid för upbörden swara, som sielfwa orden uti cautions skriften tydeligen förmähla; Och som mehrbem:te Herr Befallningzman Ahlgren till sin desto större säkerheet begiärer det måtte af Tingz Rätten undersökias om åfwanberörde cautionisters tillstånd och wedershäftighet; Altså har Tingz Rätten uppå noga ransakande, så wähl hoos nämbden som sampte. närwarande allmogen befunnit, at de alla efter desse tiders wilkor, äro bofaste, behåldne ährlige och redelige män; hwilket här med till behörigt bewijs blifwer lämbnat.

Jag har tidigare i Marks häradsrätt stött på ett mål från 1710 där tre personer går i borgen för ovannämnde kronofogde Ahlgrens skatteuppbörd.

Någon Anders Jonsson finns inte i mantalslängderna för Holmen, Töllsjö socken. Däremot finns en soldat med detta namn i Holmared. Kan det ha varit en felskrivning i protokollet?

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 70 (1715).

Nämndeman Anders i Hällingsjös obeskedliga förrättning

I detta lite tragikomiska mål från sommaringet 1715 berättas att nämndemannen Anders i Hällingsjö hade haft i uppdrag att instämma Sven Jonsson i Sjönnared till häradstinget. Istället för att överlämna en stämningssedel hade nämndemannen lämnat ett kvitto. Han sade sig ha misstagit sig efter som han varken kunde läsa eller skriva. Rätten varnade Anders för att i fortsättningen inte ”igenkomma med en så obeskedlig förrättning”,

8. Bengt Bengtsson i Willingzgårde kärade till Swen Joensson i Skönnared för det han sig med wålld skola inträngt och satt i possession af 1/8:del i Skönnared utan at käranden lag. afsagd blifwit och derifrån dömbd. Swen swarade sig icke wara lag. stämbder, utan framgaf ett qvittance af d. 7 April 1715 utgifwit af Inspektoren Miöberg till nämbdeman Anders i Hällingsjö på des crono tijonde och sade sig ingen annan stämbning bekommit hwarföre han icke kan i detta måhl begifwa sig till något answer. Nämbdeman intygade det han sig misstagit hemma i sitt huus som han intet kan hwarken läsa eller skrifwa och istället för stämbningz zedel tagit det omrörde qvittance, hwarföre resolverades at så wijda swaranden ingen laga stämbning bekommit, så kunde han emot sin protest ej beläggas at swara till det angifna måhlet, utan blef nämbdemannen warnat, at ej wijdare igenkomma med en så obeskedelig förrättning.

I och med nämndemannens misstag avbröts det egentliga målet som ju handlade om att Bengt Bengtsson i Villingsgårde anklagade Sven Jonsson för att på något sätt utdrivit honom från 1/8:del i Sjönnared.

I Hällingsjö fanns enligt mantalslängderna tre stycken Anders. Om man tittar på första sidan i protokollet från sommaringet, där nämndemännen listas, framgår det att det rörde sig om Anders Svensson.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1340 (1715).

Håkan Håkansson i Gissle vill vräka änkan Kerstin Andersdotter

Att obesuttna personer ofta levde under knappa omständigheter och kunde vara utelämnade till bönders godtycke vittnas det om i följande mål från sommaringet 1715. Här talas om att ett kontrakt slutits mellan bonden Håkan Håkansson i Gissle och Kerstin Andersdotters man, som stadgade att Kerstin och hennes man skulle få nyttja en stuga på Gissles ägor under sin livstid. Nu var Kerstins man död och Håkan ville avhysa henne från stugan. Lyckligtvis fick Kerstin häradsrätten på sin sida.

17. Samma dag Enkan hustru Kerstin Andersdotter i Gisslå anförde sitt kähromåhl emot Håkan Håkansson ibm för det han skall willia drijwa henne uhr en stugu och ifrån en kålgård och en lijten lycka med åcker till ½ skeppeland på Gisslå ägor, som han lijkwäl igenom contract af d:n 18 Junii 1713 skall sig förbundet at lämbna både henne och hennes man i sin lijfstijd odrefne; begärande der med conserverat blifwa. Håkan förklarade sig intet skolat lofwat detta wijdare än så länge hennes man lefde, hwarföre som han skall wara död, så förmente at käranden bör härifrån depossideras hälst som hon skall taga till sig inhyses hion i stugan. Resolverades alldenstund Håkan Håkansson förmedelst skrifte. förskrifning af d:n 18 Junii 1713 förbundet sig at kärandens afledne man Anders Eskilsson med des hustru Kerstin Andersdotter skulle få förblifwa uti den stugan som Anders setat uti så länge de bägge lefwa, då deras arfwingar måge göra af henne hwar de behaga dertill med i Anderses och des hustrus lijfstijd få nyttia en kålgård och en lijten lycka med åcker till ½ skeppeland, hwar öfwer Håkan sielf skall hålla frijd och upkiöra det; altså bör bem:te Håkan hålla samma sin förskrifning och låta Enkan hustru Kierstin de henne lofwade willkor uti des lijfstijd wärke. få till godo niuta.

Enligt mantalslängderna för Björketorps socken anges Kerstins man, Anders Eskilsson, ha varit en brottfällning dvs lidande av fallandesot.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1440 (1715).

Jägerifiskalen Sven Thelning anklagad för förskingring

Vid sommaringet 1715 var jägerifiskalen Sven Thelning instämnd av några personer i Bråtared. Det rörde sig om en gård, dvs en tillfällig skatt, som skulle levereras till Uddevalla magasin. Enligt käranden, Hans Andersson och änkor Anna och Elin, hade Thelning lovat att leverera gården, råg och ost. För detta hade de givit honom 10 öre som ersättning för besväret. Emellertid anklagade de nu honom för att inte ha fullgjort uppdraget, utan själv behållit gården och de 10 örena.

Thelning hävdar inledningsvis att han inte blivit instämnd i laga tid, men efter att ha blivit överbevisad på denna punkt, berättar han att han betalt gården i form av penningar till proviantmästare Helman. Dock kunde han inte uppvisa något kvitto på inbetalningen. Han begär uppskov i målet för att, som han säger, kunna visa att han riktigt betalt gården.

19. Hans Andersson i Bråtared hemma af siukdombs förhindradt, igenom des swärfader Anders Börjesson i Backa, och 2:ne Enkor dersammastädes hustru Anna och Elin igenom Nämbedeman Assar Bengtzson i Buaråhs, klagade till Jägerij Fiscalen Herr Sven Thelning för det han dem 1711 skall hafwa emottagit ½ skeppa råg wärderat till 16 öre och 5 mark ost à 2 ./. smt at för dem i gård framföra till

Uddewalla magazin hwarföre de honom gifwit 1 d:r 4 ./. smt men Thelning skall samma gård intet framfört utan hoos sig behållit, begärade at han dem derföre må wedergälla med rättgångz expencer. Thelning exciperade at han stämningen för seent bekommit. Men Ländzman intygade at han honom den tillställt d. 26 Aprill sidst:ne klåckan 1 efter middagen. Och som det således befans at stämningen war honom tidsigt nog i händer lefwererat så swarade han och tillstod at han den ½ skeppa råg och 5 mark ost emottagit samt derföre undfått 10 ./. smt och at han intet fört det med sig, utan betalt för dem med penningar till Profwiantmästaren Helman, doch hade han intet qvittance derpå at upwijsa, yttrandes sig icke fått qvittance på så liltet, Ländzman berättade at han för Björcketorpa gård, derest han är hemma betalt 3 d:r smt för 1 tunna korn samt 1 Lb:d fläsk som i afräkning på gården för Björcketorp blifwit clarerat, hwilket icke skall hindt till. Thelning begärte dilation till nästa ting, at då wijsa sig ricktigt denna omtwistade gård hafwa betalt, derhos yttrade sig at kärandes fullmäktige icke med behörige fullmacter efter Processen woro försedde; hwarföre resolverades at Jägerij Fiscalen Thelning påläggas härmed till nästa ting at wijsa gilltige bewijs till det at han för käranderne utlagt de af dem undfångne gårde pertzedler och i det måhlet utan wijdare stämning dem till swars at stånda, hwarmed bem:te kärande förbehollo sig expenser, för det han igenom sine undflyckter skall draga them på omkåstnadt och rättgång.

En jägerifiskal var en tjänsteman inom Jägeristaten (en skogsmyndighet), som hade till uppgift att bevaka jägeripersonalens (t.ex skogvaktare, kronoskyttar) arbete. Som sådan hade han inget med skatteuppbörd att skaffa, så det måste ha rört sig om ett privat avtal mellan parterna. Kanske hade han något annat ärende till Uddevalla.

Det verkar konstigt att befolkning i Björcketorp skulle vara skyldiga att transportera skattepersedlar hela vägen till Uddevalla. Det fanns något som kallades forslingskyldighet och i Nordisk familjebok, Uggleupplagan, sägs under detta uppslagsord att det var stadgat att forsling inte skulle gå utanför lagsagans gränser. Björcketorp låg vid tiden i Västgöta-Dals lagsaga, vilket Uddevalla inte gjorde. Kanske handlade det om exceptionella förhållanden under kriget. År 1715 förbereddes attacken mot Norge, som genomfördes under vintern följande år. Det verkar rimligt att man inför detta pressade bönder hårt att bidra med uppbyggandet av förråd vid gränsen och i Uddevalla.

Av texten framgår att man kunde omvandla naturaskatter till penningsskatter. Det sägs att de kärande givit råg och ost och 1 daler 4 öre till Thelning. Med detta menas troligen att rågen, värd 16 öre, och osten värd 5 gånger 2 öre, tillsammans ger 26 öre. Detta blir tillsammans med 10 öre, som var Thelnings ersättning, 36 öre. Eftersom det går 32 öre på en daler, blir det sammanlagda värdet 1 daler och 4 öre. Man skickade alltså med honom rågen och osten plus 10 öre.

En oklarhet är länsmans inpass där han säger att han betalt 3 daler för 1 tunna korn och 1 Lb:d fläsk (tolkat detta som lispund= 8.5 kg) för avräkning på gården. Det är oklart vilken relevans detta uttalande har. För att jämföra värderingar av gårdar?

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1460 (1715).

[Om flottning av ekvirke till Göteborg](#)

Under sommaringet 1715 förekom ett antal mål som rörde flottning av ekvirke från "Nätsjö ohs" till Göteborg. Efter att ha studerat dagens karta tyckte jag mig kunna slå fast att platsen måste avse Mölndalsåns utlopp från Nedsjön.

I nedanstående mål vill kronofogde Arvid Ahlgren ha rättens attest att berörd allmoge fått ersättning för arbete med sådan flottning.

23. Cronones Befallningzman Wälb:de Herr Arvid Ahlgreen begärade Häradz Rättens attestatum at han riktigt betalt till allmogen deras arfwodis löhn, som de haft at fordra utaf Ländzmannen Lars Svensson för sine giorde dagzwärcken ungefär åhr 1706 då de flottat eekewärcke till Nätsiö ohs till Ammiralitetets behof i Giötheborg och som det efterfrågades och ingen hade häruppå något at klaga utan alla tillstodo, at de blifwit wäl förnöjde och betalte för deras dagzwärcken till detta eeke wärckes flåttande; altså kunde det begärte attestatum icke förwägras utan härmed under namn och häradz Signete meddelt blef.

Något längre fram följer ett annat mål som rör flottning på samma ställe. Det inleds så här:

26. Samma dag Extraordinarie Heijderidaren Wälborne Herr Carl Lambert Jernsköld tilltalade nu som i senaste tinget Olof Erichsson i Fagerhullt, och Kieller i Ellmhullt från Säfwedahlens härad och Härrya sochn för det den senare uppå den förras begäran borttagit uhr arresten wed Nätsiö ohs 8 tolfte timber, dito 2 tolfte biörckeståckar, hwaremot Olof Erichsson sig till swars inställte med berättelse...

Den omtalade arresten är ett upplag av virke som av hejderidaren belagts med kvarstad (=arrest). Anledningen var att virket misstänktes härröra från olaga avverkning. Ett möjligt brott var, förutom avverkningen, att någon brutit kvarstaden och flottat virket. Målet är långt och tvistigheterna fortsätter i senare ting.

Carl Lambert Jernsköld (född 1693) var son till Johan Jernsköld på Smedstorp. En hejderidare var en underordnad tjänsteman vid Jägeristaten.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1490 (1715).

[Olaga avverkning beordrad av framlidne häradshövdingen Hoffdahl](#)

I domböckerna är mål om olaga avverkning vid den här tiden mycket vanliga. Vid sommaringet 1715 hade jägmästaren Erik Geurler instämt ett stort antal personer i Bollebygds och Björketorps socknar för olaga skogsavverkning. Gemensamt för dem var att de hävdade att avverkningen skett på uppdrag av framlidne häradshövdingen Johan von Hoffdahl (död 1714).

Förhandlingen avslutas på nedanstående sätt, där rätten konstaterar att större delen av nämnden tillhörde de instämde. Av detta skäl befanns rätten inte vara domför och målet sköts på framtiden.

Resolutio

Såsom af föregående ransakning befinnes hurulede de der utinnan nämbde häradz boer warit dehls befallte, dehls anmodade, samt dem tillstånd gifwit utaf fram:ne Häradshövdingen Wälborne Herr Johan von Hoffdahl uppå detta häradz crono allmännig at göra det hygge af 10 st. eekar som skulle användas till Apelnäsa broos reparerande och en stoor dehl timber som till bem:te Häradshövdinges egit behof och des gård Apelnäs skall kommit, förutan hwad han skall gifwit somblinge lof till sine egne huustarfwor at använda, warandes större dehlen af Nämnden interesserade uti det hygge som merbem:te Häradzhövdinge sielf nyttiat at Tingz Rätten till det måhlez afdömmande sig icke dombför befinner; Altså pröfwar Tingz Rätten skähligt at först inhämta H:rar interessenternes uti det Hoffdahliske sterbhuuset förklaring, hwad fog och anledning som wälbem:te fram:ne Häradzhövdinge kunnat hafwa at befalla, begära och lofgifwa till ofwannämbe skougzhyggen med hwad wara som till uplysning i denna saken tiena kan, hwarpå och så snart Häradz Rätten af uthäradz Nämnd angå, sedan Tingz Rättens definitive utslag föllia skall.

Nedan följer några utdrag från protokollet, det första berör reparation av bron vid von Hoffdahls Apelnäs. Enligt länsman skall häradshövdingen utövat påtryckningar på honom för att få honom att

godkänna avverkning. Som häradshövding var han inte överordnad en länsman, men å andra sidan måste han ha varit en mäktig man i bygden.

Dito anklagade Jägmästaren samte. broo interessenterne som bygt och förfärdigat Apelnäsa broo å den norra sidan at wara ansvarige för 10 st. eekar, som de utan skogwacktarens wettenskap och utstämpling uti nästledne åhr skola huggit till broowärcke. Swaranderne förklarade sig dertill af både framledne Häradshöfdingen och Ländzman hafwa blifwit nödgade, hwarwid Ländzman Lars Swensson och Nämbedeman Bengt i Bråtared intygade, at merbem:te framledne Häradzhöfding Hoffdahl sedan han ärhållit wederbörligt tillstånd at denna broo som stod i fara, at af watnet alldeles bortflyta skulle repareras och lagas, har han mycket strängt mahnt på Ländzman, det han skulle tillhålla wederbörande at då straxt hugga eekar dettill, fast skönt de intet woro utsynta...

Bland många andra var personer instämnda för olaga avverkning till två sågkvarnar:

Till Getabrohullt sågeqwarn

Bryngell i Buagärde och Ambiörn ibm sågetimber 1 tolt, Anders i Getabrohullt och Pär i Hunnare 1 dito, Jöran och Måns ibm 1 dito, 2:ne åboer i Öhrlid 1 dito, Gunne och Anders Fiällman i Erickstorp 1 dito.

Till Gissle såg

Olof i Högzgärde Nills i Mårghullt och Andor i Steenkulla 1 dito, Pär i Högzgärde och Assar i Buan 1 dito, Bengt i Hedegärde ½ dito, Lars och Swen i Mellomhullta 1 dito.

Johan von Hoffdahl ägde ett stort antal frälsehemman i Bollebygd och Mark och efter hans död uppstod tvister kring hans arv. En annan bemärkt man i trakten var ryttmästaren Gustaf Otto Billberg som var gift med von Hoffdahls dotter Maria Elisabeth von Hoffdahl (1684-1743). Maria fick efter fadern ett ansenligt arv bestående av frälsehemman. Gustaf Otto var hårt skuldsatt. Bland annat hade han lånat pengar av Ingela Gathenhielm, hustru till Lars i Gatan och då pantsatt sin hustrus frälsehemman. Om detta kan man läsa i Marks häradsrätts domböcker från 1720-talet.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1590, 1620 (1715).

[Johan Lång ny brofogde och ängsvaktare](#)

Vid sommaringet 1715 skulle tjänsten som brofogde och ängsvaktare utses. Nämndens förslag, John Lång, presenterades och ärendet gick vidare till landshövdingen för godkännande och utfärdande av fullmakt.

En brofogde hade till uppgift att utöva tillsyn över broars och vägars underhåll. Befattningen som ängsvaktare innefattade skyddandet av betesmark och ängar från obehörigt betande. Tyvärr framgår det inte huruvida arbetet avsåg hela häradet eller bara någon socken.

40. Cronones Befallningzman Wälb:de Herr Arvid Ahlgreen gaf tillkänna, huruledes broo fogde och angewacktare tiensten här i orten woro ledig och at nödigt skall wara at den samma med en der till tienlig person besättias, hwartill præresenterades en wid namn John Lång, som efter Nämndens intygande om sig et gådt loford skall hafwa; hwarföre hos Högwälborne Herr Baron General Major och Landzhöfdingen recommenderas och föreslås bem:te John Lång till samma broofogde och

ängewacktare tjenst, at derpå ärhålla Högwälbem:te Herr General Major och Landzhöfdinges höggunstige fullmackt.

Namnet Lång antyder att han tidigare varit soldat. I generalmönsterrullorna finns vid tiden en Jon Svensson Lång, Älvsborgs regemente, Majorens kompani nr 264. Han tillhörde Sjönereds rote i Björketorp. I mantalslängden för Björketorp 1712 anges han i Sjönereds knekttorp som före detta soldat och utfattig. Han dog 1743 på Bråtared, 89 år gammal.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 1670 (1715).

Försäljning av frälseskattehemmanet Habäck i Björketorp

Vid hösttinget 1715 omtalas ett mål där Assar Bengtsson i Burås säljer en del av Habäck till änkan Börta Olofsdotter. Försäljning av jord skulle vid tre ting uppjudas innan lagfart utfärdades. Detta för att eventuella köpare med bördsrätt skulle få tillfälle att lägga ett bud. Här rör det sig om första uppbudet.

6. Halfparten af 5/8:dels skatterättighet uti frällse skattehemmanet Habäck Biörcketorpa sochn som Nämbedeman Assar Bengtsson i Buråhs afstått och uplåtit till Enkan Börta Olofsdotter dersammastädes, hålst emedan hennes man Hans Eskillsson med henne det samma af ödesmåhl uptagit och derföre alla utskylder præsterat efter deras derom ingången transaction och föreningz skrift af d:n 22 i denna månad blef uppå begäran härmed lag. upbuden första gången.

Ett frälseskattehemman var ett hemman som tidigare varit rent frälse, men där adelsmannen sålt besittningsrätten till annan person och behållit ränterätten. Köparen, ofta den bonde som bebodde hemmanet, betalade en engångssumma och även en fast årlig ränta till adelsmannen. Förfarandet var ett sätt att kringgå adelns ensamrätt att inneha frälsejord. Säljaren kunde därmed få ett ekonomiskt tillskott och köparen fick en mer tryggad besittning, innebärande att han kunde sälja eller låta ärva besittningsrätten.

Tredje uppbudet av Habäck skedde vid sommaringet 1716.

I jordeböckerna verkar det vara regel att man som ägare angav ränteägaren. 1715 och 1719 anges således för Habäck följande:

Sahl. Wälborne Willhellm Jernskiöld sig tillbytt ifrån Kong. Maj:tt och Cronan och possideras af Wälborne fru Britta Jernskiöld.

Termen "skatterättighet" motsvarade vid tiden det som kan kallas besittningsrätt, bruksrätt eller bördsrätt. Detta till skillnad mot "ränterättigheten", dvs förmånen att uppbära hemmanets räntor.

Det verkar som att ränterättigheten var den rättighet som främst var förknippad med adelns privilegier och denna kunde säljas och pantsättas oberoende av skatterättigheten. Detta framgår bla av ett mål (nr 16) längre fram vid hösttinget.

Willhelm Jernsköld (död 1690) var innehavare av Smedstorps säteri i Björketorp och Britta är troligen hans dotter.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 4780 (1715).

Gamle och korpulente Johan Jernsköld kunde inte ta sig till Marks häradsrätt

Hösten 1715 tycks ha varit osedvanligt rå med mycket regn, stor "wattufloed" och bortspolade broar. För den skull söker Johan Jernsköld på Smedstorp rättens attest på att han inte kunnat ta sig till

Marks häradsrätt, där han var instämd. Som en ytterligare ursäkt tillfogar han att han är gammal och korpulent.

20. Wälborne Herr Johan Jernsköld androg för Rätten, huruledes han till Markz häradz höste ting varit instämd Herr Jägmästaren Geurler till answar för något eekehygge, men omöijeligen, som han en corpulent och gammal man är, skall kunnat komma till Tinget för de diupa wägarne och den stora wattufloden som den tiden varit, at broarne blifwit merändehles bortflutne begärade deröfwer Häradz Rättens attest. Och som Nämnden intygade at de intet kunna minnas en så stor wattuflod som den tiden war, at broarne då merendehls woro bortflutne, som nu sedermera blifwit lagade; Altså kunna den begärte attesten icke förwägras, utan härmed under Häradz signete meddelt blef.

Majoren Johan Jernsköld på Smedstorp, finns i [Jernsköld nr 431 - Adelsvapen-Wiki](#), där han anges död 1719. Detta stämmer dock inte. Istället dog han 1729 (ArkivDigital Björketorp C:1, bild 103).

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:461, bild 4890 (1715).

1716

Barn kastat upp i Bollebygds kyrka

Vid vintertinget 1716 upptogs ett mål där barnen Per Gustafsson i Forssa och Ingeborg Andersdotter i Kråketorp anklagades för att ha kastat upp i Bollebygds kyrka. De frikänns sedan vittnen intygat att de inte smakat öl eller brännvin och att uppkastningen berott på svag hälsa och köld.

11. Samma dag Ländzmannen Lars Svensson angaf för Rätten huruledes gåssen Pär Gustafsson i Fårssa 8 åhr gammal sidst:ne juhledag i Bållebygdz kyrcka skall giort upkastning. Dito flickan Ingeborg Andersdotter är 12 åhr gammal för det hon annan dag Juhl skall giort det samma. Och som de hwilka stått närmast i stolarne der intill berättade, at allenast lijtet watn af desse barn blifwit upgifwit, intygandes gåssens fader Gustaf i Fårssa och flickans matfader Erich Swensson i Kråttorp at de hwarken öhl eller brännewijn smakat förr än de gått till kyrckan, utan har detta sig tilldragit af kiöllden och någon påkommande häftig hosta och kräkning efter som de af swag hällsa skola wara, som lätte. af så små barn kan sig tilldraga; Altså i anseende till alt sådant och bem:te barns ålder, kunde de med ingen plickt anses.

Per och Ingeborg var inte straffmyndiga, men det förekom att föräldrar av rätten dömdes att prygla sina barn.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 850 (1716).

Ödehemmanet Kaggasbo ska ej betala skatt

Vid vintertinget 1716 anmälde kronofogden Arvid Ahlgren att ödehemmanet Kaggasbo av misstag blivit uppförd som skattepliktigt. För sin säkerhets skull begärde Ahlgren rättens attest över det rätta förhållandet. I protokolltexten får man dock upplysning om vilka skatter ett fjärdedels kronohemman skulle betala.

30. S:d Cronones Befallningzman Wälb:de Arvid Ahlgren igenom en sin införsände skrift till Rätten af d. 5 i denna månad, begiärande Tingz Rättens attest at cronofierdingz hemmanet Kaggasbo i Bållebygdz sochn, aldeles legat öde pro A:o 1714, hwilket af hastighet på bem:te åhrs jorde ransakning skall blifwit upförd för behållit, men lijkwäl skall derföre restera efter upbördz längdens innehåld för samma åhr nem. ordinarie räntan 6 d:r 21 ./.. 19 3/5 pg:r boskapz penningar 16 öre, skiutzfärdz penningar 24 öre, dagzwärckz pg:r 24 ./.. contribution 16 öre, durchtougz giärd 16 ./.. smt. Och som Nämnden intygade at bem:te Kaggasbo legat öde uti 45 åhr, som ingen åckren brukat icke eller finnes lijknelse till någon byggnad, så kunde den begiärte attesten icke förwägras, utan härmed under namn och häradz wanlige signete meddelt blef.

durch toug = durchtåg, dvs genomresande soldatfölje. ”./..” är en symbol för ”öre”.

Enligt en geometrisk karta från 1756 blev Kaggasbo återupptaget. Här anges:

Geometrisk Charta Öfwer Kaggasbo

belägit uti Elfsborgs Lähn Bollebygds Härad och sochn, som till följe af högvälborne Grefven och Landshöfdingen herr Adolph Mörners ankomne ordres genom Jorde ransaknings Protocollet daterat Skiene uti Junii månad är 1755 blef af undertecknad Ordinarie Landtmätare

igienfunnit, afmätt och utistakat år 1756 uti Julii månad och befants som följer.

I mantalslängderna anges hemmanet som ett öde kronohemman fram till 1756, då det noteras att kornetten Jernsköld fått tillstånd att uppta det. Denne kornett bör vara Carl Lambert Jernskölds son Vilhelm, född 1721 och död 1779 på Smedstorp.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 1010 (1716).

Anders Bengtsson ny häradsprofoss

Vid sommartinget 1716 utsågs Anders Bengtsson till ny häradsprofoss i Marks och Bollebygds härad.

8. Samma dag upplästes häradz profåssens Anders Bengtssons fullmacht daterad tingzplatsen Skiähne i Marckz härad d: 16 Januarii sidstlednem hwarefter han är antagen at wara profoss i Marckz och detta häradet, efter den igenom döden afgångne Israel Aspelöf.

En häradsprofoss var enligt uppgift en tjänsteman inom länsförvaltningen med polisiära och straffverkställande uppgifter. De senare utgjordes av spö- och risstraff. Enligt en annan källa skulle han bistå bödeln och var som sådan socialt stigmatiserad.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 2090 (1716).

Förre sockenskräddaren i Björketorp drunknat, efterträdare ska utses

Sockenskräddare och sockenskomakare skulle vid tiden formellt utses av landshövdingen. I följande mål från sommartinget 1716, föreslår sockenborna i Björketorp att en Carl Andersson skall efterträda den tidigare sockenskräddaren, som drunknat. De hänvisas till att lämna in en anhållan hos landshövdingen.

24. Samma dag å Biörcketorpa sochneboers wägnar, Nämbedemannen Anders Swensson i Hällingsjö androg för Rätten huruledes förledne wintras den olyckan händt, at deras sochne skräddare igenom en olyckelig händelse drunknadt och död blifwit, hwarföre det är mycket nödigt at de måtte blifwa försedde med en annan duge. skräddare, så föreslå och begära de der till en skicke. person Carl Andersson benämnd, som det handtwärcket wäl lärdt och skall kunna dem med nöije betiäna, hwarföre blifwer uppå wederbörande allmoges anhållan hos Högwälborne Herr Landzhöfdingen denna Carl Andersson ödmiuke. recommenderad at blifwa antagen till sochne skräddare i Biörcketorp sochn, och der å ärhålla fullmacht.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 2230 (1716).

Döde soldaten Anders Höks far vill ha ersättning av roten

Vid hösttinget 1716 fordrade Per Andersson i Hökhult, Töllsjö socken, "godminne" lön och lega för sin son, av bönderna i Hökhults rote. Svaranden anser sig dock, under de 1 ½ år som sonen Anders Hök gått soldat, redan utgivit en tillräcklig ersättning. Dessutom påpekar man att Per Andersson själv ingår i roten.

Rotebönder undvek nog i det längsta att låta någon av dess söner rekryteras till soldat. Kanske var den påstådda "godminne" lönen en utlovad ersättning till Per för att man tvingats rekrytera hans son.

6. Samma dag Pär Andersson i Hökhult efter laga stämbning, fordrade af samte. Hökhulta rotebönder godminne löhn och lega, för des sohn Anders Hök, som gådt solldat för dem och deras rothe, prætenderades derföre 6 d:r smt som roten honom skall hafwa lofwadt. Hwartill rote interessenterne

swarade at emedan soldaten intet lefwat längre än 1 ½ åhr, som han gådt solldat för dem, ingifwandes en specification på hwad de honom gifwit, som sig inalles bestiger till 69 d:r 27 ./smt, förutan deras andehl i monderingen i lijka måtto är kiäranden sielf interesserat till en 1/6:del i rothen, och för sin anpart intet något gifwit, tyckandes swaranderne, at de för 1 ½ åhrs knecktetiänst gifwit öfwer och icke under, nekandes i lijka måtto at hafwa lofwat käranden något godminne, skolandes somblige af de andre rote interessenterne gifwit mer och somblige mindre uti de 69 d:r 27 ./smt, hwarföre willia de liqvidera sins emillan på det at sådant må komma till jämkningz uti en annan karls anskaffande.

Resolutio

I anseende til det at swaranderne anseen. utgifwit till soldaten Anders Pärsson Hök, som intet giort knecktetiänst mer för dem än 1 ½ åhr, pröfwar Häradz Rätten för skiähligt, det kiäranden intet fog hafwer, at fordra något godminne, efter som des sohn en så anseenlig summa endå af roten bekommit och at intet är bewijst at någon lega warit lofwad.

Av Karl Engströms bok Marks kompanis indelta soldater framgår att Hökhults rote i Töllsjö utgjordes av Hökhult 1 mtl och Spjuthult ½ mtl. Här upptas även Anders Hök som soldat mellan 1714-04-13 och 1715-12-26, död 1715.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 3540 (1716).

Elisabeth Catharina Sjöblad vill stödja sina i Ryssland fångna söner

Vid hösttinget 1716 ville friherrinnan Elisabeth Catharina Sjöblad att rätten skulle attestera att två av hennes frälsehemman, Östra Kråketorp i Bollebygd och Älmås i Björketorp, var ograverade dvs inte belånade. Detta för att understödja hennes i Ryssland fångna söner.

Antagligen skulle hon, med räntorna som säkerhet, belåna hemmanen.

34. Samma dag å Friherrinnans Högwälborne Fru Elisabeth Catharina Siöblads wägnar, des sohn Capitain Wälborne Herr Isac Silfwerhielm, androg för Rätten, huruledes hans frumoder skall wara nödsakad till sine fångna söners i Ryssland nödtorft och understöd i deras fångenskap at söka någon upnegotiation och försträckning uppå 2:ne hennes frällsehemman, Östra Kråtorp ½ i Bållebygdz sochn, som räntar 12 d:r smt och Ellmåhs ¼:del Biörcketorpa sochn à 7 d:r smt:s ränta, anhållandes derföre om Häradz Rättens attest, at samma hemman äro aldeles ograverade. Och som Nämnden med närwarande häradzboer uppå tillfrågan utlätto sig at dem intet annat witterlig är, än at samma hemman äro ifrån alla gravationer frija och lediga under Fru Friherrinnans egen disposition; Altså warder sådant härmed under namn och häradz wanlige signete behörigen attesterat.

Enligt [Silfverhielm nr 93 - Adelsvapen-Wiki](#) var sonen Carl Magnus (född 1682) fången vid Poltava 1709, hemkommen 1722. Samma källa uppger för de tre andra sönerna:

Göran Adolf (född 1684) var fången i Stralsund 1715-10-27, hemkom 1717.

Gustaf Johan (född 1688) fången på sjön mellan Pommern och Skåne 1715, hemkom 1716.

Reinhold Bernt (född 1689) var fången av danskarna 1715-03-14, hemkom 1717.

De tre yngre sönerna bör ha blivit tillfångatagna då Stralsund belägrades av preussare, danskar och sachsare mellan 12 juli och 23 december 1715.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:493, bild 3950 (1716).

1717

Om ett testamente i Rävlanda

Bestämmelser om laglott, dvs att bröstarvingar inte kunde göras helt arvlösa, genomfördes först 1857. Innan dess kunde alltså föräldrar, genom testamente, låta ett av barnen få hela arvet.

Så görs vid följande mål från vintertinget 1717, där Ambjörn Andersson och Elin Torkelsdotter testamenterar all sin egendom till sonen Olof och hans hustru. Ett villkor är att Olof skall försörja föräldrarna till deras dödsdagar.

Från ett tidigare mål vid Bollebygds häradsrätt, hösttinget 1715, hade jag sett att min anmoder, Elin Ambjörnsdotter, var syster till Olof Ambjörnsson i Rävlanda Börjesgård. Elin blev alltså arvlös och man kan undra varför.

8. Samma dag upwijstes för Rätten, et skrifteligit testamente, som Ambiörn Andersson med des hustru Elin Torckelsdotter i Rävlanda låtit författa, närwarandes såsom trowärdige witnen Oluf Bengtsson och Börge i Rävlanda, hwarmedelst de förre ächta personer testamentera, skiäncka och gifwa after sin död, til deras sohn Oluf Ambiörnsson och des hustru Ingrid Erichsdotter i Rävlanda all den qwarlåtenskap och löse egendomb, som kan finnas öfrig efter bem:te Ambiörn och des hustru Elin, så at deras andra barn alsingen macht skola hafwa något arf at taga med Oluf Ambiörnsson och des hustru, efter deras föräldrar, eller något åtahl här å i framtiiden göra, utan bem:te Oluf och des hustru all qwarlåtenskap efter de döda, så behålla, nyttia och bruka, som sin lag och wälfångne egendomb doch med det förord och de wilkor, at bem:te Oluf och des hustru, skola nära skiöta och försörja sina föräldrar Ambiörn och des hustru Elin, i deras höga ållderdomb, och til dödztunden, äfwen som Oluf med des hustru, uti en långlig tijd, allaredan des föräldrar der med här til dagz skal hafwa tillhanda gått, och härefter at giöra skola wara förplichtade, hwilket testamente om det med testatorum död, och yttersta wilja stadfästat blifwer, så warder det och til den wärckan, som Kong. testamentsordningen d. A:o 1686 uttrycke. föreskrifwer, af Häradz Rätten confirmerat och gillat.

Att studera domböcker kan ge viktiga ledtrådar till släktforskning, vilket målet från hösttinget 1715 och detta mål exemplifierar. Tidigare hade jag inte känt till namnen på Ambjörns och Olofs hustrur.

En källa till oro är emellertid Ambjörn och hans efternamn. I mantalslängderna nämns under Rävlanda Börjesgård vid aktuella år endast förnamnet Ambjörn, med ett undantag. Undantaget är år 1700 där enbart förnamn anges, förutom för Ambjörn som står med efternamnet Olofsson angivet.

Frågan är här om det rör sig om en felskrivning av efternamnet i endera av källorna, eller om det faktiskt fanns två Ambjörn.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:525, bild 400 (1717).

Häradets bönder om svedjande

Att åren under Stora nordiska kriget innebar stora påfrestningar för landets allmoge är oomtvistat. Kriget medförde att de förutom de vanliga skatterna, besvärades av fler inkvarteringar, skjutsningar och extra skatter (gärder) för olika ändamål.

I följande mål från vintertinget 1715 framgår det att häradets bönder vänt sig till landshövdingen för att få tillåtelse att på allmanningen idka svedjebbruk. Sådant hade tydligen inte varit tillåtet på en "rund och långlig tid".

På landshövdingens uppmaning hade man sammanställt en förteckning över varje hemmans behov av, inte bara svedjande, utan också byggningstimmer och saluvirke.

30. Samma dag samte. allmogen här i häradet beklagade sig at dem på en rund och långlig tijd, intet något swediande til sine swaga hemmans hielp och understöd uppå allmänningen warit tillåtit der lijkwäl utskyldrerne i desse beklaglige krigztijder, alt mer och mer skola tilltaga, jemte beswäret med inqvarteringar, giärder, skiutzningar och hwarjehanda andra uthgifter, hwar före som deras hemman af forno skola blifwit taxerade och skattlagde för skougens nyttjande och bruk, efter som ägora till deras hemman här i häradet, så aldeles swaga skola wara, at om de der till intet blifwa hulpna med swediande, utom nödigt byggningz timber och sahlu wärcke, så ser de sig ingen annan uthwäg, än at många af deras hemman lära aldeles blifwa öde, och åboarne förswagade till så många pålagors och uthskylders præsterande; inläggandes fördenskull en skrifte. specification som de efter Högwälborne Herr Landzhöfdingens resolution låtit författa, hwarutinnan finnes upfördt för hwar gård, huru mycket swediande, byggningz timber och sahluwärcke som de anhålla, at till deras hielp och tarfwor få hugga och nyttia nem.

Här följer en sockenvis förteckning över varje gårds behov av svedjande, byggningstimmer och saluvirke.

Rätten attesterar böndernas anhållan och saken hänvisas vidare till länets landshövding.

Det är intressant att notera att de flesta gårdar anhåller om att få avverka virke till avsalu. Sådan verksamhet har jag inte kunnat se vid läsning av domböcker från Marks häradsrätt. Kanske hade Bollbygds härad bättre möjligheter att leverera virke till Göteborg.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:525, bild 590 (1717).

Om betalning av upphandlingsavgifter

I ett mål från sommaringet 1717 upptogs en ärende om upphandlingsavgifter. Protokollstexten inleds på följande sätt:

7. S:d Cronones Befallningzman Wälb:de Arvid Ahlgreen insinuerade i Rätten en längd som för närwarande allmoge upläst blef, uppå det Höglof. Ridderskapet och Adelen, Krigz och Civil betiente samt Prästerskapet, så och adelens med andre ståndzpersoners betiente och tienstefolck till den förra uphandlingz afgiften, uti detta härad pro A:o 1716. Dito en längd för samma åhr, på den senare uphandlingz avgiften...

Den omnämnda längden bifogas inte, varför det är något oklart om det bara var de angivna kategorierna som skulle betala en sådan avgift.

En upphandlingsavgift torde vara en ersättning till kronan för att denna, istället för leverans av naturprodukter (säd, smör etc), fick penningar. Kronans tjänstemän fick då själva upphandla dessa produkter på någon marknad, för vilket besvär man alltså uttog en avgift.

Förmodligen hade kronans primära behov av naturprodukter ett samband med uppbyggandet av förråd inför krigsinsatsen mot Norge.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:525, bild 1440 (1717).

Huruvida skatteköp hanterats enligt lag

Skatteköp innebar att kronan försålde bruksrätten av ett kronohemman, varvid detta omvandlades till ett skattehemman. En sådan möjlighet infördes 1701 av Karl XII, som ett medel att bidra till krigsansträngningarna. Enligt denna förordning skulle kronobonden ha förköpsrätt, men enbart om han kunde betala det högsta priset.

En ny lag, som avsåg att gynna bonden framför mer köpstarka köpare, tillkom vid riksdagen 1719. Enligt denna skulle bonden, efter en oberoende värdering och utan något utbud med auktion el. dyl., ha förköpsrätt.

Vid hösttinget 1717 behandlades ett ärende där landshövdingen uppdrog åt rätten att granska lagligheten i skatteköp som genomförts 1710.

Rätten intygar att specificerade hemman sålts till den högstbjudande. Tydligen hade även värdering genomförts.

8. Samma dag Cronones Befallningzman Wälb:de Arvid Ahlgreen præresenterade för Rätten, Landzhöfdingens Högwälborne Herr Gustaf Focks till honom aflåtne skrifwelse af d: 17 Septembris sidst:ne hwarutinnan honom ibland annat anbefalles at inkomma med wederbörligt bewijs huru wijda de hemman som blifwit ifrån Crono til Skatte kiöpte, och hwarå skattebrefwen åhr 1710 i Arboga under Påsktijden skohla warit uthfärdade kunna lag. warit uthbudne; Hwarföre och till ödmiuk hörsamste föllie deraf Befallningzman i Rätten insinuerade en förteckning på samma skattehemman här i häradet belägne, med begiäran at Häradz Rätten noga undersöka wille om icke desse skattehemman efter wahnlig praxin äro uthbudne hwarföre blef Tingz Rätten föranlåten at upläsa samma förteckning som ad acta förwarad ligger och noga efterfråga huru härmed tillgångit månde wara, då det enhälleligen så wäl af Nämnden som närwarande allmoge intygades at alla de uppå samma specification antechnade hemman å tingen blifwit til den mästbiudande ordente. uthbudne, jembwäl at kiöpeskillingen wid uthbudningen på somblige stigit öf:r siewa wärderings summorne, hwilket allt uppå den ingifne förteckningen jempte häradz wahnlike signete wederbör. attesterat blef.

I en jordebok från 1825, Älvsborgs län (ArkivDigital), anges vilka hemman som tidigare skatteköpts. Enligt denna genomfördes 1710 bara ett fåtal skatteköp i häradet, de flesta av bönder. Undantagen var ett hemman i Kyrkebyn i Bollebygd som köptes av kyrkoherden Ericus Nilsson Törnsten samt Skogsgårde i Björketorp som köptes av häradshövdingen von Hoffdahl.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:525, bild 3850 (1717).

Om en skattefrälsetomt vid Gräsryd, Björketorps socken

Ett frälsekattehemman var ett tidigare skattehemman, för vilket kronan genom köp eller på annat sätt överlätit räntan till en adelsperson. För skattebondens del betydde detta att han istället för att betala ränta till kronan, betalade motsvarande till adelspersonen. Följande mål från hösttinget 1717, rör en skattefrälsetomt, som brukades av åboarna på skattehemmanet Gräsryd. Kommissarien Carl Settner säljer 1715 tomten till nämndemannen Anders Svensson i Hällingsjö.

Här väcks ett antal frågor som man inte når full klarhet i vid en läsning av protokolltexten:

- Vad är det som säljs, bruksrätten eller rätten att uppbära ränta från tomten?
- Varför står Johan Jernsköld i jordeböcker som ägare både före och efter försäljningen?
- Frälsejord var ett adligt privilegium. Hur kommer det sig att Anders Svensson kunde bli köpare?

28. *Samma dag Nämbedeman Anders Swensson i Hällingsjö efter laga stämning påstod, det må Commissarien Carl Settner gifwa behörig underrättelse, hwaräst den skattefrälse tomt i Gräsryd ägor är belägen som han till nämbedeman försållt för 100 d:r smt, efter köpebrefwet af d: 20 Januarij 1715, hwilken skal ränta 1 ½:d smör och 2 åhr. hästar, som gör uti penningar 2 d:r 8 ./. smt. Settner swarade, at han menar det samma tomt skall wara belägen uti eekes ängen i Gräserydz gårde, som Herr Johan Jernskiöld på Smedztorp innehafwer, men sådant med intet skiähl bewijsa kunde beropandes sig ytterligare, at han nogsamt wet af jordeboken, at samma tomt skall wara belägen i Gräserydz ägor, och des utan skall Gräserydz åboer gifwit skatt för samma tomt. Parterne begiärade härutinnan uppskåf, at sig wijdare här å få betänkia.*

31. *S:d bewilliades fasta til Nämbedemannen Anders Swensson i Hällingsjö på en skattefrälsetomt i Gräsryd som för detta mantahls Commissarien Carl Settner sålt til honom för 100 d:r smt efter köpebrefwet af d: 20 Januarij 1715, efter som 3 laga upbud med oklandrat stånd derå kommit är; ty skall fastebrefwet i sin wanlige form extraderat blifwa. Actum ut Supra [gjort som ovan]*

En fyllig information om bakgrunden till försäljningen, men också kring vad som hände med tomten längre fram, får man i en av Lantmäteriets historiska kartor. Den är från 1773 där ryttmästaren på Smedstorp Wilhelm Jernsköld (1721-1779) begär en utbrytning av tomten från Gräsryds inägor. Förutom Jernsköld och lantmätaren Heinrich Malmsten deltog från Gräsryd:

Anders Larsson som ägde Västergården 1, ¼ mantal
Pigan Britta Andersdotter som ägde 2/3 i Västergården 2, ¼ mantal
Flickan Kerstin Persdotter som ägde 1/3 i Västergården 2, ¼ mantal
Lars Larsson som ägde Östergården 1, ¼ mantal (förmyndare för Britta och Kerstin)
Lars Assarsson som ägde Östergården 2, ¼ mantal

Jernsköld medförde vid förrättningen 27 april några köpebrev, med vilka han ville visa sin äganderätt till tomten. Av dessa framgick det att år 1687 hade en överstelöjtnant Pihlfelt sålt tomten till Wilhelms farfar Johan Jernsköld för 100 daler silvermynt.

Längre fram, år 1715, hade Johan Jernsköld i sin tur sålt tomten till förre mantalskommissarien och kronobefallningsmannen Carl Settner för en lika stor köpenning.

Det köp som tas upp i domboken från 1717 beskrivs på följande sätt: Settner hade för en honom påkommen lefverants i Giötheborg, lånt af Nembdeman Anders Svensson i Hellingsjö 100:de daler smt på denna frälsetomt, så har samma Krono Befalningsman igenom köpebref försållt tomten til Nembdemannen för ofwannembde lån och Nembdemannen i anseende dertil, erhållit på denna tompts skaft och skjöte den 9: October 1717.

Av det sista köpebrevet som Jernsköld uppvisade framgick det att år 1737 hade Anders Svensson sålt tomten till Wilhelms far, Carl Lambert Jernsköld, för 100 daler. Tomten hade därefter tillfallit Wilhelm genom arv, som vid förrättningen tillfogade följande anmärkning:

...och år 1747 första gången, efter ett särskilt af dess Herr fader, med Gräsryds åboer ingångit contract, annammat skatten, hwilken skatt eller ränta Gräsryds åboer, för nyttjandet af denna frälsetomt, til och med år 1756: då Herr Ryttmästaren och Riddaren thereafter blef commenderad til Pomern, riktigt betalte, med sedermera therifrån sig undandragit, hwilken innestående ränta för 16 års tid Possessoren [ägaren, dvs Wilhelm Jernsköld] förbehåller sig wid Domstolen i orten, efter utbrytningen af denna tompts behöriga storlek, få lagligen utkräfia.

Efter vissa turer, där åboarna i Gräsryd motsatte sig avmätningen, uppsköts förrättningen till augusti samma år. Då hade en skriftlig överenskommelse mellan dessa och Jernsköld träffats, vilken löd:

Wij undertecknade skatterätts ägare til Kronohemmanet Gräsryd, förklara härigenom: at afstå til Ryttmästaren och Riddaren af Kong. Maj:ts Swärds orden, Wälborne Herr Willhelm Jernschiöld, ett emot vårt hemmans äng och frälsetomptens storlek proportionerat ängstycke af sex gode kärrestackars wall, på ett sådant ställe ther wij emellan oss kunna öfwerenskomma, at til afmätning för Herr Landtmätaren Malmsten utwisa, hwilket ängstycke, för nu och tilkommande tider, skall swara och wara beräknat för den frälsetompt af ett lispunds smörs ränta och 2:ne årliga hästar, som Kronones jordebok utsätter och Herr Ryttmästaren och Riddaren, enligt flere köpebref är ägare til.

Hwaremot jag Willhelm Jernschiöld lofwar: at så länge samte. åboerne i Gräsryd ricktigt och hwarje år om Michaeli tid erlagger sex daler smt för nyttjandet af thenna äng, samt efter lag häfdar henne, och intil dess jag finner mig wid, therom annorlunda förordna, skola the fram för någon annan i min lifstid wara närmst berättigad: at emot förenembde ränta bruka thenna frälsetompt; dock likwäl förbehåller jag mig af samte. åboerne i Gräsryd: at för så många år, som de icke kunna upwisa quittance, och ej betalt ränta för thenna frälsetompt utan vidare process, och efter hwarje års marckegång til mig lefwerera den innestående skatten, samt tillika ersätta de dagswärken jag wid denna landtmätare förrättning förskiutit och deltaga i det arfwode landtmätaren för denna gången wid detta gjöromål förtjänt.

Man får väl konstatera att Jernskölds villkor var hårda och man undrar om bönderna verkligen var medvetna om vad man gick med på. Dels blir de inte utlovade någon ovillkorlig rätt att bruka tomten, dels blir de skyldiga att retroaktivt erlægga ränta för åren efter 1756.

Det framgår klart av denna historia att det är rätten att uppbära ränta som köps och säljs. Birger Ekeberg beskriver i sin bok, Om frälseränta, hur ränterätten vid tiden betraktades som en fast egendom, med samma rättsregler avseende köp, skifte och gåvor.

Domböckerna innehåller otaliga exempel på transaktioner med ränterätter mellan adliga personer, där räntan från frälsehemman köps eller pantsätts. Att nämndemannen Anders Svensson, som icke-adlig person, kunde agera köpare framstår som ett undantag och stred förmodligen mot adelns privilegier.

I Åke Johanssons bok Smedstorp en herrgård med anor, sid 27, anges att Johan Jernsköld dog 1719. Samma uppgift ges i [Jernsköld nr 431 - Adelsvapen-Wiki](#). Detta är emellertid fel, han dog 1729, vilket framgår av Björketorps dödbok.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:525, bild 4040 (1717).

1718

Länsman Lars Svenssons son anklagad för lönskaläger

Mål med lönskaläger är vanliga i domböckerna. Det speciella med följande mål från vintertinget 1718, är att det är en son till en länsman som står anklagad.

16. Samma dag framstältes för Rätten kånan Karin Larsdotter som tiänt Länsman Lars Svensson på Hultet och bekiände sig wara lägrat utaf hans sohn Isac Larsson om 15 åhrs ålder, skolandes deras beblandelse skiedt 2:ne gånger för om Korsmassetijden förledit åhr och sedan om midsommars tiden om nätterne, då han skall gått uhr sin säng til Karin, medan Länsmannen bägge gångerna war borta. Isac tillstår detta, och begiärade bägge at få plickta efter lag, hälst som hon intet kan öfwertyga honom något echtenskapz löfte. Ännu har kånnan icke framfödt barnet. Rätten förhölt henne, om hon icke torde hafwa någon annan, eftersom Isac tyckes wara något ung til at kunnat råda henne med barn, men hon bedyrade sig ingen annan barnefader hafwa.

Resolutio

Tingz Rätten wil låta beroo denna lägersmåhls sak til nästa ting at Karin Larsdotter i medlertijd kan få framföda barnet och man der utaf må kunna pröfwå om födzlotijden kommer öfwerens med hennes uthåtelse, när häfdandet skal skiedt och at hon i barnsnöden må tilspöras om rätta barnafadren, med mera hwarpå Tingz Rättens definitive uthslag föllia skall Actum ut Supra.

Målet fortsatte vid sommartinget samma år (nr 16, bild 14100), där flickan benämns Karin Andersdotter i Basegårde. Hon hade några dagar för Vårfrudagen (25 mars) framfött ett barn som fortfarande levde.

Isac dömdes att böta 10 daler silvermynt och dessutom skulle han, för barnets uppfostran, erlægga 4 daler årligen till Karin, till dess barnet själv kunde försörja sig. Karin fick böta 5 daler silvermynt. Bägge skulle också, en söndag, utstå uppenbar kyrkoplikt.

Det fanns två korsdagar i den svenska almanackan, 3 maj och 14 september.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:554, bild 12280 (1718).

Korpralen Lars Collings dotter tjänat som pigga utan lön

Följande mål från sommartinget 1718 rör korpralen Lars Collings dotter, Kerstin Larsdotter, som av Lars påstås, utan lön, ha tjänat hos Bryngel Svensson i Torstad, Töllsjö socken.

9. Samma dag Corporalen Lars Colling kiärade til Bryngel Swensson i Tårsta, för det at kiärandes dotter Kierstin Larsdotter om 11 åhrs ålder, skall tiänt hos swaranden i 1 ½ åhr och derföre intet fått ringaste löhn. Swaranden berättade at Kierstin för den tiden hon tiänt hos honom fådt en kiortel, en tröija och en särck samt 2 par skoor med annat, skolandes han intet lofwat henne någon wiss löhn, desutan skall hon uti olaga tijd afwiket sin tiänst. Bryngel Swensson gaf flickan Kerstin Larsdotter för des gjorde tiänst 1 d:r 8 ./smt, hwilka penningar han och honom in för Rätten henne tilstälte, hwarmed parterne woro nögda.

Att någon tjänade som pigga vid så unga år torde ha varit ovanligt. Dock, en soldatfamilj hade det nog i regel knapert.

Om Lars Colling kan man läsa i Karl Engströms bok; Marks kompanis indelta soldater. Lars Andersson Kålling, som han benämns här, var soldat under flera rotar i trakten:

Rote 297 Holmen, Bollebygd Lars Andersson Kålling 1694-1703-11-25. Var rote nr 276 Tappebos lejde soldat. Transport till rote nr 209 Almered Storegård. Återkom 1710.

Rote 209 Almered Storegård, Sätilla 1703-11-25 – 1710. Kom från rote nr 297 Holmen och återgick till samma rote nr 297.

Rote 297 Holmen, Bollebygd 1710 – 1712-08-08. Kom tillbaka från rote nr 209 Almered Storegård. Transport till rote nr 253 Gräsryd.

Rote 253 Gräsryd, Björketorp 1712-08-08 – 1714-04-14. Kom från rote nr 297 Holmen. Avancerade till korpral vid rote nr 276 Tappebo.

Rote 276 Tappebo, Töllsjö korpral 1714-04-14 – 1717-09-03. Kom hit från rote nr 253 Gräsryd. För ålder och bräcklighet dimitteras 1717.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:554, bild 14050 (1718).

Per Olofsson i Hunnared betalt för mycket i kontribution

Vid sommartinget 1718 kårade Per Olofsson i Hunnared, Bollebygds socken, till kronorättaren Måns Olofsson. Tydligt hade Per betalt samma kontribution (en tillfällig skatt) både till kronorättaren och till en uppbördsskrivare.

11. Samma dag kiårade Pär Olofsson i Hunared til Rättaren Måns Olofsson i Erichstorp, för det han skall emottagit af honom 2 d:r smt till contribution, som Måns skall lefwererat til Upbördzskrifwaren, och war 1 d:r i fembstyfrar och 1 d:r i små styfrar, hwilket skiedt förr än uphögnigen blef hafwande doch Pär sedermera sielf betahlt til Upbördzskrifwaren samma contribution, och således nu fordrar sina penningar af Cronorättaren tillbakas. Häremoth hade swaranden intet annat at inwända, utan at han förr än honom witterligit blef om uphögnigen, skall han samma penningar wäxlat bort emoth caroliner.

Resolutio

Det bör Cronorättaren Måns Olofsson betala til kiåranden Pär i Hunered 6 st: fembstyfrar, och 30 öre smt i små styfrar hwarmed de böra wara åthskilde.

Kronorättare: lägre befattningshavare som hade till uppgift att biträda kronobetjäningen, i vissa trakter under 1700-talet liktydigt med fjärdingsman.

Enligt Nationalencyklopedin var en styver ett 1 öres silvermynt. Silvermyntet 5 öre värdehöjdes 1717 till 6 öre och kallades sexstyver. Så 6x6 öre + 30 öre = 36 + 30 öre = 2 daler och 2 öre eftersom det går 32 öre på en daler.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:554, bild 14050 (1718).

1719

Gustaf Otto Billberg instämmer Björketorps sexmän för ärvd ljuskrona

Gustaf Otto Billberg var gift med häradshövding Johan von Hoffdahls dotter, Maria Elisabeth, och var genom hustrun en arvtagare till den hoffdahlska förmögenheten. I följande mål från sommaringet 1719 framgår det att Johan von Hoffdahl testamenterat en ljuskrona, värd 50 daler, till Björketorps kyrka.

Protokollets första mening är inte helt lättolkad, men det bör vara så att kyrkans sexmän tagit emot ljuskronan, men bokfört dess värde till endast 24 daler. Därefter har de krävt Billberg, som arvinge, på resterande belopp.

I målet instämmer Billberg sexmännen för att få denna fordran upphävd.

6. Ryttnästaren Wälborne Herr Gustaf Otto Billberg, efter stämning kärade till Biörcketorpa kyrkias säxmän för det de af honom emottaget en malm liusekrona i betalning för de 50 d:r smt, som sahl. Herr Häradzhöfdingen Hoffdahl till kyrkian testamenterat och sedermera upfört bem:te liusekrona allenast för 24 d:r smt, och emot aftal fordra resten.

Till ansvar instälte sig kyrkians sexmän såsom Lars Månsson i Bugjället, Lars Gunnarsson i Berg, Torsten Bengtsson i Lilla Reflanda, Anders Larsson i Backa, Måns Torstensson i Stenbacka och Jöns Erichsson i Reflanda, som i så måtto blefwo härom med Herr Ryttnästaren förente: att kyrkian behåller den omtwistade liusekronan för sitt af Herr Häradzhöfdingen Hoffdahl undfångne Testamente af fembtijo dahl:r smt, och wara sedan alt widare åtahl i detta målet ifrån befriad.

Sexmännen var förtroendemän, valda av sockenstämman, som bla hade till uppgift att bistå kyrkoherden med underhåll av kyrka och prästgård. Man skulle också övervaka socknens kyrkotukt.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:570, bild 9320 (1719).

Sven Jonsson i Sjönnared och pantsatta kläder

Man kan undra om Sven Jonsson i Sjönnared var mer eller mindre utfattig, eftersom han pantsatt sina kläder till nämndemannen Anders Svensson i Hällingsjö.

11. Swen Jonsson i Skönered kärade till Enkian Börta Larsdotter i Hällingsjö, angående nogra pantsatte kläder hon skall förwägra honom att inlösa. Igenom ingifwen skrift anhölt hustru Börta om anstånd i saken förmedelst sin opassligheet och ållderdombs swagheet, som hindrar henne at kunna sielf komma till Tinget; och som Nembden betygade så i sanning wara, så samtyckte och Rätten till den begärte dilation i anledning af Kong. Majj:ts stadga af d: 4 Julij 1695.

Målet fortsatte vid hösttinget samma år:

5. Swen Jonsson i Skiönnared kiärade till sahl. Nämndemannen Anders Swenssons i Hällingsjö hustru Enkian Börta Larsdotter, at få återlösa de åtskillige gångkläder och pantzedlar som Nämndemannen haft i underpant för 13 d:r smt. Uppå Enkians wägnar, des swåger Gunne Swensson i Wehlingzgjärde, wägrade intet återlösen af kläderne, så snart penninge låhnet med interesse betahlas.

Resolutio

Enär Swen Joensson betalar de 13 d:r smt:s skuldfordran med åhrligit interesse, så bör af swaranden han hafwa sine pantsatte kläder tillbaka, doch afgår på hufwudstolen och capitalet, så mycket som Swen kan bewijsa riktigt wara gulldit, hwarom de hafwa sinsemellan at liqvidera.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:570, bild 9340 (1719).

Anders Jonsson i Klippan fått sitt arv i mynttecken

En förmyndare skulle bland annat omhänderta sin skyddslings arv tills denne blev myndig vid 18 års ålder. Vid följande mål från sommaringet 1719 klagar drängen Anders Jonsson på att han av sin förmyndare fått ut sitt arv i mynttecken.

Mynttecken, eller nödmynt, var mynt som präglades under åren 1715 till 1719. Syftet med dessa var att de skulle förbättra landets finansiella situation och avsikten var att de senare skulle lösas in. De hade ett högre nominellt värde än motsvarande silvermynt och betraktades därför som mindre värda.

10. Drängen Anders Jonsson i Klippan klagade till sin förmyndare Hans Andersson i Lilla Bråtared, för det han betalt honom sitt erf med 18 d:r smt i mynttecken.

På Hans Anderssons vägnar war des swärfader Anders Börgesson i Backa här på Tinget tillstädes, hwilken bilade denna twisten igenom en wänelig förening i så måtto: att Anders Jonsson behåller bem:te 18 d:r smt i myntetecken, och till sitt skadeståndz ersättning bekommer inom åhretz slut 7 d:r smt uti redbart silfwermynt, som Anders Börgesson i Backa åtog sig sielf att betala, som till en oryggelig efterlefnad faststält blef.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:570, bild 9350 (1719).

1720

Om fänrik Otto Wilhelm von Helmers giftermål

Vid vintertinget 1720 upptogs ett mål där fänriken Otto Wilhelm von Helmers, under äktenskapslöfte, avlat ett barn med Anna Svendsdotter Thelning. Eftersom fänriken ville gifta sig med Anna hade ärendet gått vidare till domkapitlet i Göteborg för bedömning. En viktig punkt var tydligen att säkerställa att von Helmers inte tidigare var gift. Att så inte var fallet intygas av fältväbeln Friedrich von Qvanten.

3. Samma dag Kyrkioherden Ehrewyrdige Herr Georg Montin, insinuerade i Rätten, Wener. Consistorii i Gborg skrifwelse till honom af d: 18 Decembr: sidstledne, angående det Fendrichen under Cronborgz Lähns Regemente Wälborne Herr Otto Wilhelm von Helmers under echtenskapz löfte, med barn rådt Anna Swensdotter Thelning, och begiärer henne få taga till ächta, som han för närwarande äfwen sielf tillstod, och sin åstundan tillkiänna gaf, men innan sådant kan winna sin wärckställigheet, finner Consistorium nödigt att Fältwäblen af Elfsborgz Lähns Regemente, och Majorens Compagnie, Wälborne Fredrich von Qvanten, först beedigar sin attest, som han under dato d: 15 Decembr: sidstledne utgifwit det bem:te Fälltwäbel som ifrån barndommen skall kiändt Fendrichen von Helmers ej skall förstådt hwarken af Herr Fendrichens officerare, den tijden han tiänt under Lif Dragoune Regimentet eller andre att bem:te Helmers inlåtit sig i annat giftermåhl som Herr von Qvanten nu äfwen wärcke. på det högsta försäkrade att han sådant aldrig förnummit. Och som merbem:te Fälltwäbel von Qvanten samma sin utgifne attests innehåld med hand å bok och sin saligheetz eed verificerade, så warder detta till bewijs deröfwer afte begiäran meddehlt, och härmed attesterat.

Georg Magni Montin var kyrkoherde i Bollebygd mellan 1718 och 1738, se [247 \(Göteborgs stifts herdaminne ur kyrkan och skolan\)](#) .

Friedrich von Qvanten torde vara denna person [Von Qvanten nr 506 - Adelsvapen-Wiki](#) tabell 4. Åldern stämmer med GMR 1719, bild 206.

Jag har inte lyckats hitta några uppgifter om von Helmers bortsett från följande noteringar i Björketorps kyrkobok:

Barnet Elisabeth 1/2 1719, oäkta dotter (Björketorp C:1 bild 81)

Giftet 22/2 1720 (Björketorp C:1 bild 83)

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 4210 (1720).

Twist om en vadmalsstamp i Hällingsjö

Hällingsjö i Björketorp var ett frälsehemman vid tiden tillhörigt Maria Elisabeth von Hoffdahl, som ärvt det av sin far, häradshövdingen Johan von Hoffdahl. Marias man, ryttmästaren Gustaf Otto Billberg i Apelnäs, var väl den som förvaltade arvet.

En av brukarna på Hällingsjö var Börta Larsdotter, änka efter häradshövdingen Anders Svensson.

Vid vintertinget 1720 hade Börta Larsdotter instämt Anders Hansson i Stockabäck för att denne, tillsammans med några kumpaner, "uthuggit" en vadmals- och skinnstamp i Hällingsjö. Detta skulle ha skett på uppdrag av Gustaf Otto Billberg. Denne var inte närvarande vid rätten, utan uppgavs vara vid riksdagen i Stockholm. Målet uppsköts därför.

15. Enkian hustru Börta Larsdotter i Hällingsjö, beswärade sig öfwer Anders Hansson i Ståckeback, för det han utan lag och domb wäldsammelige skall uthuggit en inbygder wallmars och skinnstamp med

all des tillbehör uti stamphuset på Enkians åbode frälsehemman Hällingsjö, såsom och derigenom ruinerat gårdesgårdarne deromkring. Skadan är ännu intet måten, men Anders Hansson tillstod at des frällsehuus bonde, Ryttmästaren Wälborne Herr Gustaf Otto Billberg skall befallt honom tillijka med des gårdzfougde Anders Swensson på Apelnäs och Isac i Bueråhs med drängen på Apelnäs Måns samma stamp med hoar och tillbehör uhr stamphuset wed Hällingsjö at hugga, samt derifrån afföra till Ståckabäck, hwaräst Anders Hansson sig det samma ägnat, och nu nyttiar. Bem:te gårdzfougde Anders Swensson infant sig, och sade sig måst sådant giöra efter sin huusbondes Herr Ryttmästarens befallning, som skall lofwat swara för allt hwad som efter komma kunde, begiärandes derföre upskåf i saken, til des at Herr Ryttmästaren som nu är i Stockholm med Rijksdagen hemkommer, och här wed hörd blifwer.

Resolutio

Tingz Rätten bewilliar anstånd, til des at Ryttmästaren Wälborne Herr Gustaf Otto Bilberg med de flere, som förgifwes denna wåldsamhet skola wärckställt och befrämjat, härwed först hörd blifwa.

Målet fortsatte sedermera vid sommaringet. Dit hade nämndemannen Anders Persson instämt Billberg, Anders Hansson och hans medhjälpare. Denne Anders Persson hade nyligen blivit gift med Börta Larsdotter och hade efterträtt Börtas förre man som nämndeman.

Inte heller vid detta tillfälle infann sig Gustaf Otto Billberg. Dock uppvisades vid rätten en skrivelse från honom, daterad Stockholm den 5 mars, i vilken han tog fullt ansvar för ärendet och hävdade att han köpt de lösa redskapen i stamphuset av Anders Hansson i Stockabäck. Målet uppsköts ännu en gång och avslutades först vid sommaringet 1721:

24. Samma dag instälte sig för Rätten, parterne, Nämndeman Anders Pärsson i Hällingsjö samt Anders Hansson i Ståckabäck och berättade sig wara förljikte om den skinn och walmars stamp med des tillbehör, som Anders Hansson borttagit utur stamphuset i Hällingsjö den han tillförene nyttiat och skall wara skiedt efter Ryttmästarens Wälborne Herr Gustaf Otto Bilbergs befallning som skickat sitt folck til Hällingsjö samma skinn och wallmars stamp med des tillbehör af afhämpta och Anders Hansson äfwen nu i Ståckabäck brukar och utfäster Anders Hansson äfwen till Nämndeman Anders Pärsson uti betalning både för stampen, samt använde rättegångz expenser in summa 22 d:r smt hwarmed Anders Pärsson sade sig wara förnögd, och således denna förljkning sins emellan med handslag in för Rätten bekräftade.

En förlikning sker alltså, där Anders Hansson betalar en ersättning till Anders Persson och Börta Larsdotter, mot att han får behålla stampen med tillbehör.

Billberg medverkade alltså vid 1720 års riksdag. Här antogs den nya regeringsformen och Ulrika Eleonoras man valdes till kung som Fredrik I.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 4310 (1720).

[Soldaten Andor Eriksson Lind begått våldtäkt](#)

Tydligen blev grova brott direkt hänvisade till hovrätten för dom. I domboken från vintertinget 1720 finns följande korta notering:

25. Denna Tingz Rättens ransakning öfwer soldaten Andor Erichsson Lind, som begått wåldtäckt med unga pigan Ingeborg Ifwarsdotter är till Höglof. Kong. Håfrätten d: 22 i denna månaden exraderad.

I Karl Engströms bok Marks kompanis indelta soldater noteras för Andor Lind, som då tjänade för nr 250 Rävlanda Mellomgårds rote, följande:

För meddelst karlen bedrivit hor, av våld tagit en piga, bliver av Kungl. Göta Hofrätts Rannsaking dömdes att slita spö 30 par och uppenbar kyrkoplikt, att gå uti 3 års tid på fästningen Bohus och intet komma till kompaniet igen.

Det verkar dock som att han slapp att sitta på Bohus fästning. I samma bok finns han angiven som soldat under 260 Halls rote, Björketorp, där han tjänstgjorde 1720-10-11 till 1721-12-04. Det sägs där att han fått "pardon från straff" och blivit transporterad till rote nr 230 Stenaskjum.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 4350 (1720).

Gästgivaren Lars Månsson i Bugärde klagar på skjutsbönder

Av följande mål från sommaringet 1720 ser man att det vid tiden fanns ett gästgiveri i Stora Bugärde, Björketorps socken. Här är det Lars Månsson som klagar över försumlighet hos skjutsbönder på gården Kåhult.

6. S:d gästgifwaren Lars Månsson i Bugärde hade till detta Ting instämt samte. åboerne i Kåhult, för det de skohla wisa olydnad med skiutz när de derom ansagde blifwa. Swaranderne nekade aldeles till at hafwa warit försummelige med skiutzning, hwilket ej eller dem öfwerbewijsas kunde, hwarföre förmantes dhe, at intet wara tröga med skiutzning enär dhe blifwa upbådade, så kiärt dem är, at undwijka det straff som derpå föllia lærer.

Gästgiveriet flyttades 1849 till Hällingsjö. Enligt uppgift var en av anledningarna att man i Bugärde hade problem med att få bönder att ställa upp med skjutsning.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 5150 (1720).

Bönder ej fått betalt för sina trosshästar

Trosshästar var sådana hästar som användes för att transportera trossen, dvs arméns proviant och utrustning. De trosshästar som förekommer i följande mål, hade mot löfte om senare betalning, år 1718 uppburits från fyra bönder i häradet. Hästarna hade dock dött i Norge samma år, vilket väl betyder att de använts vid det fälttåg där Karl XII sedermera dog.

I sin nöd begär de drabbade bönderna, med stöd av fogden Arvid Ahlgren, att få stöd av övriga av häradets allmoge, vilket de verkar få.

10. S:d Cronones Befallningzman Wälb:de Arvid Ahlgren, androg för Rätten huruledes åhr 1718, 4 st trätzhästar, af detta häradet, efter höga öfwerhetens befallning blifwit uthgiorde, och till Norrige afgått, hwaräst dhe och omkommit, men bönderne som dem måst tillsläppa ingen betahlning derföre åthniutit fast skiönt dem sådant aldeles lofwat och försäkradt blifwit, hwarom och så Högwälborne Herr Baron och Landzhöfdingen skall skrifwit till Kong. StatsContoiret, men fått till swars, at så snart tillgång af medel blifwer, skall betahlningen derföre föllia, i medlertid lamentera dhe, som derigenom hästelösa blifwit och fattige bönder äro, öfwer at de så länge med betahlningen skola blifwa uppehåldne, wetandes icke eller när den kan uthfalla, dy begiärade så wäl Befallningzman som sielfa bönderne, det Tingz Rätten allmogen föreställa wille, om icke de som häradsboerne i Marck, berömm. giordt hafwa, skulle willia förnöja bönderne för deras 4 st bortmiste trätzhästar, emedan de som dem måst uthgiöra icke mehra dertill warit skyldige än som den öfrige allmogen i häradet, williandes de

som ägare af hästarne varit, gärna endå afslå tredieparten af det wärdie som på bem:te hästar fattas, när de dem aftagne blefwo, kunnandes allmogen sedan när betahningen ifrån Kong. StatsContoiret uthassigneras, då få sitt förskått igen tillbakas, och dhe nödlijdande i medlertijd, med en lijten bewillning af hwart mathlag hielpas och understödias, som icke kan löpa mycket på hwar; detta förestältes Nämnden och närwarande Tingz allmoge, hwilka mästedehlen det samma för sina personer bejakade, med förmodan at de frånwarande deras medbröder, sådant icke eller torde förwägra, hwilket uppå begiäran härmed attesterat warder.

Statskontoret var ett ämbetsverk som sorterade under Kammarkollegium.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 5160 (1720).

Soldaten Abraham Liedgren stulit en brännvinspanna

I följande mål får man veta att det på Bohus fästning fanns en marketentare vid namn Jean. Soldaten Abraham Liedgren hade till honom sålt en brännvinspanna som han tidigare stulit från sin svärmor, Anna Ivarsdotter i Gräsryd, Björketorps socken. Pannan hade slutligen hamnat hos Kerstin Andersdotter i Bråtared, som köpt den av marketentaren.

I målet har hustru Anna instämt hustru Kerstin för att få tillbaka sin brännvinspanna.

11. Hustru Anna Ifwarsdotter wid Gräseryd kiärade till hustru Kerstin Andersdotter i Bråtared för en brännewijns panna som kiärandens egen måg, den tillförne lagwundne tiufwen, soldaten Abraham Liedgreen för Furubergz rothe skall stuhlit ifrån bem:te sin swärmoder nattetijd och den samma försållt till hustru Kerstin Andersdotter, samt wärdet mäst i öhl och brännewijn skall förtärdt: begiärade få sitt igen, ehwarest det kan finnas. Elliest berättade Nämnden, at samma soldat Liedgreen är för någon tijd sedan med nya monderingen förrymd från roten, så at ingen weet hwart han tagit wägen. Kerstin Andersdotter tillstod frijwilligt at pannan är till henne försållt utaf marqvetentaren på Bohuus Jean benämnd för 8 d:r 16 ./ .smt reda contante penningar, hälst bem:te Jean skall af Liedgreen haft samma panna i pant, hwarwid Liedgreen sielf äfwen skall varit tillstädes och efterlåtit henne kiöpa, som han aldrig kunnat troo varit olof. fången, emedan solldaten skall berättadt at hans swärmoder skall efterlåtit honom sällia samma panna till at frälsa sig uhr sin giälld med, hafwandes swarandes afledne fader, Anders Börjesson sidst:ne sommar för sin död gifwit tillkiänna, at pannan stådt hos des dotter i Bråtared, som hon ej eller någonsin fördölgd.

Resolutio

Tingz Rätten pröfwar skiähligt, det bör hustru Anna Ifwarzdotter utan lösen få taga sin panna igen, ehwarest hon finnes, hafwandes hustru Kerstin Andersdotter sedan at sökia sine fångesmän, bäst hon förstår och gitter. I lijka måtto bör soldaten Abraham Liedgren efterslås och der han ertappas kan ställas för brott sine till rätta.

Enligt Karl Engström tjänade Liedgren vid rote nummer 263 Furuberg mellan åren 1710 och 1720, varefter han uppges ha rymt.

Husbehovsbränning var förbjuden mellan åren 1718 och 1731. Säkert förekom en omfattande lönnbränning. Från 1731 fick ägare av mantalssatt jord rätt att bränna mot en avgift. Under Gustaf III:s tid då kronobrännerier inrättades var husbehovsbränningen åter förbjuden.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 6770 (1720).

Drängen Anders Gabrielsson slagit bonden Torkel Persson

Man kan förstå att det kunde gå vilt till i samband med att mycket folk samlades vid tingen. Vid hösttinget 1720 hade drängen Anders Gabrielsson slagit bonden Torkel Persson i Björboås.

31. Samma dag Länsman Lars Svensson angaf för Rätten drängen Anders Gabrielsson här i Fläskium, för det han förleden lögerdagz brutit tingsfreden, och slagit bonden Torckel Pärsson i Björboås för munnen at näsan blött sampt tagit en öhlkanna och slagit uth öfwer folcket som warit inne i stugun. Nämbedeman Bengt Olofsson i Bråtared upsteg för Rätten och på sin eed berättade så tillgångit wara, hwilket drängen Anders ej eller kunde förneka, bad om förlåtelse.

Resolutio

Fördenskull plichtar Anders Gabrielsson för ting fredsbrott sine 40 mark smt. Orckar han han ej botum, umgiälla med 4 par spöö, 3 slag af hwart paret.

Spöstraffet innebar att man hade fyra par vidjor där man för varje par slog tre gånger. Sammanlagt alltså 12 slag.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:578, bild 6920 (1720).

1721

Händelser vid leverans av gård till Vänersborg

Följande mål från vintertinget 1721 berättar om den tragikomiska historien då Lars Börjesson i Råssa med häst fraktat en gård (en slags skatt) till Vänersborg. Hästen, som han lånat av Sven Torstensson i Hårsvad, hade på plats till alla olycka blivit uppbringad av en officer. Sven anklagar därför Lars för förlusten av hästen.

11. Swen Tårstensson i Hårswad, kärade till Lars Börjesson i Råssa för en häst som han skall tagit af Swen i wård, at föra des gård på till Wenersborg, men skall låtit hästen aldeles förkomma. Begiärade derföre någon ersättning. Lars sade sig giordt kiäranden dett till willies, at taga des häst och gård med sig till Wenersborg, men som den gången marcherat 4 regementer igenom staden, så har en utaf krigz befählet medan Lars warit inne at lefwerera giärden, wåldsammerligen hästen tagit, och på den samma fort bortrijdit sin wäg, som Lars ibland en så stor myckenheet krigzfolck den samma intet kunnat igenfå, fast skiönt han skall gått 2:ne dagzresor nohl omkring Wenersborg, tijt åth marchen skulle anlända, sport efter hästen, så at om Swen hade warit der sielf, skall han intet kunnat achta honom bättre, hwilket äfwen Jöns Erichsson i Miöhullt, Erich Andersson i Kråttorp, Mattis Joensson i Kulla och Hälge i Nättlehullt med många flere här närwarande, som då warit med i Wenersborg intygade at så aldeles i sanning är. Parterne togo dermed afträde till förlikning.

Jag har förgäves i litteraturen sökt efter beskrivningar av hur skatt i praktiken levererades till kronan. Samlade fogden in skatt lokalt, genom att något möte hölls där en sockens bönder deltog? Eller ansvarade bönderna själva för transport till någon ort, t.ex. ett kronomagasin? Även om skatt in natura kunde omvandlas till penningsskatter, kvarstår frågan.

Jag antar att det kunde variera och att bägge sätten förkom. I detta mål skulle uppenbarligen bönderna själva frakta skatten den långa vägen till Vänersborg, där länsstyrelsen hade sitt säte och man antagligen hade något magasin för säd.

Att flera bönder slog följe till målet verkar också rimligt. Resan måste ha varit ansträngande och risken för överfall varit överhängande.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:591, bild 776 (1721).

Om leverans av avrad och kronotionde till Göteborg

I följande mål från vintertinget 1721 får allmoge i häradet, på landshövdingens förfrågan, uttala sig om huruvida de mäktar att, in natura, leverera avrad i form av spannmål och krontionde till magasinet i Göteborg.

Svaret blir att detta ter sig mycket svårt och man motiverar det med att trakten har svaga sädeshemman och att man dessutom lidit av missväxt. Rättens attest följer.

Uppenbarligen handlar detta inte om huruvida man kan betala sina kronoutlagor eller ej, utan om huruvida det kan ske in natura. Troligtvis hade man i de flesta fall möjlighet att omvandla spannmålsskatt till penningar, vilket underlättade för trakter där förutsättningar för spannmålsodling var sämre.

22. Samma dag tillföllie af Landzhöfdingens Högwälborne Baron Herr Gustaf Focks meddelte resolution ad d: 15 Decembris sidstledne blef noga efterfrågat och undersökt, huruwijda en dehl allmoge i detta häradet, utom deras hemmans wärcke. skada och undergång, kunna mächta med, at

utgiöra in natura den påbudne afradz spannemåhlen och cronotijonden till magazinnet i Giötheborg. Och som närwarande prästerskapet, cronobetiente Nämnd och allmoge, enhälle. bewittnade at detta häradsom består af mycker magra och swaga sädeshemman, hwilket desutan förledit åhr af den starcka torcken lijdit en ganska stor misswäxt, förutan det at hagel på många ställen säden aldeles förderfwat, så at allmogen ej tillfyllest hafwa tillräckeligt förråd uppå nödortfigt uppehälle och spijnsning till sina egna huushåld, utan måste den samma ifrån andra och långwägade orter kiöpa, så framt de skola conservera hwad som till deras hemmans upsående och uthsäde betarfwas, hälst som de och med så swår inqvartering graverade äro, hwarföre är för dem ogiörligit, till at in natura præstera den påbudne afradz och tijonde säden; Så warder sådant, jempte härads wanlige signete sanfärde. attesterat à tergo [på baksidan] uppå den ingifne förteckningen, hwaräst både hemmanens namn och spannemåhlens skieppetahl finnas upförde antechnad och extraderat blef.

Jag förstår begreppet "avrad" som att det avser en ersättning som någon fick betala för nyttjandet av annans jord. Avrad erlades således av krono- och frälsebönder, till kronan respektive frälsemannen. Detta i kontrast till skattebönder, som erlade skatt till kronan. Skillnaden mellan avrad och skatt var att det första sågs som en privaträttslig företeelse, medan det senare var offentligrättsligt. Bägge slagen av utlagor kunde dock benämnas "ränta".

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:591, bild 780 (1721).

[Baron Conrad Sparre i tvist med sina frälsebönder i Holmen](#)

I detta mål från hösttinget 1721 avhandlas en tvist mellan baronen Konrad Sparre och åboarna på skattefrälsehemmanet Holmen i Töllysjo, uppbördsskrivaren Måns Jonsson samt Lars och Olof Rangilsson.

Målet drivs av Sparres fogde, Petter Malmberg, där bönderna dels anklagas för att ej betalt full ränta, dels vägrat att i Göteborg hämta två tunnor salt och frakta dessa till Sparres gård, Malma, i Skaraborgs län.

När det gäller räntebetalningen, så kretsar frågan kring en förhöjning av denna för år 1720. Här verkar det ha handlat om någon oklarhet kring vad som skulle gälla, och bönderna erbjuder sig att betala resterande värde. Däremot vill man inte betala motsvarande höjning retroaktivt för åren 1718 och 1719, eftersom man inte blivit för detta lagligen instämnda.

Avseende frakten av salt så förmenar bönderna *at de böra wara ifrån allt skiutz frija, enär de sina skiutz färdz penningar, jempte den öfrige skatten betala.*

13. S:d efter utfärdat behörig stämbning, kiärade Öfwersten Högwälborne Baron Herr Conrad Sparre igenom des fullmächtig, frälse befallningzmannen Wäl. Petter Malmberg, till åboarne uppå skattefrälsehemmanet Holmen, Upbördzskrifwaren Wäl. Måns Joensson samt Lars och Oluf Rangilssöner, för det de in till denna dag, skola wijst sig emot honom, såsom des rätta huusbonde är, tröga och motwilliga samt ej sin fulla skatt efter uthräkningen betalt, ifrån åhr 1718 till åhr 1720, inclusive, med en fierdepartz förhöjning utom ordinarie skatten. Inläggandes en af Landzcammereraren Herr Jonas Hök underskrefwen uthräkning uprättad efter 1720 åhrs marckegångz taxa till 39 d:r 29 öre, 6 1/5 pg:r smt, hwarefter kiäranden påstår, att de förbem:te åhr, resten betala måge, jempte förorsakade expenser, efter ingifwen räkning till 15 d:r 8 ./. smt. Swaranderne instälte sig, och bewijste med qvittencer, at de riktigt, och när de blifwit derom tillsagde, betalt deras wahnlige skatt som skall wara 29 d:r 4 ./. smt åhr. samt för åhr 1720 33 d:r 4 ./. smt, förmenades att efter som de ej skola blifwit för åhren 1718 och 1719, straxt fordrade någon förhöjning efter marckegångz taxan, som för de åhren kunnat warit, så skall dem nu alt för swårt falla, så långt efter altsammans i det nu gångbara myntet erlagga, warandes de derföre ej eller

stämde, utan allenast för motwilligheet i skattens uthgiörande samt resor och beswär, som derföre skola wara använde, hwilket de med stämningens upwijsande bewijste, willandes lijkwäl icke för åhr 1720 sig undandraga, att efter marckegången betala, hwad den ingifne uträchningen innehåller, som dem först i Maii månad innewarande åhr, blifwit communicerat, och de med Malmbergs bref af d: 29 April sidstledne bestyrckte. Och hwad det angår, att dem skall fordras 1/4de partz förhöjning, för det de ej skola betalt räntan i rättan tijd, så förklarade de, att när skatten blifwit fordrat, skola de den straxt betahlt, och ändå utom lagsagun fördt till Befallningzman, hos hwilken de i förledne åhr wid Andersmässotijden, sedan han dem till sig stämt, äfwen warit och welat bem:te sin skatt clarera. Men så har Malmberg då warit bortrester, så at den en så lång resa, nem. till Skaraborgz lähn fåfångt giöra måste. Sedermera hafwa de åter tillbudt at sin skatt betala efter wahnligheeten, men så skall doch Malmberg wägrat sig den den att emottaga, innan han sitt herrskapz utlåtande, huru stor skatt de erlægga skulle, fått inhämta, till hwilket alt Befallningzman ej neka kunde. Och som de således ej wijsat sig, som angifwes, tredska och motwillige; så begiärade swaranderne, ifrån kiärandes påstående i dy måhle befriade blifwa. Malmberg angaf att när de förledit åhr blifwit anbefalte giöra en resa till Giötheborg, derifrån at afhämta 2:ne tunnor salt, och skiutza till Malma sätesgård i Skaraborgz lähn skola de sådant intet efterkommit, utan motwillia i det målet wijsat; Hwaremot swaranderne föreboro, at ehuru willige dertill wäl kunnat wara, hafwa de sådant ändå icke förmått åstad komma, emedan för dem hwilka äro boende långt bort i skougzbygden ifrån landzwägen, aldeles omöije. skall wara, at med wagn eller kiärra, som Nämnden och intygade, komma ifrån gården, så skulle wara ogiörligt att föra 2:ne salttunnor på hästryggen, desutan förmeente, at de böra wara ifrån allt skiutz frija, enär de sina skiutz färdz penningar, jempte den öfrige skatten betala. Wijdare hade parterne intet at andraga; hwarföre tog Häradz Rätten detta måhl i betiänckande tills i morgon, will Gud, då parterne hafwa Häradz Rättens utslag att höra.

Målet fortsatte nästa dag (nr 42, bild 1030). Rätten uppmanar bönderna att betala 1720 års skatt, efter förhöjningen uppgående till 39 daler, med avdrag för de 33 daler man redan betalt. Detta hade de dock redan gått med på.

När det gäller deras vägran att frakta salt befrias de från plikt, med motiveringen att de betalt skjutsfärdspenningar och att inget kontrakt slutits med Sparre.

Målet exemplifierar väl ett fall där en ränteägare till ett skattefrälsehemman försöker pressa bönder till fler än tillbörliga utlagor. Ränteägaren, dvs adelsmannen, hade endast rätt att uppbära motsvarigheten till de räntor som bönderna eljest skulle erlægga till kronan.

Om Konrad Sparres äventyrliga leverne kan man läsa i [Konrad Sparre – Wikipedia](#).

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:591, bild 1012 (1721).

Getter ätit upp en rågsvedja för Lars Torkelssons i Inlag

Inrättandet av svedjor, för att där odla råg, var omgärdat av kronans kontroll och restriktioner. Lars Torkelsson i Inlag, Bollebygds socken, hade uppenbarligen fått tillstånd att anlägga en sådan.

Vid hösttinget 1721 hade Lars instämt bönder i Tubbare, för att deras getter tagit sig in på hans svedja och där ätit upp rågen.

31. Lars Torgelsson i Inlag klagade till samma åboer i Tubbare, för det deras gietter upätit en kiärandes rågswedja, som Nämndemanen Pär Trulsson i Nättlehullt besichtigat, och wärderat skadan till 1 skieppa råug. Parterne förljcktes således at swaranderne gifwa kiäranden 1 ½ skieppa roug, och 8 öre smt för stämningens uttagande, hwarmed och Rätten lät det förblifwa.

Skäppa var ett mått som verkar ha haft olika volymer i olika delar landet. Här kanske det var fråga om en *västgötaskäppa* som rymde 22 liter.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:591, bild 1023 (1721).

Om adelns privilegier att försälja öl

Enligt Krog- och gästgivareförordningen från 1664 var det förbjudet, för boende inom två mils avstånd från en gästgivargård, att sälja öl, vin eller brännvin. För adeln, med dess privilegier, gjordes dock undantag.

Följande mål från hösttinget 1721 rör en krog belägen på säteriet Forssas enskilda ägor. En gästgivare, Anders Exelius, hade till tinget instämt Mårten Lindström som där bedrev ölförsäljning.

33. Samma dag hade gästgifwaren Anders Exelius för öhlsälgning instämt Mårten Linström, som sitter uti en krog på säterijet Fårsa ägor. Capitain Wälborne Herr Isac Gabriel Silfwerhielm, som är ägare af säterije och denna krog förmeente at Adelige Privilegierne det skola medgifwa, at frälsemannen äger tillstånd, på sine enskylte frälseägor utan gästgifwarens åtahl, hålla öhlsälgning, förmodandes således at denna Mårten Lindström lærer blifwa ifrån gästgifwaren Exelii angifwande befrijat. Exelius kunde uppå tillfrågan icke eller neka, att denna krog ju står uppå Herr Capitains säteries Fårsa enskylte ägor. Resolverades: fördenskull, och emedan Capitain Wälborne Herr Isac Silfwerhielm sielf underhåller denna krog, hwilket honom tillåtit är efter de af Kong. Majj:ts Adelen allernådigst förunte Privilegier, d: A:o 1652 § 4 1668 § 25 och 1686 § 21. Ty kunde Rätten Mårten Lindström efter gästgifwarens påstående icke med någon plicht för öhlsälgning belägga, utan blifwer han ifrån des tilltahl i detta måhl aldeles befrijat.

Anders Exelius var troligen en före detta soldat, vilket indikeras av att han i mantalslängden för Bollebygd 1721 står upptagen i Kulla knektetorp, men anges skriven i Erikstorp Andersgård. Följande år noteras att han flyttat från Erikstorp till Fläskjums gästgivargård.

Det verkar som att Isac Silverhielm satt på två stolar i det här fallet. Som framgår av ett mål vid hösttinget 1722 (se nedan) var han ägare av gästgivargården i frälsehemmanet Fläskjum. Under förutsättning av att Anders Exelius satt på Fläskjums gästgiveri, så verkar det lite konstigt att han klagat på en krog som låg på Silverhielms ägor.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:591, bild 1024 (1721).

1722

Ett frälsekatteköp av hemmanet Berg, Björketorps socken

Vid vintertinget 1722 fick Per Eriksson och Lars Gunnarsson fasta på skatterättigheten av halva frälsehemmanet Berg i Björketorps socken. Säljare var jungfru Catharina Ribbing.

Enligt mantalslängd från 1720 fanns förutom Per Och Lars, en Olof Persson som brukare i Berg. De förras del bör då ha motsvarat halva hemmanet.

I följande protokoll och protokollet från första uppbudet finns ingen information kring vad köpebrevet stadgade. Men troligtvis fanns det skrivningar om att Per och Lars fick brukningsrätt och rätt att låta ärva sina delar. I gengäld skulle de säkert betala en årlig ränta till säljaren.

Begreppet skatterättighet kan framstå som lite förvillande, men skall tolkas som en rätt att betala skatt. Det svarar alltså mot någon form av bruks- eller besittningsrätt. Detta till skillnad mot ränterättigheten, som säljaren förbehöll sig.

9. S:d resolverades till fasta uppå skatterättigheten af halfwa frällsehemmanet Berg, Biörcketorpz sochn, för åboarne dersammastädes Pär Erichsson och Lars Gunnarsson, som Wälborne Jungfru Catharina Ribbing försållt för 100 d:r smt efter kiöpebrefwet af d: 29 Junii 1717. Och som upbuden lag. skiedde äro, nemb. 1720 d: 9 Februarii första gången, d: 9 Maii andra gången, och 21 Octobr samma åhr tredie gången; Så skall fastan i sin behörige form extraderat blifwa.

I jordeboken från 1715 anges fru Catharina Ribbing som ägare av Berg och 1725 jungfru Catharina Billberg. Det senare är förmodligen en felskrivning eftersom Ribbing återkommer i senare jordeböcker.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 922 (1722).

Kapten Wilhelm Claude de Laval fällt högdjur på Bollebygds allmänning

Vid tiden rådde ett generellt förbud för jakt på högdjur, dvs främst älg, hjort och rådjur. För adeln gällde dock, enligt dess privilegier, undantag. Detta framgår av följande mål från vintertinget 1722.

21. S:d hade Landtjägmästaren Herr Eric Geurler låtit instämma Capitain Wälborne Herr Wilhelm Claude de la Walle, för högdiurs fällande på Bällebygdz häradz allmänning, påståendes Herr Jägmästaren, at Herr Capitain antingen måtte dertill wijsa lof och tillstånd, eller och plichta efter lag. Hwaremot infant sig Wälbem:te Herr Capitain, och inlade sin frumoders Wälborne Anna Jernskiöldz gifne fullmacht af d: 18 Decembr 1719, hwarutinnan honom tillstädies at i förmågo af Ade. Privilegiernes § 17 uppå des frumoders tillständige lott och dehl uti berörde allmänning, för des frälsehemman Hede fälla högdiur och fogel. Och som Herr Jägmästaren dermed war förnögd så wijda Herr Capitains frumoder är ägare till Heede; Så lät och Rätten derwed så länge förblifwa.

Paragraf 17 i Adelns privilegier från 1723 lyder:

Så må ock Ridderskapet och Adelen fritt wara, til at skiuta foglar och diur uppå sina egne gods och egor, utom den i lag förbudne tiden, såsom och der de hafwa lått uti, eller uppå Lands eller Härads allmänningar, Cronones enskylte parkar och Jägeri platser undantagne, och skal ingen wara tillåtit, at jaga och skiuta uppå Adelns enskylte ägor, eller i deras fiskewatn fiska och fara, det ware sig Wåre befallningshafwande och betiente, eller andre, utom jordägandens goda willia, ja och samtycke.

Anna Jernsköld var syster till major Johan Jernsköld (död 1729) på Smedstorp. Wilhelm var Annas son i giftet med Jean de Laval.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 997 (1722).

Om en botäppa i Holmared

”Botäppa” kallades det för om man inte hade fritt tillträde till sina ägor. Vid vintertinget 1722 hade bönderna i Holmared, Töllsjö, instämt bönderna i Sjögared för en botäppa.

25. Till detta Ting hafwa wähl sampte. åboerne i Holmared låtit instämma åboarne i Siögared för bohltäppe af en owahnlig wäg wid de förras giärde, men som efter Häradzdommarens Torsten Thorssons i Tårsta och Nämbedemannens Assar Anderssons i Bua både skrift. och munte. intygande, förberörde parter uti denna strijdighet, en sådan förlijkning sins emellan wän. ingått, att wägen som är utom ängs gierdesgården skall blifwa efter wahnligheeten nu som förr. Des utan uthlofwa Siögareds boerne att kiäranderne skohla på sina ägor niuta så god hägn och fred som swaranderne, hwilket och parterne sielfwa här närwarande tillstodo; Så läth och Rätten der wed öfwen förblifwa.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 1000 (1722).

Isac Silverhielm bistår sin mjölnare Lars Jönsson vid tinget

Man ser då och då i domböckerna att en adelsperson bistår sina frälsebönder vid tingen. I följande fall från sommartinget 1722 har mjölnaren vid Forssa, Lars Jönsson, en fordran av Hans Ingmarsson i Björnhult. Vid tinget för Forssas ägare, Isac Gabriel Silverhielm, Lars Jönssons talan.

13. Samma dag uppå Mölnarens wid Fårsa Lars Jönssons wägnar, des huusbonde Capitain Wälborne Herr Isac Silfwerhielm, kiärade till Hans Ingmarsson i Biörnhullt för 6 d:r 22 öre smtz skulld. Hans Ingmarsson tillstod att han är skyldig Lars men huru mycket kan han intet minnas, innan han får räkna öfwer, doch tillstod 3 d:r 16 ./.. smt, skolandes han för honom utgifwit på inqvarterings penningar och annat, som han begiärer till liqvidation komma måtte, utfästades sedan willia betala sin skulld 14 dagar efter Michelsmässo. Imedlertid pantsätter han till säkerheet en rödhjelmat koo, hwilket allt Hans pålades att fullgiöra med 3 mark smtz expenser.

Isac Gabriel Silverhielm var son till, den i ett mål från 1715 omtalade Elisabeth Catharina Sjöblad (död 1725).

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 1006 (1722).

Isac Silverhielm om Fläskjums gästgivargård

Enligt en förordning från 1651 skulle en gästgivargård hålla 8 skjutshästar, 2 vagnar, 4 kärror och 2 slädar. För de fall då gästgivarens egna resurser inte räckte fanns ett system för håll- och reservskjuts.

Jag har uppfattat det som att det fanns två varianter. Dels var vissa hemman anslagna för att, enligt ett rullande schema, under en tid befinna sig vid gästgiveriet och hålla beredskap med häst och vagn. Dels kunde det finnas hemman, dit vilket gästgivaren vid behov skickade bud, varefter bonden eller hans dräng skulle infinna sig. Det är möjligt att de två varianterna utgjorde hållskjuts respektive reservskjuts, men det är oklart om de fanns parallellt.

I följande mål anhåller Isac Silverhielm, såsom ägare av Fläskjums gästgivargård, att få anslaget fler hästhållshemman. Det framgår här inte exakt vilka förpliktelser dessa hemman skulle ha.

Dessutom framhåller Silverhielm att gästgivargården inte ensamt kunde producera tillräckligt med hö för att emotse resandes krav. Han anhåller därför om förtur att få uppköpa hö från häradets ödeshemman.

27. Samma dag ingaf Capitain Wälborne Herr Isac Gabriel Silfwerhielm en sin skrift hwarutinnan han såsom ägare till fräsehemmanet och giästgifwaregården Fläskium, andrager huru såsom till denna giästgifwaregård allt för få hästhåldz hemman anslagne äro, så at de resande derigenom mycket komma att hindras i synnerheet den tiden på åhret enär swåra wägar och hästarne medelst foderlöse mycket magre och utmächtade äro, hwarföre anhöllt Herr Capitain att flere hemman till skiutzens underhållande måge blifwa denna giästgifwaregård tilldehlte, såsom Östra och Wästra Fiällatorp, samt Wästra Backa och Östra Erichztorp, som och Nills och Erich uti Nedre Erichztorp. Desutan anförde Herr Capitain, att till denna giästgifwaregård är fast ringa höbohl, så at omöijeligt will falla för giästgifwaren, at kunna för betalning lemna alla de resande till sina hästar foder, som de under tiden esomoftast fordra; Hwarföre begiärer Herr Capitain, att giästgifwaren må fram för någon annan tillåtas och hafwa frijheet, att upkiöpa det här i häradet befintelige ödeshemmans höö, enär han derföre så mycket gifwer som någon annan. Och som Cronobetienterne med Nämnden och närwarande allmoge intygade, att detta Herr Capitains andragande är hwar för sig af sådan beschaffenheet som här ofwanföre anfördt står; så warder sådant jempte häradz wanlige signete behörigen attesterat och, och har Herr Capitain uti sitt ansökiande att ålijta [vända sig till] Högwälborne Herr Baron och Landzhöfdingen om des höggunstige ytterligare resolution härom.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 1015 (1722).

[Gustaf Andersson i Kärret har problem med att lösa ut sina syskon](#)

Följande mål från hösttinget 1722 belyser hur det, i en stor syskonskara, kunde uppstå tvistigheter då en part skulle lösa ut sina syskon från deras ärvda fasta egendom.

I detta fall är det Gustaf Andersson som löst ut fyra bröder och fyra systrar från skattehemmanet ¼ Kärret i Björketorps socken. Dock återstår ytterligare två bröder, vars andelar han inte löst in. Bägge bröderna har som soldater varit fångna i Danmark, varav Erik Andersson Holm ännu inte hemkommit.

Nu har Gustaf instämt Erik Anderssons hustru, Karin Andersdotter, för att hon vägrat låta sin och mannens del inlösas. Hon begär i sin tur uppskov till nästa ting, då hennes man förhoppningsvis kommit hem. Detta beviljas också av rätten.

13. Samma dag Gustaf Andersson i Kiärret androg, huru såsom han sig tillhandlat af sine syskon, större dehlen af deras ärftlige tillfallne andehlar uti skattefierdingen Kiärret, nemb. 4 broderlåtter och 4 systerlåtter, så att han tillijka med sin egen anpart nu wärckeligen äger 5 broderlotter och 4 systerlotter, som lagbudne och lagståndne äro, felandes honom ännu 2:ne broderlotter innan han till hela 4:de dehlen ägande blifwer, nemb. des bröder soldaternes Gunnar Andersson Hersbergz och Erich Andersson Hollms andehlar, hwillken senare som utur sin fångenskap i Dannemarck, sedan freden slötz, ännu icke hemkommit, utan berättas der qwarblifwit, hwarföre till att ärnå ett ändteligit sluth härutinnan, och få sine bröders ringa andehlar sig tillösa, har han till den ändan instämt bem:te Erich Anderssons hustru Karin Andersdotter, som härtill aldeles sig wägrade och begiärde upskåf till nästa ting, hwartill hon förmente des man torde hemkomma, eller och att en måhlsman till des omyndige barn måtte imedlertijd förordnas, som deras rätt i ackt taga kan, öfwenwål begaf kiäranden sig till detta upskåf på det han till nästa ting må kunna instämma sine syskon, och tillstå kiöpebrefwetz richtigheet, att de till honom sina andehlar red. försållt hafwa, efter inga kiöpewitnen i kiöpebrefwet finnas införde, till hwilken begiärte dilation Tingz Rätten fant skiäligt att samtycka.

Målet fortsätter först vid sommaringet 1723 (bild 852 och 868). Erik Andersson har då fortfarande inte kommit hem och Gunnar Andersson och Karin Andersson är svarande.

Gunnar Andersson hänvisar i rätten till att han, eftersom han varit ute i kriget, inte fått ut något arv efter sin mor och inte heller, liksom sina bröder, fått några *gåvopenningar*, *bröllopskost* eller *bogift*. Han vill därför ha sin andel av egendomen som säkerhet för arvet.

Karin Andersdotter kräver att, med sina två omyndiga barn, få kvarstå i den tredjedel i skattehemmanet som hon hittills brukat, till dess hennes man återkommer.

Rättens utslag blir att man ger Gustaf Andersson rätt. Han skall få inlösa de två återstående andelarna, antingen efter *mätismanna ord* eller efter parternas överenskommelse. Man baserar domen på en kunglig förordning från 10 juni 1684 som säger att ingen som inte äger åtminstone $\frac{1}{4}$ i ett skattehemman, kan bebo och bruka eller vägra låta sig inlösa sin del av den som äger den största delen. Dessutom åberopas Kung. Maj:ts förklaring till Kammarkollegiet 14 augusti 1721 angående hemmansklyvning.

När det gäller arvskiftet kan rätten inte uttala sig förrän saken blivit instämd.

I protokollet anges slutligen att båda parterna appellerat till lagmansrätten, varför saken inte blev definitivt avgjord.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 1294 (1722).

[Kronoskytten Gunnar Tjäder avancerar till skogvaktare](#)

Enligt [Förvaltningshistorisk ordbok](#) var en kronoskytt en person som för kronans räkning jagade vilt. I detta mål från hösttinget 1722 utnämns kronoskytten med det passande namnet, Gunnar Tjärder, till skogvaktare Bollebygdz härad samt Sättila och Surteby pastorat.

Det verkar ha varit ett ganska stort distrikt som denne skogvaktare fick ansvara för.

16. Samma dag blef för Nämnden och närvarande allmoge, som af en stor hop församblade woro, dem till efterrättelse upläsen, Landzhöfdingens Högwälborne Baron Herr Gustaf Focks uthgifne fullmakt, daterad Wennersborg d: 25 Junii sidstledne på skougwacktarebeställningen här i Ballebygdz härad, för Crono skytten Gunnar Tiäder efter Skougwacktaren Anders Burman, som hijt till dagz haft detta härad tillijka med Sättila och Surteby gjälder, hwilket uppå begiäran härmed attesterat warder.

Jag förmodar att kronoskyttar och skogvaktare sorterade under Jägeristaten, ett ämbetsverk motsvarande dagens Skogsstyrelse.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:600, bild 1295(1722).

1723

Bönders ersättning för inkvarterade officerare

Inkvartering och skjutsning lär ha varit ett av böndernas mest betungande besvär, även om det utgick ersättning. Följande mål från vintertinget 1723, rör betalning för inkvartering av två officerare från Upplands ståndsdragoner.

2. Samma dag bewijste Länsman Wäl. Lars Svensson, med så wähl Nämndens bewittnande, som en dehl allmoges, som här tillstädades woro, egit tillstående, at de ricktigt bekommit sin betahning för den inqvartering, som efterföljande officerare af Uplandz Ståndz Dragouner åthniutit åhr 1721, nemb. Cornetten Rabe, som haft sin inqvartering ifrån d: 1 Aprilis, till d: 22 Maii derpå följande af 68 ½ hemman à 25 öre, 53 d:r 24 ½ ./.. smt, dito Föraren Sörling Maii till d: 5 Junii innehaft 7 ½ hemman à 1 d:r ½ öre, giör 7 d:r 20 1/3 ./.., tillsammans 61 d:r 12 5/6 ./..; hwarföre warder sådant wederbörligen attesterat.

Det är inte helt klart hur en inkvartering skett och vilka det är som fått ersättning. Om vi tar kornetten Rabes fall, så var han under perioden troligen inkvarterad på ett och samma ställe. Förutom husrum skulle han då förses med mat, dryck, hö till hästen mm. Detta fick han från det hemman där han var inkvarterad, men antagligen levererades naturprodukter även från andra hemman.

För Rabes del nämns 68 ½ hemman à 25 öre, totalt 53 daler 24,5 öre. Detta skall troligen tolkas som att länsman, eller annan tjänsteman, samlat in 25 öre av vart och ett av 68 ½ hemman. Hela summan har sedan fördelats till de hemman som var involverade i inkvarteringen, detta i proportion till deras bidrag.

Ett stöd för att länsman kunde samla in penningar från allmogen fås i ett efterföljande mål.

10. I lijka måtto begiärade Länsman Wäl. Lars Svensson, igenom en des skrift till Rätten, att honom bewillias behörigt attestatum, at den Inqvarterings Carolin, som han af en dehl allmoge här i häradet åhr 1716 upburit till 47 d:r 30 ./.. smt, är dem efter höga wederbörandes ordres återlefwererad ; Hwarföre blef den här närwarande Tingz allmogen offente. tillfrågad om de slijka penningar tillbaka undfått då Nämnden så wähl som de enhälligen swarade att Ländzmannen dem richtigtigt tillbaka lefwererat så att de intet hafwa derpå att fordra eller tala. Fördenskull warder sådant under namn och signete behörigen betygat.

Här är det dock inte uppenbart klart till vilka återleveransen skett. Det kan, som ovan, ha varit en ersättning till hemman som varit involverade i inkvarteringen. Men det kan också ha varit något annat – att länsman felaktigt uppburit penningarna och enligt överordnads order fått återbetala.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:611, bild 789 (1723).

Soldatänkan Anna Hansdotter sålt släprock

Att soldatänkor hade det speciellt svårt kan man väl förstå. Dels hade de ofta små barn att försörja, dels blev de ofta vräkta från det torp man bebodde.

Vid följande mål från hösttinget 1723 hade rotebönderna instämt änkan Anna Hansdotter och anklagade henne för att hon sålt en släprock. Instämningen hade dock inte skett i laga tid, så målet sköts upp.

En släprock var ett vardagsplagg som troligtvis burits av hennes avlidne man. En soldats utrustning bekostades av roten och betraktades som dennes egendom.

3. Samte. åboerne i Backa, Anders Andersson, Pähr Olofsson, Pähr Pährsson och Måns Andersson hade låtit instämna afledne Corporalens Sefred Ströms enkia Anna Hansdotter för en släpeklädning råck som hon sållt bort ifrån rothen. Å enkiens wagnar inställte sig hennes swåger Anders Hansson i Ståckeback, som bewijste, att hon ej fått stämningen i rättan tijd och således för denna gången ej swara will; hwarföre anstår härmed till des laga stämning föregår, så framt de emedlertijd ej kunna komma till förening.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:611, bild 1127 (1723).

Carl Gustaf Billberg köper frälsehemmanet Kråketorp, Bollebygds socken

Vid hösttinget 1723 fick Carl Gustaf Billberg fasta för frälsehemmanet Kråketorp i Bollebygds socken. Säljare var friherrinnan Elsa Ebba Fleming.

14. Samma dag resolverades till fasta för Secreteraren Wälborne Herr Carl Gustaf Bilberg, uppå frälsehemmanet Kråketorp ½, Bållebygdz sochn, som han sig tillhandlat af Frijherrinnan Högwälborne Fru Elsa Ebba Flemming, eenligit kiöpebrefwet af d: 13 Octobr: 1721, hwilket hemman lag. finns upbudit wara, nemb. 1722 d. 6 Februarii första gången, d. 9 Maii derpå fölliande andra gången och 23 Octobr: samma år 3:die gången, sampt således öfwer natt och år oklandrat laga stånd åkommit; hwarföre skall fastan i sin behörige form extraderat blifwa.

Carl Gustaf bör ha varit en son till ryttmästaren Gustaf Otto Billberg på Apelnäs. Jag skulle tro att Elsa Ebba är den dotter som anges i [Fleming af Lais nr 39 - Adelsvapen-Wiki](#), tabell 2.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:611, bild 1140 (1723).

Skjutsbönder vid Fläskjums gästgivargård förmanas att inskaffa hästar

Vid hösttinget 1723 hade innehavaren av gästgivargården i Fläskjum, Isac Silverhielm på Forssa säteri, vänt sig till tinget, med anledning av att han var missnöjd med de bönder som var anslagna till skjutsplikt. Tydligen hade bönderna tidigare försummat skjutsning med motiveringen att de saknade hästar.

Rätten ger här Silverhielm rätt och varnar bönderna för ytterligare försummelse. Dessutom säger man att en skjutsbonde som är bortrest och därmed förhindrad att bistå med skjuts, måste underrätta gästgivaren om detta.

Sex gårdar uppges vara anslagna för skjutsning, nämligen Fläskjum Skattegård, Getbrohult, Kråketorp Nedergård, Kulla, Backa Västergård och Erikstorp Östergård.

36. Samma dag Capitainen Wälborne Herr Isac Gabriel Silfwerhielm hade wäl efter des frällsebönders, giästgifwarnes Erichz och Swends, uppå frällsehemmanet och giästgifwaregården Fläskium angifwande, låtiti instämna största dehlen af de hemmans åboer, som till skiutzhållning wed förbem:te giästgifwaregård anslagen äro och inga hästar ännu sig skohla förskaffat, så att de wed ansägning sig alltijd dermed uhrsäckta skohla, hwarå Herr Capitain för denna gången ej någon wijdare plicht påstod, utan allenast att till dem af Rätten en tiänlig åthwahrning skie må att wed straff tillgiörandes som i giästgifwareordningen förmåhlt finnes här efter skaffa sig hästar, hwarmed de kunna den påkommande skiutzen owägerligen forthielpa så att den wed ansäijande icke wijdare må eftersatt blifwa, såsom och att berörde anslagne hemmans åboer wed uthsatt wijte måge blifwa tillhålldne, att icke ifrån hemmanen afresa, med mindre de derom ju först lemna giästgifwarne nödig efterrättelse på det de wed skiutzens uthfordrande kunna sig der efter weta att rätta och icke i oträngda måhle derom till dem giöra bud som intet hemma wistande äro. Warandes här wed tillstädes Olof Brynglesson i Skattegården Fläskium, Börge Larsson Fix ibidem, Assar Andersson i Gietabrohullt, Nedre Kråketorp Bengt ibidem Anders, Kulla Mattes Joensson, Wästra Backa, Bryngel

Månsson, dito Olof, Östra Erichstorp Giösta, ibidem Lars, ibidem Swen hwilka alla uhrsäcktade sig, att de inga hästar hafwa, som doch de böra sig förskaffa eftersom de gårdsbruk äga, hwartill de blefwo förmahnte, så kiärt dem är att undwijka det straff, som i giästgifwareordningens d: A:o 1664 § 13 förmählt finnes för hwar gång skiutzen försummas, enär de derom af giästgifwaren tillsagde blifwa. I lijka måtto för så mycket bättre ordning skull, fant Tingz Rätten Herr Capitains andragande billigt wara i det målet, att de hemmans åboer som till skiutzhållning wed giästgifwaregården Fläskium anslagne äro, böra, innan de någon resa sig företaga, gifwa sådant föruth giästgifwaren tillkiänna, på det han eller des folck icke måge till tijdsens uthdrägt, och de resandes hinder, sig onödigt wijs bemöda, att de bortreste ansäija så frampt tillgång om skiutz lijka fullt stodo att finna. Försummas detta, kommer den brottzlige derföre att ansees med 5 d:r smt wijte, sedan detta wederbörligen kundgiort är.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:611, bild 1156 (1723).

Joakim Gabrielsson Barfodius får bordsbrev

För att fullfölja en utbildning inom ett hantverksyrke krävdes ett sk bordsbrev. Det viktigaste med ett sådant tycks ha varit att intyga att personen i fråga var född i "äkta säng".

Här, vid hösttinget 1723, är det skräddarlärningen, drängen Joakim Gabrielsson Barfodius som ansöker om bordsbrev.

Rättens uppgift är att intyga riktigheten i den attest som utfärdats av kyrkoherden Montin.

38. Samma dag framkom för mig och sittande Rätten Crono Länsmän Wäl. Lars Svensson, och anhöllt om bordsbref för unga drängen Joachim Gabrielsson Barfodius, som uti Giötheborg lærer det loflige skräddarehandtwärcket inläggandes till des ärhållande Kyrkioherdens här i församlingen, Ehrewyrdige Herr Georg Montins attest i dag daterad, hwarutinnan betygas att bem:te unge dräng är af rätt ächta säng, samt hederlige och ährlige föräldrar, fadren afledne Gabriel Barfodius och modren hustru Ingrid Fridelia, född hijt till werlden uti detta härad, Bällebygdz sochn, och hemmanet Fläskium år 1711 d: 14 Augusti, deslijekest hafwa warit wittne till des dop, Isac Fridell och Anders Andersson i Fläskium samt afledne kyrkioherdens Ehrewyrdige Herr Eric Törnsteens hustru Madame Anna Holtzberg och pigan Beata i Kiesebohl. Och som Nämnden intyga wijste, så aldeles i sanning wara som ofwanförmählt är; så kunde det begjärte bordsbrefwet icke förwägras, utan lemnas Joachim Gabrielsson Barfodius dett om des börd, att wara af rätt äckta säng född med mera till säkert bewijs.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:611, bild 1158 (1723).

1724

Lunetta Hamilton behöver ekar till gästgiveriet Bugärdes reparation

I detta mål från vintertinget 1724 får man reda på att gästgiveriet i Bugärde, Björketorps socken, var ett frälsehemman och ägdes av Lunetta Hamilton. Här begär hon rättens attest på att ekvirke behövs för reparation av gästgivargården.

10. Samma dag lät Högwälborne Fröken Lunnetta Hammilton i Rätten ingifwa en sin skrift, hwarutinnan hon begiärer sex stycken torra ekar till des frällsehemman giästgifwaregården Bugiärdes reparation. Och som Rätten hade sig bekant att desse ekar der till behöfwat; Så warder sådant jämpte härads wanlige signete behörigen attesterat, hafwandes Wählbemelte Fröken att förskaffa sig Landshöfdingens Högwälborne Baron Herr Gustaf Focks ordres för wederbörande Jägerij betiente till utsyningens förrättande emot återplantering af 2:ne unga i stället för hwarje torr, som för boskapz beten behörigen fredas och wårdas bör.

Denna Lunetta är förmodligen identisk med den dotter till Malkolm Hamilton som nämns i [Hamilton af Hageby nr 99 - Adelsvapen-Wiki](#), tabell 1. Hon dog 1761 och enligt en uppgift på [Anbytarforum](#) skall hon möjligtvis vara begravd i Tyska kyrkan i Göteborg.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:620, bild 853 (1724).

Sven Jonsson får fasta för ¼ skattejord i Sjönnared

Eftersom min anmoder [Elin Ambjörnsdotter](#) i sitt andra gifte, var gift med Sven Jonsson i Sjönnared och bodde där, så har jag ett speciellt intresse för gården och de som levde där.

Följande mål, från vintertinget 1724 där Sven Jonsson köper delar av hemmanet, ger pusselbitar till vissa släktrationer.

22. Samma dag blef till fasta resolverat för Swen Joensson i Skiönnared uppå ¼ dingz skattejord der sammastädes, hwilken fierding lagligen upbuden är d: 9 Majj 1722 första gången, d: 23 Octobr: samma åhr andra gången och 5 Februarij 1723 tredie gången, och således öfwer natt och åhr oklandrat laga stånd åkommit, hwarföre skall fastebrefwet i sin behörige form extraderat blifwa.

I småprotokollen, sommartinget 1722, sid 379, får man information kring vilka säljarna var.

5. 1/6 dehl i Skiönnaredz skattejord, som Ingell Andersson på Apelnähs försålt till Swen Joensson i Skiönnared för 10 Rd:r Courent efter kiöpebrefwet af d: 5 Majj 1696. Dito 1/6 dehl i samma skattegård som Bengt Bengtzson Häggreen i Wehlingzgierde och Pähr Pährsson Falck(?) till bem:te Swen afstådt emoth 10 Rd:r enligt kiöpebrefwet d: 30:de Aprilii sidst:ne. Likaledes 1/6 dehl i bem:te skattehemman Skiönnared, som Swen Joenssons son Jonas Swensson i Stora Furuberg å egne och des broders wägnar till honom sammaledes sålt för 10 Rd:r som gör tillsammans 3/6 dehlar i bem:te Skiönnared, blifwer efter begiäran laglig upbudne första gången.

En oklarhet här består i att Sven i de tre uppbuden anges ha köpt 3/6, dvs ett halvt hemman, men att han bara får fasta för en fjärdedel.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:620, bild 861 (1724).

1725

Frälsebönder på Stora Gesebol får frihetsbrev

Det är inte ovanligt att i domböckerna vid den här tiden, stöta på mål med personer som vill uppta ödeshemman. Ett krono- eller skattehemman kunde bli försatt i ödesmål om en bonde under några år inte kunde betala skatt till kronan. Detta var speciellt vanligt under kriget då ökade skatter, utskrivningar av soldater osv, belastade allmogen.

Om någon ville överta ett ödeshemman kunde han få frihetsbrev, visande att han under några år, frihetsår, slapp betala skatt.

Att även frälsebönder kunde få frihetsår, vittnar följande mål från vintertinget 1723 om, där Ivar Svensson och Karin Andersdotter fått frihetsbrev av Gustaf Rutensparre för att uppta frälsehemmanet Stora Gesebol, som legat öde. De söker nu även frihetsbrev från kronan.

Målet indikerar att en förutsättning för att kronan skulle bevilja frihetsår var att adelsmannen i sin tur hade gjort det. Rätten söker också säkerställa att ödesmålet inte orsakats av att adelsmannen tagit ut för stora utlagor av bonden.

7. Samma dag angafs och uplästes ett frihetz bref gifwet af General Adjutanten Wälborne Herr Gustaf Ruthensparre dat: d: 9:de Decembr 1723 der utinnan Wälbem:te Herr General Adjutant förundt och gifwet bonden Iffwar Swensson och enkian Karin Andersdotter sex åhrs frihet berächnadt ifrån och med 1724 till och med 1729 inclusive, till att sitt frällsehemman Stora Gisebohl ½ Bållebygds sochn uptagande och uprättande ifrån det ödesmåhl det warit uti, hwarom allt wijdare och med mera af berörde frijhetz bref och syningz instrument finnes, sökandes åboerne nu jämbwähl att kunna få denna Tingz Rättens attest om berörde hemmans ödesmåhl, den dhe på ort och ställe som wederbör sig till bewijs der om tänka upwijsa och sökia för dhe af detta hemman till Kong. Maj:ts och Crona gående utlagor under samma tijd jämbwähl fria och förskonte blifwa. Hwarföre som Nämnden på tillfrågan här wid wiste i sanning till berätta att detta hemman tijd efter annan öde och obrukat legat och sidst i 6 åhrs tijd, så att all åkeren warit i fastlinda, sampt huusen, giärdesgårdarne och dijken. Åkeren till 9 skieppors utsäde efter landtmätare måhl, och ängen till 6 2/3 pallm höö, kåhlgård till nödtorften och humblegård till 100 stänger. En betes eller kohage men allt öfwegången med liung, fiskewattn finns wähl men lönar icke mödan, skoug till timber giärdsle och wedebränd straxt wid gården. På tillfrågan hwar af ödesmåhlet sig förorsakat om bönderne allt för många dagzwärcken och skiutzningar blifwit pålagde, nekade Nämnden och närwarande allmoge sig det hört el. wetta, utan förmente det samma af misswäxt och dhe swaga lägenheter till detta hemman äro sliedd wara, sägandes att en dehl åboarne för fattigdombs skull måst gå der ifrån och en dehl blifwit soldater warandes i den mening att 6 åhrs frihet och ändå mera till detta hemmans uptagande och uprättande igen kunna behöfwes. Dy fant Rätten sig ej mindre giöra kunna än sin attest häröfwer bewillja och meddehla, att widare här å söka Högwälborne Herr Baron och Landshöfdingens höga ompröfwande.

Av jordeboken från 1725 framgår det att det är Gesebol Nedergård som ägs av Rutensparre. Kronoskatterna bestod av 2 kungshästar, boskapspenning och skjutspenning, vilka utlagor man alltså slapp under frihetsåren.

Gustaf Rutensparre torde vara den person som finns i tabell 1 i [Rutensparre nr 1489 - Adelsvapen-Wiki](#).

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:632, bild 741 (1725).

Elin Larsdotter i Getabrohult förlikt med sin son om några äppelträd

Att det förekom äppelträd på gårdarna framgår av detta mål från vintertinget 1725. Här är det änkan Elin Larsdotter i Getabrohult som tvistat med sin son om två söta och en sur apel. Man förliks dock vilket rätten bekräftar.

24. Samma dag förlijktes parterne Enkian hustru Elin Larsdotter i Gietabrohult med sin son Assar Andersson ibm angående 2:ne söta och en sur apell som Assar olåfwandes flött på sine äger från hennes, i så måtto att Assar i anseende till det att han sielf desse apelar planterat skall äga med sin moder halfwa fruchten och hon den andra halfdehlen der af, och efter hennes död des efterträdare på hennes nu åbodde gårdzbruk, des utan gifwer swaranden kiäranden i expenser 3 mark smt, hwilken förlikning äfwen af Rätten bekräftat blef.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:632, bild 752 (1725).

Om misstänkt landsköp av tobak

När det gäller tobak verkar det inte ha funnits något generellt förbud mot försäljning, liknande det som gällde för öl och brännvin. Av följande mål från sommartinget 1725 framgår det att försäljning av tobak kunde vara olovlig om den föll under reglerna för *landsköp*.

Här är det gästgivaren i Fläskjum, Erik Andersson, som instämt några bönder och anklagat dem för att ha köpt upp tobaksmattor och sålt vidare. Att Erik hävdar att sådan handel är till skada för gästgivargården, indikerar att sådana hade tillstånd därtill.

Rätten frikänner de svarande med motiveringen att de bara köpt några tobaksrullar och sålt vidare till grannar och gårdsbönder.

10. Samma dag giästgifwaren här i Fläskium Erick Andersson instämt Swen Olofsson i Nedergården ibm, Nils Larsson i Råssa och Olof Bryngelsson i Buagiärde för det de skohla bruka olåfligt tobaks sälljande i det dhe kiöpa heela mattorna den ena gången efter den andra, och föryttra, påstod att dhe för en slijk olåflig handel hwar igenom giästgifwaren skall præjudicerat wara, lagligen umgiälla måtte. Swaranderne inställte sig och nekade högeligen till denna af kiäranden dem pålagde beskyllning, att hafwa kiöpt heela tobaksmattor och utsållt, kunnandes dock dhe icke neka att understundom hafwa kiöpt några tobacksrullar, af hwilka dhe en dehl till sine grannar och gårdbönder ahlnewijs [alnvīs, dvs per aln] försållt och en dehl sielfwa till sitt egit behof haft, som de förrmena ej lærer wara dem förbudt, emedan det elliest skulle falla dem allt för beswärligt, att gå till giästgifwaren hwar gång dhe behöfde toback till kiöp.

Resolutio

Alldenstund giästgifwaren Erick Andersson icke med något skiähl kunnat öfwertyga swaranderne hafwa kiöpt tobacks mattor och utsållt, sampt der med landzkiöp bedrifwit, utan allenast dhe under tijden sålt till sine gårdbönder och grannar allnewijs som dhe förut kiöpt då och då några rullar, fördenskull och i så beskaffat måhl blifwa dhe från kiärandens tilltahl befrijade.

Regler mot landsköp avsåg att förlägga handel till städerna, där det var lättare för kronan att ta ut tull och skatt. Dessa regler kunde säkert variera över tiden och det fanns nog också problem att avgränsa vad som skulle räknas som landsköp.

1734 års lag har i handelsbalken ett kapitel om landsköp, som ger ledtrådar kring vad som gällde:

1 §. Ingen må å landet hålla kiöpmanna wahror fahla [salubjudā] i sitt hus, eller thermed fara från by til by at kiöpslaga. Ej må man ock å landet upkiöpa landtwaror, at them ther eller i kiöpstad sälja;

hwar som thet giör, hafwe första gången förbrutit wahran, och tage Konungen theraf en tridiung, annan angifwaren, och then tridie näste fattighus. Warder han oftare thermed funnen; böte thertil tiugo daler.

2 §. Samma lag ware om them, som å landet hafwa något nederlag: Doch ware ej förbudt, at lägga sin egen afwel [alster, egen tillverkning] och afrad up, och then sälja hwar han wil.

3 §. Byter Landtmannen, til bärgning och nödtorft sin, wahra i wahra, eller köper för reda penningar, hwad annan af sin afwel låta kan; thet må ej landskiöp heta.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:632, bild 863 (1725).

Om skatteköp av hemmanet Råddeby – hur värdera

Vid sk skatteköp kunde en bonde köpa besittningsrätten till sitt kronohemman. Enligt en förordning från 1723 skulle bonden ha förköpsrätt efter det att en oberoende värdering gjorts. Köpeskillingen fick dock, enligt reglerna, inte understiga 6 års räntor.

Proceduren innebar att köparen skulle inbetala köpeskillingen till länsstyrelsens räntekammare, varefter landshövdingen skickade ärendet vidare till Kammarkollegiet för beslut. Om inga hinder fanns, utfärdade Kammarkollegiet ett sk skattebrev.

I följande mål från sommaringet 1725 framgår det att åbon i Råddeby hade, efter värdering, inbetalt en köpeskillning. Här har dock Kammarkollegiet, via landshövdingen, påtalat att köpeskillingen inte uppgick till 6 års räntor och bonden uppmanas därför att betala in differensen.

11. Samma dag Crono Befallningzman Wälbetrodde Petter Hagelberg lät igenom Ländsman Wäll. Lars Svensson upwijsa transumpt [utdrag] af Landzhöfdinge Embetets i Wennerborg till honom ankombne bref dat. d: 10 Aprilii sidstledne, hwarutinnan Befallningzmannen beordras att kundgiöra åboen på Rådhy att så framt han skall kunna undfå Höglof. Kong. Cammar Collegii skattekiöpebref på samma hemman måste han betahla differenten uti kiöpe summan, alldraringaste efter 6 åhrs ränta uträchnad som än skall brista på det som för skatterätten lefwererat är, begiärandes der hos Befallningzman att Häradz Rätten pröfwa wille om samma hemman mer skulle wara wärdt i skattelösen än efter 6 åhrs ränta rächnadt, till föllje hwar af Tingz Rätten här om noga ransakade sampt efterfrågade och befan af så wähl Nämbdens som närwarande allmoges enhällige bewittnande at bemelte hemman Rådhy 1/8 icke kan mera i skatterätts lösen tåhla och wärdt wara än så mycket som 6 åhrs ränta sig bestiger till nemb. 19 d:r 21 öre silh:rmt som är det högsta, hafwandes wähl Tingz Rätten d: 6 Februari 1724 sin attest meddehlt att åftanembde hemman som åhr 1720 d: 24 Octobris wärderat blef då icke högre kunnat wärderas än till 15 d:r smt, men i anseende till det att åboen sedermera icke allenast upbygdt största dehlen af huusen så i man- som ladugården, utan och ängen sampt åckerne wähl uprögt och förbättrat. Så kan hemmanet nu för tijden wara wärdt åfwanbenembde summa 19 d:r 21 öre smt men intet der öfwer, hwillket här med under nampn och härads wanlige signete wederbörligen attesterat warder.

Rätten har alltså 1720 värderat hemmanet till 15 daler, vilket torde vara den summa som åbon betalat in. Vidare sägs att 6 års räntor för hemmanet uppgår till 19 daler och 21 öre, så det borde vara denna differens som han åläggs att betala in.

En titt i mantalslängderna för Bollebygd visar att åbon på Råddeby vid den här tiden hette Nils Svensson.

I en jordebok från 1825 (ArkivDigital, Jordeböcker Älvsborgs län 1631-1877, 179) kan man läsa om genomförda skatteköp. Där sägs för Råddeby att Nils Svensson skatteköpte 10 november 1731 för 40 daler.

Året 1731 avser tiden då skattebrevet utfärdades, så man ser att dessa ärenden kunde sträcka sig över lång tid. Det är konstigt att den angivna köpesumman är markant högre än de 6 års räntor som angavs av häradsrätten.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:632, bild 863 (1725).

1726

Om pastoralier i Björketorp och Töllsjö

Pastoralier, eller prästrättigheter, var de löneförmåner, förutom bostället, som en präst skulle erhålla av sockenborna. De innefattade avgifter som erlades i samband med förrättningar som dop, vigsel och begravning. Vidare kunde andel i kronospannmålen, kvick-, fisk- och smörtionden, påskpenningar och matskott ingå.

Vid följande mål från vintertinget 1726 hade kyrkoherden Georg Montin instämt åbor i Björketorp och Töllsjö för att dessa inte ville utgöra "vinterkörslor" i likhet med Bollebygdsborna.

Det verkar som att vinterkörslor var en del av pastoralierna, kanske vissa naturprodukter som skulle levereras under vintern.

11. S:dag Kyrkioherden Ehrewördige Herr Georg Montin igenom sin k:ra hustru Madame Kierulf beswärade sig öfwer sampte. des åhörare af Biörcketorpz och Töllsiö sochnar, för det de intet skola willja utgiöra sine winter kiörtzler, förmenandes at de så wähl böra sig dem afbörda som Bollebygds sochneboer, på det en likhet i hela församlingen må skie. Å Biörcketorpz sochns wägnar infunno sig Lars Månsson i Bugjärde, Torsten Bengtsson i Råssa, Hans Nilsson i Dahlagården, Torckel Pärsson i Biörboåhs, Måns Larsson i Stenabacka, sammaledes från Töllsiö sochn Oluf i Hållmared, Oluf Nilsson i Siögared med åtskillige flere, hwilka begiärade at med Herr Kyrkioherden få komma öfwerens, och uprätta ett wist contract om deras prästerättigheters utgiörande öfwen som i des antecessoris sal. Kyrkioherden Törnsteens tijd skall skiedt wara.

Resolutio

Så frampt at Kyrkioherden Ehrewördige Herr Georg Montin ej skulle med sine åhörare i församlingarne kunna förenas om des pastoraliens utbekommande, så hafwa de at rätta sig efter hwad som Kong. förordningen d: A:o 1681 med flere Kong. statuter och Rijksdagz besluter här om innehålla och förmå.

Det är intressant att se att pastoralierna kunde regleras via ett kontrakt mellan kyrka och sockenbor, men om sådant inte upprättades, så gällde olika förordningar.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:645, bild 837 (1726).

Bollebygds skallelag har slagit tre gamla vargar

Bild 838

Att det fanns vargar i häradet vid denna tid, framgår av följande mål från vintertinget 1726.

14. S:dag Bållebygds sochns skallelag bewiste med wederbörande nämbedemäns intygande, at de förleden höst hafwa slagit 3:ne gamla wargar, hwar till skinne för Rätten upwistes, och förden skull enligit stadgan om Jachter och diurfång d: A:o 1664 § 18 komma till att undfå för hwarie 2 d:r smt så snart medell der till kunna inflyta.

Förmodligen fick skallelaget sin ersättning från de sakören (böter) som inflöt vid tinget.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:645, bild 838 (1726).

Elin Ambjörnsdotter i Sjönnared misstänkt för att ha förgiftat sin man

Min anmoder [Elin Ambjörnsdotter](#) i Sjönnared förekommer ganska ofta i protokollen vid den här tiden. Hennes man, Sven Jonsson, hade tidigare varit gift åtminstone två gånger, vilket hade öppnat för en del arvstviser som upptogs vid häradsrätten.

Lite överraskande var det att, i protokoll från sommaringet 1726, läsa att Elin varit rannsaktad för att ha giftmördat sin man. Några detaljer ges inte i protokollet, utan man hänvisar bara till att rannsakingen översänts till hovrätten.

11. Denna Tingz Rättens ransakning öfwer Elin Ambjörnsdotter i Skiönnared, som warit mistänkt at hafwa med förgift tagit sin man Swen Joensson af daga, är till Höglof. Kong. Håf Rätten öfwersänd d: 14 Julii 1726 och således efter Kong. Maj:ttts nådigste förordning af d: 13 Novembr 1712 gås här förbi.

Efter att ha, från Riksarkivet, beställt protokoll från hovrättens dom, erhöj jag avfotograferade sidor, vilka efter transkription lyder:

Wälborne Herr Vice President N. L.

Herr Hofrättsrådet N. S. Herr Lagmän J. C. GL. SA.

Herr Assess. D.B. JrK Å. S.

Bällebygds Häradsrätts ransackning och domb öfwer Elin Ambjörnsdotter i Skiönnared 40 år gammal, som är misstänkt och anklagad att hafwa med förgift sin man Swen Joensson af 62 åhrs ålder om lifwet brakt, efter som bem. Swen Jonsson straxt efter det han en lördag ätit middag blefwit siuk, fådt upkastning, och des mage mycket upswullen, så at han dagen efter inom 24 timmar aflidit.

Jemte thet att the uti thetta målet ede. afhörde wittnen förklarar att Elin esomoftast med sin man uthi oenighet och slagzmål lefwat, hwarutinnan de icke långt för hans död continuderat samt och önskat att wår Herre wille taga honom af werlden, på det deras osämia derigenom afstanna måtte, hwilket Elin ej kunnat förneka; hafwa the jemnwäl uppå sin ed berättat, at Swen Joensson med en swår blodsott warit beswärad. Regementsfälldtskiären Johan Clementz Friedlieben, har ej kunnat gifwa någon tillförlätelig uplysning hwarutaf desse hastige och swåra symptomater härflutit, eftersom wid besiktningen den döda redan warit alt för mycket förmulnad.

Tingz Rätten har i anseende til så fatter omständigheter, och Elin Ambjörnsdotters enständiga förnekande till wållandet uti sin mans död, i anledning af 31 domarreglen ej uppå blotta misstankar kunnat giöra henne säker, till Swen Jonssons hastiga aflidande utan skiäligt pröfwat, det Swens döda kropp i kyrkogården begrafwas bör, och Fältskiären Friedlieben niuta i wedergällning för sitt omak af den dödes qwarlåtenskap 6 d:r 16 ./smt, hwilken ransakning och domb till vidare H.R:ns ompröfwande är understäld.

Resolutio

I anseende till de i Tingz Rättens domb anförde skiäl och omständigheter, pröfwar Kong. Rätten skiäligt den samma att gilla, hwarefter Elin Ambjörnsdotter ej som wållande til sin mans Swen Jonssons död kan ansese. fällas; doch bör Fältskiären Friedlieben af den dödas egendomb niuta sin wedergällning för sitt wid besiktningen hafde beswär.

Jönköping d. 4 Marti 1727

Källa: Göta Hovrätt. Huvudarkivet/BIIa:32

Det verkar onekligen lite misstänkt att Sven, strax efter en måltid, blivit sjuk och dött inom 24 timmar, särskilt som det omvittnas att paret levde i "oenighet och slagsmål". Vad sjukdomen "blodsot" skulle ha kallats med dagens läkarvetenskap är omöjligt att säga. Det kan ha rört sig om rödsot (dysenteri).

Häradsrättens åsikt är att Elin inte kan fällas på enbart misstankar och man hänvisar till den 31:sta domarregeln, som anger att man i tveksamma fall hellre skall fria än fälla. Hovrätten fastställer därmed den friande domen.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:645, bild 956 (1726).

Johan Jernskiöld i tvist med Carl Larsson på Sjönereds torp

Detta mål från sommaringet 1726 illustrerar de hårda villkor tjänstefolk och obesuttna hade förr. Vid den här tiden gällde 1723 års tjänstehjonsstadga som reglerade löner och andra anställningsvillkor.

Det tuffaste var nog tjänstetvånget, som innebar att alla personer skulle ha en godkänd sysselsättning, sk laga försvar. Om man inte kunde påvisa att man innehade ett jordbruk, var anställd som piga eller dräng eller utövade något yrke kunde man bli gripen och tvingad att ta anställning. I värsta fall kunde man bli förvisad till arbete på fästningsbyggen och liknande eller uttagen till soldat. Dessutom fanns ett angiverisystem som tillät den som kunde uppspåra en försvarslös person, att ta denne i tjänst under ett år med halv lön.

Här är det Johan Jernskiöld som slutit avtal med Carl Larsson om att han skulle tillträda som frälsebonde på Jernskiölds Hede. Tvistigheter om avtalet hade gjort att Carl sagt upp sig, vilket fått Jernskiöld att instämma honom vid tinget.

Vid tinget utpekar Jernskiöld Carl som en lösdrivare och menar att Carl, om han inte vill bli frälsebonde, bör dömas att ta drängtjänst hos honom. Detta blir också rättens dom.

1. S: dag Wällborne Herr Johan Jernskiöld på Smedstorp kiärade till Carl Larsson på Kierret eller Skiönereds torp, för det han ej skall willja tillträda frällsehemmanet Heede Biörcketorps sochn, som han med det accord skall emottagit, at på ett åhr utan afgift till kiäranden få bruka detsamma och sedan för skatt. Lars (sic!) kunde wähl sådant intet förneka, men som han ej fådt säd at upså hemmanet med, så skall han tredie dagen der efter afsagt sig bruket, till hwilket senare kiäranden nekade. Elliest påminte Herr Jernskiöld, at denne Carl Larsson är en löösdrifware, som flöttar ifrån det ena knechtetorpet till det andra, och nu utan bruk är, påstår således at han antingen måtte hemmanet tillträda eller ock efter Kong. Tienstehjonsordningen komma uti des tienst emedan han till krigztienst finnes odugelig.

Resolutio

Alldenstund Carl Larsson i Skiönereds torp tillstådt sig med Wällborne Herr Johan Jernskiöld det contract ingådt, at innewarande åhr till bruks antaga frälsehemmanet Heede Biörcketorps sochn utan skatt och sedan samma hemman emot afgift så bruka och innehafwa, desutan befinnes at han icke hafwer något gårdsbruk utan anses såsom en löösdrifware; fördenskull pröfwar Rätten för skiähligt wara, at det bör bemelte Carl Larsson, antingen efter sitt med Herr Jernskiöld slutade accord frällsehemmanet Heede på de willkor som förmält är tillflytta, eller ock enligt Kong. Maj:ts förnyade Legohjons stdgas d: A:o 1723 d: 6 Augusti 1 och 2 §. §. iträda Herr Jernskiölds tienst, som parterne till efterrättelse länder.

Det är oklart huruvida Carl Larsson fick ta årstjänst som dräng hos Jernsköld. Att han inte hamnade som frälsebonde på Hede verkar dock klart. I 1727 års mantalslängd för Björketorp finns han skriven på Barekulla knektetorp och samma år anges i en dom vid häradstinget att en Hans Larsson från Buerås fått frihetsår för hemmanet Hede.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:645, bild 949 (1726).

Komminister Anders Fjerman vill uppta ödeshemmanet Stenaskium

Vid sommartinget 1726 anmäler komministern Anders Fjerman att han ämnar det i ödesmål liggande frälsehemmanet Stenaskium. Fördenskull ansöker han om att få införskaffa nödvändigt byggnadsvirke.

Att Fjerman ansöker om byggnadsvirke antyder att han redan tidigare kommit över frälsehemmanet. Prästfolk fick ju sedan 1723 laglig möjlighet att, tillsammans med andra ”ståndspersoner”, äga frälsejord.

En genomgång av jordeböckerna ger vid handen att Stenaskium Östergård tidigare ägdes av Johan Jernsköld, att det legat öde men fått frihetsår mellan 1727 och 1735. I jordeboken från 1737 står Frejman som ägare av ¼ och en Anders Andersson som ägare av den andra fjärdedelen.

13. S: dag Capellanen Wyrdige Anders Fierman, androg för Rätten, huru som han ärnar till bruks uptaga 1/4ding af det i många åhr öde och i fast linde liggande frällsehemmanet Stenaskium Ballebygds sochn, och således till des uppbyggande begiärer at honom nödigt byggningzwärcke bewilljas måtte, inläggandes till den ändan Ländsmans Wäll. Lars Svenssons och Nämbedemannens Pär Trulssons i Nättlehullt syningz attest, hwarutinnan de betyga, at till samma öde fierdingz hemmans alldeles å nyo uppbyggande nödwändigt ärfordras 16 st. torra små och barckfallne ekar, 5 tollfter timber, samt 15 ½ tollft blåckar; Och som de öfrige af Nämnden äfwen intyga wiste at så mycket wärcke, som anført är nödwändigt ärfordras; Så warder sådant här med wederbörligen attesterat; åliggandes i så måtto ansökanden at i ödmuikhet förskaffa sig Högwällborne Herr Grefwens och Landshöfdingens tillstånd här till, jempte ordres för wederbörande Jägerij betiente till utsyningens behörige förrättande.

Anders Fjerman, som enligt [250 \(Göteborgs stifts herdaminne ur kyrkan och skolan\)](#) i yngre år var ”ytterst fattig”, verkar alltså ha fått en viss ekonomisk trygghet. Enligt mantalslängderna för Bollebygd levde han med sin familj på Stenaskium fram till sin död 1761.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:645, bild 956 (1726).

1727

Bengt Assarsson i Gräsryd instämnd för stöld av korn

År 1726 inträffade missväxt i häradet, vilket resulterade i att många gårdar inte kunde bärga tillräckligt mycket säd för att det skulle räcka till utsäde inför det kommande året. Vid hösttinget 1726 rapporterades en sammanställning över den skada som uppkommit. Hur stor del av gårdars utsäde som gått förlorat rapporteras.

Kanske var missväxten en bidragande orsak till att Bengt Assarsson i Gräsryd stulit korn av en genomresande bonde som han upplåtit nattlogi till. Vid sommaringet 1727 var Bengt instämnd för detta brott.

1. Samma dag Ländsman Wäll. Lars Svensson jempte bonden Anders Persson i Stora Bohullt Åhs härad instämt Bengt Assarsson i Gräsryd för 1/4ding korn, som han d: 1 Aprili sidstledne om natten skall snattat från bemelte Anders Persson, sedan han kommit från Götheborg och hos Bengt lånt huus öfwer natten. Bengt Assarsson tillstod at han stuhlit denna fierding korn wärd 16 öre smt, som han skall giordt i brist på bröd och i hungers nöd. Ägaren fådt detta sitt korn igen och intygade Nämnden at ingen förstådt Bengt före på någon tiufnad. Anders Pärsson inlade expence rächning på 5 d:r 12 öre smt.

Resolutio

Såsom Bengt Assarsson i Gräsryd tillstår sig hafwa begådt snatterij från bonden Anders Pärsson i Stora Bohullt Åhs härad af en fierding korn wärd 16 öre smt, och ägaren fådt sitt igen, samt nu första gången som Bengt för tiufnad lagsöckt blifwit; Alltså i förmågo af Kong. Maj:tts till Justitiens administrerande, förordnade och befullmächtigade Högwälborne Herrar Grefwars och Råds förordning af d: 30 Aprilis 1714, blifwer Bengt Assarsson för denna sin wanart sakfälld at stå hemblig skrift i sacristian.

Bengt döms förhållandevis mildt till hemlig skrift. Det innebar att han enskilt i sakristian, skulle av prästen förmanas och ångra sitt brott.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:660, bild 1520 (1727).

Om avkortning i saköreslängder

En saköreslängd var en förteckning över utdömda böter, som upprättades efter genomfört ting. Av olika anledningar kunde det hända att sådana böter inte erlades, varför längden i efterhand behövde justeras. Justeringar redovisades i sk avkortningslängder.

En vanlig anledning till att böter inte erlades, var att dessa omvandlats till kroppsstraff, vilket hände då den dömde saknade medel.

Vid detta mål från sommaringet 1727, där tidigare avkortningar redovisas, märks speciellt skogvaktaren Gunnar Tjäder som tydligen rymt. Tjäder förekom tidigare i flera mål, där han var instämnd för att ha misskött sin tjänst och låtit sig mutas.

21. Samma dag Ländsman Wäll. Lars Svensson ärhindrade Rätten som Nämndemännen hade sig bekant at fölliande, hwilka blefwit åhr 1725 sakfällte till böter, och stå derföre utförde i saköres längden hafwa sedermera plichtat corporaliter nemb. drängen Per Andersson i Gräsryd samt Anna Månsdotter för begådt lägersmåhl tillhopa 15 d:r, qwinfällcket Kierstin i Räflanda sammaledes 5 d:r, Högzbohl Lars för skallgångz försummelse 1 d:r 16 ./., Assar i Röberg dito 1 d:r 16 ./., Gustaf i Sandlijd 1 d:r 16 ./., hos hwilka ingen tillgång till betalning finnes, Anders på Kullen för skougzhygge 3 d:r 8 .7.

Tårsten i Gietabrohullt 24 öre och Anders i Hullta 1 d:r, tillsammans 29 d:r 16 öre. Dito åhr 1724 Skougwachturen Gunnar Tiäder dömbd för olåfligt skougzhygge till 18 d:r 10 öre smt:s plicht, afskrifwes häradets andehl 6 d:r 3 ./. 8 pg:r, som ej kunnat utbekommas, sedan han här ifrån orten bortrymbt, och ingen egendomb memnat efetr sig. Dito Swen i Erickstorp, såsom utfattig häradets andehl 16 öre smt eftergifwen, hwarföre som sådant i sanning befinnes warder det och här med behörigen attesterat, och således wid räckenskaperne till afkortning kommer at observeras.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:660, bild 1630 (1727).

Kyrkoherden Zachris Brandtberg uppfostrat son till avrättade soldaten Petter Bremer I Hajoms kyrkobok för 1724 kan man läsa följande tragiska notering:

Den 5 Junii begrofz soldatens Petter Brehms hustru Karin men en hans lilla dotter 2 åhr gammal, hwilka af honom d. 2 förut bittida om morgonen på Gråkälla torp woro mördade på sådant sätt at han med knif skurit strupen af them, hustrun war hafwande. Gudz anda styra wår wandel ock från märkens gärningar oss nåde. bewara i Jesu namn!

Per Larsson Bremer var enligt Karl Engströms Marks kompanis indelta soldater, soldat vid Hajom Skattegårds rote nr 182 mellan åren 1719 och 1724. Det anges där att han blev avrättad den 11 november 1724. En avskrift av hovrättens dom finns att läsa i [Markanor](#).

Tydiligen hade Petter en son, Lars, som måste ha varit barn då mordet begicks. I följande mål från hösttinget 1727 framgår det att kyrkoherden i Hajom, Zachris Brandtberg, tagit sig an pojkens uppfostran.

1. Samma dag Kyrkioherden från Marcks härad, Ehrewördige Herr Zachris Brandtberg, framkom för Rätten, och androg huru som han i 3 åhr och 5 månader uti sitt bröd och under des upfostring hos sig haft den till döden dömbde och aflifwade soldatens Petter Bremers omyndige son Lars Pettersson Brehmes påståendes nu blifwa honom qwitt, och till den ändan låtit hijt till Tinget inkalla denne gässes moder broder Bryngel Bengtsson i Huhlugierde Töllsiö sochn, at icke allenast emottaga gässen till wijdare försörjning, utan och hans arf, den Herr Kyrkioherden igenom auction i penningar förwandlat, och sig bestiger efter ingifwen förtechning till 49 d:r 14 ./. smt, hwarpå dock afgår för betalt gjäld och skuld med mera efter gässens föräldrar 5 d:r 17 ./. , så att summan blifwer 43 d:r 29 öre smt, hafwandes Kyrkioherden till säckre män emot skähligt interesse utlånt 44 d:r 5 öre 8 pg:r smt och der på tagi deras obligationer, som wid Marcks härads Ting till behörig säkerhet lagligen intechnade äro, och således Herr Kyrkioherden öfwerlefwererar 8 öre 16 pg:r smt, hwilka obligationer Herr Kyrkioherden framgaf i Rätten och af Bryngell Bengtsson emottages, äfwen som ock denna Bryngell uppå Herr Kyrkioherdens begiäran, utfäster at sin syster son Lars Brehmer nu willia antaga kläde och försörja, samt Christeligen uptuchta, utan någon wedergjälldning och afkortning på hans arf, eftersom Herr Kyrkioherden likaledes icke pretenderar någon betalning för all den tijd han hos honom warit hwarken för födan, kläder eller det han låtit lära honom läsa i bok, och des Christendoms stycken, dock om denne gässe uti sine omyndige åhr genom döden skulle aflijda, förbehåller Herr Kyrkioherden sig, så snart som någon annan en skiählig ersättning af hans egendomb för hwad han på honom kunnat kåsta, förbehållandes sig i det öfrige at efterfråga huru denne pupill blifwer upfostrad, och des arf disponerad, eftersom Pehr Brähler för sin död Herr Kyrkioherden sådant anförtrodt och ombedit, hwilket allt här med i protocollet till framdehles säkerhet anfördt blef.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:660, bild 2940 (1727).

Isac Gabriel Silverhielm köper åtta dalers årlig ränta i Västra Hunnared

Handel med frälsehemman är vanligt förekommande i domböckerna och sådana tycks ofta ha bytt ägare. I regel är det adelspersoner, som inte själva bodde på orten, som är inblandade i handeln.

Försäljningar av rent frälse omfattade både ränterätten och bruksrätten till hemmanet. Vid försäljningar av skattefrälse såldes enbart ränterätten, detta eftersom bruksrätten här tillhörde bonden.

I domstolsprotokollen anges i regel bara en köpeskilling och det framgår inte huruvida en försäljning gällt ett rent frälse eller ett skattefrälse. En förklaring till det kan vara att det utifrån de inblandade parternas intressen inte spelade så stor roll. Det var säkert ränterätten som var det väsentliga.

I följande mål från vintertinget 1728 är det Isac Gabriel Silverhielm på säteriet Forssa som köper Västra Hunnared i Bollebygd av sin syster Maria Charlotta.

Protokollet avviker från det vanliga på det sättet att det explicit anges att köpet avser en årlig ränta om åtta daler.

1. Samma dag framkom för Rätten Capitain Wällborne Herr Isac Gabriel Silfwerhielm och upwijste Öfwerstens Högwällborne Herr Caleb De Frumeries och des frus Högwällborna Maria Charlotta Silfwerhielms honom meddehlte salu bref, af d: 25 Februarii 1725, hwar medelst de afhända sig och sina arfwingar, samt till Wälbem:te Herr Capitain des fru och arfwingar uppdraga och försällia åtta dahl:er smt åhrliga ränta uti Hallfwa frällsehemmanet Västra Hunared i detta härad och Bällebygds sochn belägit med alla des tillhörigheter af huus jord åcker äng, skog och marck med mera, för uppuren och tillfullo betalt kiöpe skilling etthundrade sextijo dahl:r smt, begiärandes Herr Capitain der å laga fasta; Och som ofwan berörde åtta dahl:r smt åhrlige ränta i hallfwa frällsehemmanet Västra Hunared, befinnes å 3:ne ordinarie ting nemb. d. 12 Maii 1725 första gången, d. 19 Octobr samma åhr andra gången, och d. 10 Februarii 1726 tredie gången wara upbudit, och sedan efter Nembdens intygande öfwer natt och åhr oklandrat stådt; Alltså i förmågo af 2 och 10 Cap. Jordab. L.L. dömbde Tingz Rätten detta kiöp fast och ståndande, hwar å Wälbem:te Herr Capitain behörigt bref meddehlas skall.

Denna försäljning har i målet en annorlunda formulering i och med att det sägs att det är *8 dalers årlig ränta som försäljs*. I regel brukar det stå att ett frälsehemman försäljs till en viss köpeskilling.

Vid försäljning av ett skattefrälsehemman är en sådan formulering rimlig, eftersom det bara är räntan som säljs. Besittningsrätten ägs ju fortfarande av bonden.

I detta fall finns också formuleringen ”med alla dess tillhörigheter av hus, jord... osv”, vilket skulle kunna tolkas som att även besittningsrätten ingår. Men det kan också avse räntan, dvs avkastningen från dessa.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 580 (1728).

Gustaf Andersson i Erikstorp förmår inte betala skatt

I mantalslängderna införs ofta noteringen ”utfattig” för personer. Detta torde innebära att den berörde, tillsammans med sitt hushåll, var för fattig för att erlægga kronoskatter. I domböckerna förekommer också då och då mål där rätten utfärdar attester om fattigdom.

Vid vintertinget 1728 är det Gustaf Andersson i Erikstorp som begär rättens attest att han för fattigdom inte förmår betala fem daler ”i förhöjning” till sin husbonde. Rätten intygar att Gustaf under två års tid inte kunnat betala sina kronoutlagor.

Vem dem omnämnde husbonden är framgår inte. Man skulle kunna tro att det är en adelsperson, men Erikstorp Klockaregård, där Gustaf bodde, var ett skattehemman anslaget till Västgöta kavalleri.

20. Samma dag Gustaf Andersson i Ericktorp, genom en insinuerad skrift, anhöllt om Tingz Rättens attestatum, at han för des fattigdom ej förmår de af des husbonde honom krafde 5 d:r smt i uphöjning erlægga; Alltderföre och emedan Kyrkioherden Ehrewördige och Höglärde Herr Georg Montin de 6 Septembr sidstledne betygat, at bemelte Gustaf Andersson ej kan underhålla des med en faselig siukdomb behäftade son, Crono betienterne och Nembden tillijka med närwarande allmogen jembwähl bewittnade at hos Gustaf 2:ne åhrs Crono utlagor innestå, och han för des fattigdom nödgas sitt bröd hos andra söka. Ty warder sådant under namn och härads signete behörigen attesterat.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 880 (1728).

Hans Nilsson i skattefrälsehemmanet Dalagården uppsagt sin måg från gården

Följande mål från sommaringet 1728 illustrerar att en bonde på ett skattefrälsehemman hade en bruks- och besittningsrätt till sin gård. Här är det Hans Nilsson i Dalagården, Björketorps socken, som uppsäger en måg från bruket och insätter en annan. Det talas också om ett framtida arv.

Enligt jordeboken från 1726 var det Christina Jernskölds arvingar som ägde gården, dvs var räntetagare. Dessa hade tydligen inget med Hans Nilsson dispositioner att göra.

58. S:dag Joen Joensson i Dahlagården efter föregången laga stembning föredrog skrifteligen sin talan emot des swärfader Hans Nilsson ibidem för det han ej skall willia stå wid sin lofwen at lemna kiäranden en fierding i hallfa skattefrälsehemmanet bem:te Dahlagården till bruk, utan afsagt honom från gården och intagit en annan måg benembd Isac Bengtsson, påståendes Joen Joensson at få niuta detta löfte till godo, eller i widrig händelse bekomma sin drängelöhn för den tiden han under accord at bli måg och få halfwa gården ifrån 1722 till 1725, inclusive tient swärfadren med mera till en summa af 54 d:r 30 ./ .smt upförd är, hwar på förbem:te Joen tillstår sig bekommit femb dahl:r 16 öre, så at saldo som fordras är 49 d:r 14 öre smt som acta tydligare innehålla. Hans Nilsson förrente sig således in för Rätten med sin måg Joen Joensson att han emot Joens afträde från gården i ett för allt förnöiers des fordran med trettijo dahl:r smt, hwilka han på 3:ne åhr à 10 d:r smt åhrligen till Joen betalar som innewarande åhr tager sin begynnelse, des utan försäckrar Hans Nilsson at efter hans död skall Joens hustru så wähl som de öfrige barnen få sin tillbörlige arfwelott i bemelte gård; Och som Joen Joensson utlät sig der med wara förnögd, parterne jembwähl tillstodo deras mening rätteligen wara i protocollet anfördt, så fant och Tingz Rätten skiähligt at der wid låta förblifwa.

Christina Jernsköld (död 1719) bör vara syster till majoren Johan Jernsköld på Smedstorp.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 2730 (1728).

Georg Aminoff säljer frälsehemmanet Hällingsjö till madam Adelheit Thornton

Vid hösttinget 1728 avhandlades en försäljning av frälsehemmanet Hällingsjö i Björketorps socken.

7. S: dag resolverades till fasta för Madame Adelheit Thornton i Giötheborg uppå frällsehemmanet Hällingsjö 1 i Björcketorp sochn, som hon sig tillhandlat af Ryttmästaren Wällborne Herr Georg Aminoff för en kiöpe summa 1100 d:r smt enligt sahlu brefwet daterat den 4 Januarii 1726, hwilket hemman lagligen finns wara upbudet nemb. den 24 Maii 1726 första gången, d. 4 Octobr samma åhr andra gången och 26 Januarii 1727 tredie gången, samt således öfwer natt och åhr oklandrat laga stånd åkommit, hwarföre skall fastebrefwet i sin behörige form extraderat blifwa.

Säljaren kan vara den Georg Aminoff som anges i tabell 117 i [Aminoff nr 456 - Adelsvapen-Wiki](#).

Madame Adelheit Thornton Göteborg finns på flera ställen om man googlar. Gift med Maccabeus Thornton och hade en dotter Anna Maria Thornton.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 3130 (1728).

Baron B A Wrangel kräver skatt av hemmanet Gräsryd

Vid läsning av följande mål från hösttinget 1728 ställer man sig frågan varför en baron Wrangel där kräver skatt av skattehemmanet Gräsryd. En titt i jordeböckerna för Björketorp visar dock att Gräsryd var indelt till Adelsfanan.

Baronen torde vara Bengt Olof Wrangel som i [Wrangel nr 2092 - Adelsvapen-Wiki](#), tabell 4, anges ha tillhört adelsfaneregementet från 1723. Han var född 1697 och hade tidigare i karriären tillhört Älvsborgs regemente.

10. S: dag Lieutnanten Högwällborne Baron Herr B. A. Wrangel igenom Ländsman Wäll. Lars Svensson instämt Nembdeman Anders Persson i Hällingsjö såsom skatteägare af en dehl i hemmanet Gräsryd för resterande skatt åhr 1726 efter räkning 7 d:r 28 öre smt. Swaranden yttrade sig at åboen som då bodde på gården Anders Bengtsson wid namn här ifrån orten afwekit, och sedermer hans egendomb blefwit af andre creditorer borttagen, begiärade at de som det giort påläggas måtte skatten betala. Ländsman utlät sig at Nembdeman Bengt Olofsson i Bråtared och Bengt Larsson i Rofgården en dehl af egendommen till sig tagit, såsom 2:ne stutar en kalf och någon säd för laglig intechnad skulld. Desse 2:ne senare på togo sig här inför Rätten godwilligt at betala denna resterande skatt för åhr 1726, siu dahl:r 28 öre smt, således at Nembdeman Bengt Olofsson ärlägger 4 d:r smt och Bengt Larsson 3 d:r 28 öre samt bekåstnaden 24 öre smt, hallfparten hwardera; Och som Ländsman fant sig här med wähl förnögd så låter och Tingz Rätten der wid förblifwa.

Adelsfanan var ett kavalleriregemente som adeln på grund av sin rusttjänst uppsatte under Gustaf Vasas tid. Organisationen varierade över tid och från 1680-talet fanns sex kompanier; Upplands, Finlands, Västgöta, Södermanlands, Östgöta och Skånska. Adelsfanan skulle bara uppsättas vid krig och upphörde som fältdugligt förband efter Karl XII:s död. Den kvarlevde dock ”på papperet” och sista mönstringen skedde 1743.

Att vara uppförd med ett rusthåll under Adelsfanan verkar vid den här tiden ha varit ett behändigt sätt att, utan någon egentlig motprestation, kunna inkassera ränta.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 3160 (1728).

Soldaten Didrik Blom och Ingegärd Danielsdotter levtt ihop som ogifta

Vid hösttinget 1728 startar en historia om soldaten Didrik Blom som fortsätter vid flera ting de närmaste åren. Vid föreliggande ting är han instämd tillsammans med Ingegärd Danielsdotter för att med henne ha avlat fyra barn trots att de inte varit gifta. Ingegärd, som nyss fött det senaste barnet, är inte närvarande vid rätten.

Blom berättar för rätten att han är född i Bohuslän och att fadern dog strax efter hans födelse. Modern hade tagit sonen till Danmark, där även hon dött då Blom var omyndig. Efter ett kringflackande liv hade han slutligen hamnat i Bollebygd där han blivit rekryterad som soldat. Någonstans på vägen hade han slagit följe med Ingegärd Danielsdotter med vilken han alltså tidigare fått tre barn, vilka alla hade dött i späda ålder.

Målet uppskjuts till nästkommande ting, då man räknar med att Ingegärd också skall kunna rannsakas.

20. S: dag Ländsman Wäll. Lars Svensson androg för Rätten hurusom han låtit instämman soldaten af Majorens Compagnie och Skräddaregårds i Erichstorps rote Didrich Håkansson Blom, samt qwinfällcket Ingierd Danielsdotter för det de uti 7 åhr såsom man och hustru owigda tillsamman lefwat, och der under 4 barn aflat. Uti Fourierns manhaftig Hans Billings närwaro comparerade soldaten Blom, men qwinfällcket Ingierd är efter det 4:de barnet, hwilket hon i desse dagar framfödt ännu siuk, och således icke denna gången tillstädes komma kan. Tingz Rätten företog sig at förhöra soldaten Didrich Blom här om och uppå tillfrågan berättar han sig wara ungefär 33 åhr gammall och född i Bohus lähn, des fader wid namn Håkan och modren Gunnur, wettandes icke hwarken uti hwad härad sochn eller gård han är född, ej heller hwad des förälldrar mer hetat emedan fadren blifwit död straxt efter Didrichs födelse, sedan har hans moder tagit honom med till Dannemarck, derest hon blifwit död, då Didrich ännu omyndig war, så at han allt sedan och till åhr 1721 wistats i Dannemarck, och någon tijd der städes warit ryttare till thes det Cavallerie regementet han tient under skulle blifwa infanterie, hwarföre som han der ej wehlat blifwa soldat, har han åhr 1721 rymbt der ifrån, och kommit hijt till Swerige, samt på wägen blifwit föllgachtig med detta qwinfällck Ingierd Danielsdotter, med hwilken han här i landet wandrat omkring tills åhr 1722, då han blifwit soldat för denna rote, tillståendes bem:te Didrich Blom friwilligt at han med Ingierd icke är wigd, doch hwaräst de anländt, hafwa de angifwit sig wara ächta follck, äfwen och sedan de hijt till häradet ankommo sådant widgådt, och således tillhopa aflat 4 barn af hwilka intet mer än detta sidsta som förleden onsdagz framfödt blef, lefwande är, utan de 3:ne åtta a 14 dagar efter födslen döde blifwit. Tingz Rätten efterfrågade huru det blifwit uppenbarat at de ej warit wigde tillsamman. Ländsman swarade at Blom och Ingierd för en tijd sedan blefwit oense, då de sielfwa sådant angifwit, skohlandes Kyrkiherde in loco redan hafwa Venerandum Consistorium i Giötheborg här om tillskrifwit, och lærer i desse dagar stämbning till dem affärdat blifwa at der comparera.

Resolutio

Såsom qwinfällcket Ingierd Danielsdotter icke är tillstädes, ej heller nu medan tinget påstår sig infinna kan, medelst det hon förleden onsdag framfödt sitt foster och der af mycker siuk är; Alltså kan Tingz Rätten saken så länge och innan hon frisk warder ocke wijdare företaga, utan kommer antingen wid ett extra ting eller nästa ordinarie ting at företagas, hållst som man desförinnan förwäntar Venerandi Consistorii resolution.

Målet upptas på nytt vid vintertinget 1729. Här tillfrågar rätten Blom om han vill gifta sig med Ingegärd "om det kan tillåtas". Här svarar han nekande. Saken får uppskjutas ytterligare eftersom Ingegärd uppges ha tjänst som amma i Göteborg och således inte närvarande i rätten.

Någon gång under sommaren 1729 sker en oväntad vändning. Didrick Blom visar sig ha haft "köttslig beblandelse" med pigan Marta Gustafsdotter från Erikstorp Skräddaregård och tillsammans har de rymt till Norge.

Vid hösttinget 1729 är Martas far, Gustaf Andersson, instämd och anklagad för att ha hjälpt paret att fly. Fadern tillstår att han känt till att dottern var havande och att han bistått dem i flykten, bland annat genom att förse dem med färdkost. Målet skjuts ytterligare på framtiden.

Marta hade tydligen återvänt hem för vid sommaringet 1730 är hon instämd vid rätten tillsammans med föräldrarna Gustaf Andersson och Elin Toresdotter. Här berättar Marta att hon, under äktenskapslöfte, blivit hävdad med barn av Didrik Blom. De hade rymt till Norge med förhoppning att där kunna få gifta sig. På rättens fråga erkänner Marta att hon känt till att Blom haft barn tillsammans med Ingegärd Danielsdotter. Detta skall längre fram visa sig vara till Martas nackdel, eftersom Ingegärd och Blom i och med barnen ansågs varit trolovade.

På vägen hem från Norge hade Blom lämnat Marta med löfte om att komma tillbaka. Detta hade han dock inte gjort och Marta hade sedan dess inte hört av honom. Vid tiden för Mattismäss (24 februari) hade hon fött ett flickebarn.

Vid hösttinget 1730 verkar turerna krig dessa saker avslutas. Eftersom varken Didrik Blom eller Ingegärd Danielsdotter har kunnat uppsåras är det Marta som drabbas hårdast tillsammans med sina föräldrar.

Marta döms att plikta 40 daler för att hon *låt sig hävda och barn avlat med förafskedade soldaten Didrik Blom, hwilken hon hade sig bekant tillförende hafwa ett annat qwinfolck Ingierd Danielsdotter under äcktenskaps löfte med barn rådt och ej war ifrån henne entledigad*. Detta var ett hårt straff, som motiverades av att Blom ansågs trolovad. En kvinnas normala böter vid lönskaläger var jämförelsevis endast fem daler.

Hon döms också till att böta 40 mark för att ha inlåtit sig i "äktenskapshandel" med en trolovad. I brist på penningar skall hon avstraffas med 20 par ris, tre slag av paret. Hon skall också sitta tre söndagar i pliktullen i Bollebygds kyrka.

Martas föräldrar, Gustaf och Elin, döms för att ha hjälpt paret att fly till Norge. För detta skall de sitta åtta dagar i fängelse på vatten och bröd.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:695, bild 3240 (1728).

1729

Lars Jönsson i Sjönnared får spöstraff för olovlig avverkning

Olaga avverkning av skog var de mest förekommande målen vid denna tid. I regel är det jägmästaren Erik Geurler, som även verkade i Marks härad, som fungerar som åklagare.

I detta mål från vintertinget 1729 är det drängen Lars Jönsson i Sjönnared, som dömts till böter. Eftersom han inte kunnat betala böterna har straffet omvandlats till "corporaliteter", i detta fall ett spöstraff.

25. Samma dag afstraffades drängen Lars Jönsson i Skiönnared corporaliter med ett par spö, såsom oförmögen at med penningar plichta de 10 mark som han wid sidsta sommar Ting för olåfligt skogzhygge af 5 st blåckar blifwit sakfälld till, hwilket i General saköres längden kommer till afkortning at anföras.

Denne Lars är sannolikt son till min anmoder [Elin Ambjörnsdotter](#) i hennes första äktenskap med Jöns Mellin.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:721, bild 200 (1729).

En skatteandel i Sjönnared uppjudes för andra gången

I följande mål från sommartinget 1729 illustreras det att jord som erhållits genom pantsättning, precis som vid köp, skulle uppjudas vid tre ting. Här är det Olof Olofson och Anna Andersdotter som till frälseinspektoren Johan Hedström pantsatt sin del i Sjönnared. De har inte kunnat betala sin skuld och därför uppjuder Hedström jorden vid tinget.

2. Samma dag upböds andra gången för frälse Inspektoren Hedström Olof Olofssons och des hustrus Anna Andersdotters i Skiönnared skatteandel der sammastädes.

Notisen meddelar endast kortfattat att uppbud skett för andra gången. Genom att titta på det första uppbudet kan man i regel få mer detaljer kring en transaktion. I detta fall har det första uppbudet registrerats i det sk småprotokollet. I småprotokoll för vintertinget 1729 (bild 4140) kan man läsa:

13. Samma dag Inspektoren Wälbetrodde Johan Hedström lät i Rätten ingifwa Olof Olofssons och des hustrus Anna Andersdotters i Skiönnared d. 22 Aprilis 1727 gifne obligation på 94 d:r smts låhn, som de af bemelte Inspector undfått, och honom till säkerhet pantsatt deras ägande skattejord i Skiönnared sampt 1 par oxar, den ena brun ryggat och den andra rödstjärnet, 4 st koor d. 3:ne röda och en spättat, en rödhielmat qwiga, och 8 st: får, hwilken obligation d. 31 Maii samma åhr lagligen intechnad blifwit, begiärandes Inspektoren at samma skattejord såsom pant nu lagligen upbiudas måtte.

Resolutio

Det blifwer här med Oluf Olufsson och des hustrus Anna Andersdotters i Skiönnared Biörcketorps sochn ägande skattejord derstädes för åfwan nembde skulld 94 d:r smt såsom pant till löse och werdering lagligen upbuden första gången.

När det gäller köp av arvejord sägs i 1734 års lag, Jordabalken kapitel 4, att köparen skall uppvisa köpebrevet och vid tre ting låta uppjudas jorden. Syftet var att någon "bördeman", alltså någon släkting till säljaren, skulle ges tillfälle att klandra försäljningen och lösa jorden. Vidare stadgas att:

Giöres ej å then jord klander, "inom natt och åhr" efter tridie upbudet; eller wid thet Ting, tå tridie upbudet sker i the landsort, ther allenast ett Ting hwart åhr hålles; gifwe tå häradshöfding fastebref ther å...

Då ting hölls tre gånger per år kunde fastebrev alltså utfärdas först ett år efter tredje uppbudet, förutsatt att inget klander gjorts.

Beträffande pantsatt jord sägs, i Jordabalkens kapitel 9, att panthavaren äger rätt att, som vid köp, vid tinget uppbjuda jord, som av pantgivaren inte lösts inom avtalad tid. Vidare sägs att: *Löser ej jordägaren "inom natt och åhr efter tridie upbudet" med fulla penningar; hafwe bördeman wåld; at lösa arfwejord å landet, inom, eller wid nästa Ting thereafter.*

Tredje uppbudet sker vid hösttinget 1729 (småprotokoll 1729, sid 435). Därför borde fastebrev ha utfärdats vid hösttinget 1730. Har dock inte lyckats hitta detta.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:721, bild 1640 (1729).

Bengt Kråkman och föraren Abraham Skoug i tvist om piga

Att två personer, vid häradsrätten, tvistade om vem som hade rätt till en piga var ganska vanligt. Vid följande mål från hösttinget 1729 är föremålet Rangilla Rangelsdotter som tjänat hos föraren Abraham Skoug. Rangilla menar att hon har vittnen på att hon i laga tid uppsagt sin tjänst hos Skoug och istället avtalat med Bengt Kråkman, varefter denne givit henne 18 öre i städjepenning.

Skoug, å sin sida, menar att de anförda vittnena är jäviga och förnekar att Rangilla sagt upp sig. Målet slutar med en förlikning innebärande att Rangilla kvarstannar i Skougs tjänst.

4. S: dag Föraren Manhaftig Abraham Skoug efter laga stämbning tilltalade Bengt Kråkman i Kråttorp för det han skall stadt pigan Rangilla Rangelsdotter ifrån honom owetandes. Kråkman utlät sig, at pigan skall för honom berättat det hon upsagt sig och derföre skall han gifwit henne 18 öre smt i stedjepenningar. Pigan Rangilla inställte sig, och sade at hon med vittnen Nills och Gunnar i Hullta will bewijsa det hon Larsmäso dag i deres närwaro sig upsagdt, och om hon warit stämbd skulle hon wisa sin oskuld. Föraren utlät sig at han skall redan stämbt desse vittnen till Skiene Ting i några måhl, och derföre förmenar at de ej emot honom kunna vittna. Widare yttrade han sig, at när han kom hemb från Warbergs marcknad, skall han frågat pigan om hon wille blifwa qwar, då hon skall swarat at hon först wille rådfråga sina föräldrar der om, hwilket han ej wille neka henne, innan han vidare staddo henne. Pigan sade at Föraren skall twingat henne at återskicka städzle penningarne till Kråkman, hwarpå Föraren swarade, at han talte wänligen wid henne derom. Tingz Rätten tillsporde Föraren, om han med ed kan erhålla at pigan ej upsagdt sig Larsmässodagen, der på han swarade, at han kan swärja det hon ej aldeles sagt sig up, utan allenast at hon wille gå hemb och fråga sina föräldrar om hon skulle bli qwar eller ej, hwilket han tillåtit henne. Qu: när fästepenningarne skickades tillbaka. Rp lördagen efter sidsta bönedag. Pigan utlät sig at Föraren förbudt vittnen gå hijt som Föraren begiärte måtte i protocollet antechnas, och ingaf en expense rächning på 5 d:r 16 öre smt. Parterne begiärade omsider få gå ut at besinna sig på förlikning, hwartill Tingz Rätten dem afträde lemnade.

Målet fortsatte två dagar senare:

21. S: dag framkommo för Rätten Föraren Manhaftig Abraham Skoug och Bengt Andersson Kråkman samt pigan Rangilla Rangelsdotter, angifwandes at de samtelligen kommit derom öfwerens at bemelte Rangilla förblifwer i tienst hos Föraren Skoug, hwar med de uti den under den 7:de i denna månad incaminerade sak aldeles äro åtskillede, och fördenskull lät Tingz Rätten der wid förblifwa.

Av texten framgår det att Rangilla var ganska angelägen att lämna sin tjänst hos förare Skoug. Man kan undra hur förlikningen såg ut och om hon där hade så mycket att säga till om.

Abraham Skoug var förare vid Älvsborgs regemente, Majorens kompani. Han finns i generalmönsterrullan från 1729 och anges där vara 32 år, efterträdande Friedrich von Qvanten. Skoug var från början en vanlig indelt soldat vid rote nr 216 Härkila Skattegård, och enligt Karl Engströms Marks kompanis indelta soldater, avancerade han 1717 till rustmästare.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:721, bild 2920 (1729).

Om resterande kronoutlagor för 1728

Inför hösttinget 1729 hade det från predikstolarna kungjorts att de som inte för 1728 erlagt full skatt, skulle inställa sig vid tinget. Kronofogden Petter Hagelberg uppvisade på plats en restlängd som var *efter åtskillige till Rätten insände allmogens quittanceböcker examinerad och så wida riktig befunnen.*

Det verkar alltså som att bönderna själva hade kvittensböcker där erlagd skatt antecknades.

24. S: dag sedan allmänt å predikstolarne enligt Nämndens intygande warit kundgiordt at war och en, som wiste sig med sine cronoutlagor för förledit åhr 1728 restera, skulle sig här wid Tinget inställa, blef en af Crono Befallningzman Wälbetrodde Petter Hagelberg upgifwen restlängd på Kong. Majj:ts och Cronones bemelte åhrs ordinarie och extraordinarie räntor och contributioner, samt betalningz afgifter, lands och slottsbyggningz hielper uti detta härad för Nämnden och närwarande tingz allmoge upläsen och efter åtskillige till Rätten insände allmogens quittanceböcker examinerad och så wida riktig befunnen, som at så wähl Nämnden som de hwilka närwarande woro och sin skuld tillstodo, intygade at den upförde rest wärkeligen hos allmogen innestår, så at ingen hade någon ting der wid at påminna eller annat kunde säija än ju alt hade sin fullkomlige richtighet, hwilket på siehlwa restlängden behörigen skall attesterat blifwa.

Kurt Ågren sammanfattar i sin bok Adels bönder och kronans, två huvudgrupper av kronoskatter:

Årliga räntan eller jordboksräntan

Var de sammanförda utlagorna av gammal hävd, som bestod i pengar och naturapersedlar. Denna ränta kallades även vissa räntan.

Mantalsräntan

Utgick efter mantalet, vilket var en grov värdering av hemmanets möjligheter att utgöra skatter.

Mantalsränta kan uppdelas i två grupper av räntor:

- a) Ovisa räntor, vilka tidigare varit vid särskilda tillfällen beviljade skatter, som så småningom kommit att bli fasta.
- b) Extra ordinarie hjälper och gärder, vilka beviljades för viss tid på riksdagarna, men icke såsom de ovisa räntorna blivit fasta.

Enligt Nordisk familjebok, Uggleupplagan, kallades jordeboksräntan också *ordinarie räntan*. Där sägs också att mantalsräntan var samma sak som *extraordinarie räntan*.

SAOB anger att en kontribution var en *påлага, särskilt om tillfällig påлага för något visst ändamål, t.ex. skatt som uttogs under krigstid för underhållande av hären m.m.*

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:721, bild 3190 (1729).

1730 – 1736

Kerstin Gustafsdotter straffad för enkelt hor

Det var stor skillnad i synen på sex mellan två ogifta personer och fall där ena eller bägge parterna var gift på varsitt håll. I det första fallet kallades det lönskaläger och straffet var förhållandevis mildt – tio daler för män och fem daler för kvinnor.

Vid enkelt hor, där enbart den ena parten var gift, höjdes bötesbeloppet till 80 daler för den gifta parten och 40 daler för den ogifta.

Det allvarligaste var dubbelt hor, där bägge parterna var gifta på varsitt håll.

I följande mål från vintertinget 1731 framgår det att Kerstin Gustafsdotter i Värred tidigare blivit sakfäld för enkelt hor med gifte soldaten Nils Frimodig. Hon har nu instämt Nils för att denne skall betala underhåll för barnet.

Rätten beslutar att Nils årligen skall betala tre daler till Kerstin till dess barnet kan själv försörja sig. Det sägs också att Kerstin nu blivit straffad med 16 par ris, ett säkerligen kännbart straff.

1. Samma dag trädde för Rätten qwinfolcket Kierstin Gustafsdotter i Wärrred, som genom denna Rätts resolution af den 12 Octob. förledit åhr blefwit sakfäld för begånget enckelt hoor med gifta soldaten Nils Frimodig och begiärte at såsom hon nu sedermera framfödt ett pillte barn, hwilket ännu lefwer, det måtte bemelte soldat påläggas at åhrligen gifwa henne något till barnets föda och underhålld; Och emedan soldaten Frimodig närwarande för Rätten utlät sig willia henne med penningar förnöija, allenast honom ej högre summa blir pådömbd, än han förmår betala; fördenskull pröfwade Tingz Rätten för rättwijst det bör soldaten Frimodig åhrligen till det med Kierstin Gustafsdotter af honom samman aflade pilltebarns föda och underhålld gifwa henne Kierstin Gustafsdotter tre d:r smt så länge det lefwer och ej kan sig sielf födan förwärfwa. I öfright som Kierstin Gustafsdotter icke ännu undergådt det för ofwan bemelte brott henne ådömbde kropzpflicht, blef hon uti twenne nämbdemäns närwaro med sexton par rijs wid Tingstugu dörren afstraffad.

Sonen Gustaf föddes 8 november 1730 (Björketorp C:1 bild 106). Anges som oäkta med fadern Nils Frimodig.

I Karl Engströms bok Marks kompanis indelta soldater kan man läsa om Nils Frimodig:

*Rote 250 Rävlanda Mellangård, Björketorp
Frimodig, Nils Andersson, 1726-03-24 – 1733-12-17. Född ca 1700. Var korpralroten nr 176 Friared Prästegårdens lejde karl. Transport till sin lejde rote nr 176 Friared Prästegården.*

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:780, bild 50 (1731).

Gymnasisten Hans Hedelius kräver innestående djäknepenningar

Djäknar var vid tiden en annan benämning på gymnasister, dvs elever vid gymnasierna. Det vanligaste var nog att dessa djäknar studerade till prästyrket.

Vid vintertinget 1731 hade gymnasisten Hans Hedelius instämt uppbörds mannen Måns Jonsson för tre års innestående djäknepenningar. Eftersom uppbörds mannen inte var lagligen instämd, så befattade sig rätten inte med saken. Man hoppas att Hans, trots detta, till slut fick sina pengar.

Djäknepenningar var en avgift som skulle tas ut av varje jordägare, bla med syfte att stödja fattiga studenter. Enligt Nordisk familjebok skulle denna avgift, sex öre av varje jordägare på landet,

tillställas kyrkoherdar och sexmän, vilka skulle skaffa medlen till närmaste skola, där de skulle delas mellan de fattiga bondbarnen.

Hur insamlandet och fördelandet av avgiften gick till i praktiken har säkert varierat lokalt och över tiden. Här tycks det som att en kronans funktionär hade ansvar för uppbörderna, men det verkar också som att avgiften kunde erläggas vid tingen. Hur mycket varje djäkne fick är oklart.

6. S: dag Gymnasisten Hans Hedelius anförde sin talan emot Uppbördsman Måns Joensson för 3 åhrs innestående diekne penningar. Uppbördzskrifwaren exiperade at denna gången gifwa Gymnasisten Hedelius ansvar i saken, emedan han ej lagligen skall blifwit stämbd, utan allenast sidstledne 13:de dag Juhl blefwit å predijkstohlen pålyst, at den som ej diekne penningarne betalte, skulle derföre wid detta Ting till answar comparera, hwilket i sanning befans.

Resolutio

Emedan Uppbördzskrifwaren Måns Joensson ej blefwit likmätigt 1695 åhrs Rättegångz ordning 1 § i detta måhl stämbd, så kan Tingz Rätten sig här med ej heller för denna gången befatta.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:780, bild 70 (1731).

Häradskommissarietjänster indragna i Älvsborgs län

Häradskommissarie Georg Ruda förekommer ganska frekvent i domböcker i Bollebygds härad. Han hade säkert, som flera andra av kronans tjänstemän, Marks, Bollebygds och Vedens domsaga som sitt ansvarsområde. Denna domsaga sammanföll med Marks fögderi.

I följande mål från vintertinget 1732 får man reda på att häradskommissarietjänsten skulle dras in i Älvsborgs län. Det verkar som att detta beslut skett på initiativ av bondeståndets besvär vid riksdagen.

Med tanke på framtida karriär vill Georg Ruda i detta mål ha rättens intyg på att han inte misskött sin tjänst. Han får också detta, där han lovordas av riksdagsmannen Nils Andersson, nämnden och närvarande tingsallmoge.

8. S: dag lät Tingz Rätten sig föreläsa Häradz Commissariens Wällbetrodde Herr Georg Rudas ingifne skrift af innehåll: at såsom hans Kong. Maj:tt uti des allernådigste resolution uppå allmogens wed sidsta Rijksdag i underdånighet andragne allmänna beswär, i nåder förklarar, at de i detta Elfsborgz Lähn antagne Häradz Commissarier komma at indragas. Och Herr Commissarien deraf befarar den påfölldg at honom wid ansöckning om wijdare befordran torde möta den förebråelse at han uti denna beställning sig ej bättre förhållit än allmogen warit nödsakade deröfwer beswär andraga; så begiär Herr Commissarien at icke allenast Nills Andersson i Storegården Töllsiö sochn som wed sidst hålldne Rijksdag warit allmogens herredagzman från detta fögderij måtte tillfrågas om någon i denna orten anlitt honom at wara samrådande till det uti allmänna beswären emot Häradz Commissarierna inslutne påstående, utan ock Nembden med allmogen förhöras om någon öfwer Herr Commissarien har at klaga, samt Tingz Rättens attest öfwer deras utlåtande meddelas. Och som bemällte Härredagzman för Rätten närwarande betygade, at han ej af någon här från orten anmodat beswär emot Häradz Commissarierne föredraga, han jämwähl tillijka med Nämnden ock närwarande tingz allmoge samdräckteligen förklarade at de eller någon annan så mycket mindre kunna hafwa öfwer Herr Commissarien at klaga, som de under den tijden han warit wid Häradz Commissarie beställningen, haft at hugna sig öfwer all justice ock nödig handräckning uti det Herr Commissarien om allmogens ock det allmänna bästa haft at besörja, ock allmogen således deraf mycken fördehl men ingen tunga rönt, hälst som Herr Commissarien utan egennyttighet sitt embete med lofwärd flijt

ock sårgfällighet fullgiordt, så warder detta Herr Commissarien Ruda om sitt kändbara wälförhållande ock å denna orten förwärfwade loford till bewijs lemnat.

Både häradskommissarier och landsfiskaler var tjänstemän som bevakade lagar och förordningar, åtalade och beivrade och var involverade i mantalsskrivningar. Det är oklart vilka skillnaderna var mellan dessa befattningar.

Ruda verkade efter 1732 som landsfiskal i Väne härad.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:810, bild 450 (1732).

Om en häradskista vid tinget

Vid sommartingets slut 1733 vittnas om att en kista innehållande Charta Sigillata-medel öppnades och pengar räknades. Förmodligen var detta en sk häradskista där man även förvarade influtna böter, riksdagsbeslut, stadgar etc.

Charta Sigillata-papper var dokument av typen intyg, som rätten tog ut en avgift för att utfärda. De stämplades med häradets sigill som visade avgiftens storlek.

S: dag och wid Tingets slut öppnades den kista som likmätigt Kong. Charta Sigillata förordningen, warit förfärdigat med 2:ne låsar förr, hwar till Häradshöfdingen haft den ena nyckelen och Crono Befallningzman Petter Hagelberg den andra, hafwandes samma kista under hela Tinget stådt uppå Nämndens bord, hwilka i Häradshöfdingens påseende incaserat de wid detta Ting fallande Charta Sigillata medel som i Rättens närwaro nu uprächnades sig bestigandes till en summa två d:r 22 öre smt, hwilka närwarande Crono Befallningzmannen emottog, at uti Landtränteriet insättia, som här med attesteras.

Länsstyrelserna organiserades under 1630-talet och kom att bestå av två avdelningar – landskansliet och landskontoret. Det sistnämnda var ansvarigt för finansförvaltningen, dvs främst uppbörd och anvisning av kronans skatter, medan landskansliet skötte övriga områden. Lantränteriet var en avdelning under landskontoret och det var dit som fogdarna levererade skatter. Det förestods av en lanträntmästare.

För Älvsborgs läns del huserade länsstyrelsen i Vänersborg. Residenten stod färdigt 1690 och bestod av en huvudbyggnad i två våningar och två flyglar. Det ersattes 1754 med Carl Hårlemans byggnad.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:843, bild 1490 (1733).

Carl Lambert Jernsköld skjutit studenten Lanerius

Vid ett extraordinarie ting 7 augusti 1733 inleddes ett spektakulärt mål med huvudpersonerna Carl Lambert Jernsköld på Smedstorp och studenten Anders Lanerius.

Samma dag uplästes för Extra Ordinarie Tingz Rätten Crono befallningzmannens Wälbetrodde Petter Hagelbergs till undertechnadt Häradzhöfdinge aflätne skrifwelse daterat den 1 i innewarande månad, som ord från ord sålunda lyder. Wid det tillfället jag för par timmar sedan kom hijt till Bosgården, berättades, at Herr Öfwer Jägemästaren Carl Lambert Jernschiöld skolat dödiligen skutit Studenten Lanerius, hwilken har Herr Öfwer Jägemästarens tillijka med Herr Inspector Hedströms barn, under sin information, hwarpå inom ½ tima Anders Hultin i Stäckeback hijtkom, förändes bemelte studiosen på en häst, tå han war så matt af skottet, som han af hagel fådt i benen, samt af påkeslag öfwer hela kroppen, at man måste bära honom in uti stugan; Och som merbemelte Herr Lanerius utlåter sig wärcken alt mer och mer tilltaga, at han icke kan göra sig försäckrat om lijfstijden; Så underställes

Wälborne Herr Häradzhöfdingens gunstiga ompröfwande, om icke en ransakning ther öfwer skulle ju förr thes hälldre anställas.

Att Jernsköld skjutit Lanerius med en hagelsvärm i benen samt misshandlat honom med en påk är händelser som av bägge parter erkändes. Lanerius hade efteråt tagit sig ner mot ån och vid Apelnäs kvarn fått hjälp och transporterats till Johan Hedströms Bosgård. Hans skador hade blivit besiktigade av fältskären Johan Clemens Friedlieben och dessa beskrivs utförligt i protokollet.

Jernsköld hävdade, å sin sida, att han handlat i nödvärn eftersom Lanerius kommit till honom i salen och hotat honom med en värja. Bakgrunden skulle ha varit att han förvägrat Lanerius att inför en resa låna en häst. Han menade också att Lanerius under långt tid visat "sidvördnad" gentemot honom och hans hustru.

Vid rättegången biträdde Lanerius av regementsauditören Reinhold Höijer, som i protokollen framstår som en lagkunnig man. En sådan auditör verkar ha varit en militär jurist, men det är oklart varför han företrädde Lanerius.

Även Jernsköld hade ett biträde, nämligen ryttmästaren på Apelnäs, Carl Otto Billberg.

Höijer ville inkalla ett vittne, Anna Andersdotter i Sjönered, som i samband med skjutningen hade kommit till Smedstorp med ett brev från Johan Hedström i Bosgården. I protokollet från extraordinarie tinget nämns inget kring vad hon bevittnat, men det framgår att Jernsköld och Billberg var angelägna om att ogiltigförklara henne som vittne.

Målet fortsatte vid hösttinget 1733 då ett antal vittnesmål avlades från bägge sidor. Vittnesmålen gällde huruvida Anna Andersdotter skulle anses vara ett giltigt och ojävigt vittne. Alla dessa vittnesmål var tämligen samstämmiga och gick ut på att Anna för tio till tolv år sedan varit "huvudsvag" och svårmodig beroende på att hon då mist två barn och att hennes man blivit blind. Enligt vittnena skulle hon då genom prästers försorg blivit bättre och därefter väl kunnat sköta sitt hus och kunnat "bruka sina salighetsmedel".

Rätten beslöt att Anna Andersdotter skulle anses vara ett "habilt" vittne. Hon vittnade därefter om att hon lämnat brevet till Lanerius på hans kammare. När hon satt där och Lanerius gått ner i salen hade hon hört ett skott. Hon hade dock inte sett att Lanerius burit en värja då han gick ner, inte heller då han efter skottet, sårad, kommit tillbaka till kammaren.

Det fortsatta målet är trassligt där vittnesuppgifter gör gällande att Lanerius innan händelsen skulle ha slipat sin värja och uttryckt sig vilja skada Jernsköld. Jernsköld och Billberg ville inkalla ett vittne, Anna Nilsson i Gräsryd, men hon döms som jävig av rätten.

Vid målet fortsättning vid vintertinget 1734 anklagade Jernsköld Lanerius för att efter "elaka rådgivares samråd" ha överfallit honom. Han har vidare till hovrätten överklagat rättens beslut att döma hans vittne, Anna Nilsson, som jävig. Eftersom svar ännu inte inkommit, begärde han uppskov till nästa ting, vilket rätten beviljade.

Vid sommartinget 1734 fortsatte målet med att en förlikning mellan parterna presenterades. Vad denna bestod i framgår inte, men den torde avse vissa ekonomiska krav. Fogden Petter Hagelberg, som drivit målet från början, reserverade sig mot förlikningen och sade sig ämna tilltala Jernsköld vid nästkommande ting.

Här slutar tyvärr redogörelsen för detta mål. Det togs inte upp vid hösttinget 1734 och 1735 års ting saknas i ArkivDigital.

Anders Lanerius var närvarande vid hösttinget 1733, så han överlevde uppenbarligen sina skador. Men vem var han? Troligtvis var han sån till kyrkoherden Samuel Lanerius i Medelplana socken. I [Skara stifts herdaminnen](#) anges att denne Samuel med hustrun Johanna Detterberg hade en son Anders. Denne anges där som "student 1725" och "vagabundus, menta non nihil captus".

Vid hösttinget 1733 anför Reinhold Höijer vitsord för Lanerius från två avsändare – magistraten i Lidköping 13 februari 1731 och prosten i Tanum, Johan Ödman, 24 april 1732. Han tycks alltså ha flyttat runt en del innan han kom till Smedstorp. Kanske arbetade han även då som informator.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:843, bild 1500 (1733).

Carl Lambert Jernskiöld kräver Sven Gunnarsson i Villingsgårde på ersättning för husröta

Att en ägare av ett frälsehemman kunde ställa hårda krav på sin frälsebondes underhållsskyldighet framgår av följande mål. En frälsebonde var skyldig att underhålla och reparera byggnader, gårdesgårdar och mark och vid brist kunde han bli stämnd vid tinget och ersättningskyldig.

Villingsgårde ägdes vid denna tid av Carl Lambert Jernskiöld och brukades av två bönder, Bengt Bengtsson och Sven Gunnarsson. Redan 1731 hade den dåvarande ägaren, Isac Gabriel Silverhielm på Forssa, låtit hålla en husesyn på Villingsgårde vid vilken stora brister, huseröta, registrerats. Böndernas egendom, dvs främst lösören och kreatur, hade 1732 intecknats vid tinget.

Vid hösttinget 1736 instämde Carl Lambert Jernskiöld Sven Gunnarsson för huseröta, som han hävdade förvärrats sedan 1731 och nu värderades till 107 daler. Tydligt hade Sven hotat att lämna gården, men mot detta vänder sig Jernskiöld och kräver betalning och att Sven måste kvarstanna till dess han lagligen uppsäger sig.

Rätten går på Jernskiölds linje och dömer Sven Gunnarsson att dessutom betala Jernskiölds rättegångskostnader.

6. Öfwer Jägemästaren Wälborne Herr Carl Lambert Jernschiöld kärade till bonden Swen Gunnarsson i Welingzgierde angående huuseröta på samma hemman, som är half och hwar utaf swaranden brukat en fierdedel. Upwisandes nu en huusesyn hållen d. 30 nästledne Augusti af Crono ländsmannen Lars Swensson och Nämbdemannen Bengt Olofsson i Bråtared, efter hwilken swaranden blifwit antechnad för bristfälle till en summa af 107 d:r 26 ½ öre silf:rmt, hwar wid Herr Öfwer Jägemästaren upwiste ett utdrag af Bällebygds härads sommaringz protocoll, hållit d. 20 Maii 1732. utaf hwilket skall kunna intagas at Swen Gunnarssons bristfälle då warit 55 d:r 24 ./. smt, utom bofälligheten på qwarnen, för hwilket Swens ägendomb är wid Tingz Rätten worden samma dag intecknad, anförandes Herr Öfwer Jägemästaren, at som denna bonde, sedan den tiden, så aldeles nedsutit hemmanet, at bristfället nu stiger till 107 d:r 26 ½ ./. smt, och han sagdt sig willia öfwer gifwa det samma, så påstår Herr Öfwer Jägemästaren det han antingen bör med reda penningar betala huuserötan, eller der före ställa lösen, samt förpliktas at blifwa qwar till des han sig lagligen uppsagdt, och der jemte med laga näpst ansees, för det han hotat at fara ifrån hemmanet uti olaga tid och lemna det öde.

Swaranden tillstädes tillstår den håldne huusesynen hafwa sin richtighet, och at han emot den ingen ting hafwer at inwända, och om han får lof, så will han bygga efter handen så mycket han hinner med, men borgen kan han intet ställa för sig. Swen Gunnarsson tillfrågades om han något vidare hade at andraga, men swarade nej.

Herr Öfwer Jägemästaren anhåller om Rättens utslag, och at hans rättegångs omkostnad, som sig

*bestige till sex dahl:r smt inalles inberäknad blifwa honom tillkiände.
Parterne tillsades domb i mårgon.*

Rättegången fortsatte dagen därpå med följande dom:

Under Rättegången har Herr Öfwer Jägemästaren Jernschiöld tillbudit swaranden Swen Gunnarsson at få blifwa qwar wid hemmanet så framt han för den felande byggnaden wille och förmådde ställa nöijachtig borgen; men som swaranden derwid andragit, at det icke woro honom möjligit en sådan borgen åstad komma, utan tillstår den hålldne huusesynen och den der uti upförde bristfälles summans richtighet; ty pröfwar Tingz Rätten skiähligt, det bör Swen Gunnarsson i förmågo af Utsökningz Balckens 2 Cap. 4 §. denna sin huuseröta till Herr Öfwer Jägemästaren med etthundrade siu dahl:r tiugo sex 1/3 öre silf:rmt, inom tre månader ifrån denna dombs dato betala. I öfrigt åligger det åboen Swen Gunnarsson i föllie af JordaBalckens 16 Capitel och des 5 och 7 §. at lagligen häfda och blifwa qwar wid hemmanet till des han efter laga skied upsäjelse sig der ifrån wid rätter fardag begifwa kan, samt ersättia Herr Öfwer Jägemästaren the till denna twistens utförande giord omkostningar med fyra dahl:r sillf:rmt.

Sven Gunnarsson försvann enligt mantalslängderna från Villingsgårde. Hans öden är okända.

Regler för husesyn reglerades i 1734 års lag, Byggningsbalken, där det i kapitel 27 sägs:

1. §. Hwart tredie åhr, eller oftare ther så tarfwas, skal Kronofogde eller Länsman, med twänne af Nämnden, å tid, som i 14. Cap. 2. §. Jorda Balken sagdt är, skåda, huru bonde, å kronojord, bygd och häfdadt hafwer, "och å skattejord, när wanhäfd och misbygnad ther å märkes": och tillsäge tå bonde at bygga och bättra thet, som felar. Märkes ther stor wanhäfd wara; sye the tå hus til syllar, wäggar, tak, golf, skorstenar, eldstäder och ugnar, fenster, lås, spiell och dörar, så ock åker, äng, diken, gärdesgårdar och skog; och tekne noga up, hwad hus han bygd hafwer, så ock all den brist, som wid gården finnes; och sätte i penningar ut, hwad thet kostar at bättra eller bygga, som han sin tid försummadt.

Här avses främst kronojord, men även skattejord om vanhävd upptäcks. Man litade väl på att en skattebonde var mer motiverad att underhålla sina ägor.

Husesyn av frälsehemman reglerades också i lag:

8. §. Frälseman må med sin frälsebonde husesyn hålla, genom twänne owäldige män af Nämnden, så ofta thet nödigt finner, och bristen utmäta. Menar landbo at honom therwid förnär skedt; stånde honom fritt, at ther wid Härads Rätten återwinna.

Jordabalkens kapitel 16 behandlade uppsägning från ett krono- eller frälsehemman:

5. §. Nu vill landbo sig ifrån hemman och thes bruk säga, eller jordägare landbo sin; giöre thet med twänne goda män förr Thome dag ett åhr, förr än giftostemna [arrendetid] är ute, och sitte sedan landbo qwar thet följande åhret, och på thet andra, til fiortonde dagen i Mars månad: doch inrymme om Kyndelmeso honom, som efter kommer, halfa husen. "I the landsorter, ther annorlunda förhålles med uppsägning och afflyttning, rätte hwar sig efter wanligt bruk".

Uppsägning skulle alltså ske före Tomasmäss som inföll 21 december, varefter bonden skulle kvarstanna till 14 mars året därpå. Man verkar dock ha tillåtit lokala regler.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:940, bild 1350 (1736).

Måns Rangilsson med hustru instämnda för oenighet och elak sammanlevnad i äktenskapet

Vid "oenighet i äktenskap" skulle den lokale prästen medla mellan makarna och ärendet kunde också gå vidare till häradsrätten.

Vid hösttinget 1736 var det Måns Rangilsson i Kråketorp och hans hustru Gunilla Jönsdotter som var instämnda vid tinget efter att ha blivit förmanade av kyrkoherden Georg Montin.

7. Sedan framkallades bonden Måns Rangilsson uti Västra Kråttorp [Kråketorp i Bollebygd] och dess hustru Gunilla Jönsdotter, hwilka af Kyrkioherden i Ballebygd Ährewördige Herr Georg Montin blifwit angifne och sedermera instämbde för oenighet och elack sammanlefnad i äckenskapet.

Desse bägge tillstädes tillstå wähl någon oenighet, då och då hafwa warit dem emillan, och der utaf härsluten, at mannen welat delat ägendommen med henne, sedan hustruns dotter man af förra giftet blef uti huuset intagen at boo tillsammans med dem, men denna oenighet är sedan stillad, och är han nu för sin dehl nögd at lefwa tillsammans med sin hustru uti äckenskapet.

Hustru Gunnilla Jönsdotter tillfrågades om så till samman hänger som nu är af hennes man berättat, hwar till hon swarade ja, och som de nu äro förente så will hon och lefwa hädan efter med honom uti ett Christeligt äckenskap, och åstundar ingen äckenskapz skillnad, hwarföre desse twenne äckta personer förmantes at troligen i ackt taga hwad the således utfäst, och igenom Guds åkallan styrkia sig uti en rätt och Cristelig äckenskapz kärlek och sammanlefnad.

Källor: Arkiv Digital, Göta Hovrätt – Advokatfiskalen i Älvsborgs län; EVIIAABA:940, bild 1360 (1736).